

Titel:
**DET
FRIVILLIGE ARBEJDES
VÆRDISÆTNING**

English Title:
The valueproposition of volunteer work.

Skrevet af:
Trond Helstrup Poulsen

Abstract

This thesis is a critical examination of the field of voluntary work and the studies done on it. More specifically, the purpose of this thesis is to expand on the current field of value perception in volunteer work, primarily – but not limited to – the field of social voluntary work.

I employ a method of genealogy, a look into the archives of voluntary work, and attempt to make clear the limited scope of conception of value in current treatments of the subject, both in terms of political usage as well as academics. The purpose is to show how the political understanding of value is intimately related to social politics and labor policy and how this in turn affects the research done on the subject – reducing it to a quantitative study, even in studies where the quality of the voluntary work is the subject matter.

I offer this critique to show that the field is construed as far too narrow for its own good, and having done that, I then introduce three levels of philosophy that may expand greatly on the notion of value in voluntary work. The point is to step away from politics and policies of employment and welfare state, and instead to view the voluntary work as a value in itself. In order to tie this discussion to something material this thesis follows the Mobile Injection Site recently introduced in Vesterbro, Copenhagen and the voluntary work done in the wake of its introduction.

Using the perspectives of the commonwealth and *the common* of Hardt and Negri to gain a different perspective on modes of production inherent in the *multitude* I try to get to grips with a different way of understanding the production in a diverse environment. Michel De Certeaus concept of spatial relations opens up to an understanding of the different modes of production in the relation between tactics and strategy. Finally Richard Sennett's ethics of the craftsman is employed to get to grips with the value proposition of volunteer work in and of itself.

I argue that studying volunteer work within different frameworks and with alternative understandings of value can in turn inform labor studies as well.

Det Mobile Fixerum på afsløringsdagen, i september 2011

Indholdsfortegnelse

Abstract	1
Forord:.....	3
Indledning: Det frivilliges resultater	4
Arbejdskultur.....	9
Det filosofiske perspektiv	9
Michael Hardt og Antonio Negri & Paolo Virno – Multitudens makrosociale åbning.....	9
Michel De Certeau – Byrummet og det mikrosociale.....	10
Richard Sennett – Materialitetens forarbejdelse og kvalitetsbestræbelse	11
Undersøgelsesspørgsmålet og problemformulering.....	12
Metodiske overvejelser	14
Den diagnostiske filosofi og genealogien	14
Tilgangen til specialets udformning.....	16
Etablering af det empiriske genstandsfelt	17
Om sprogbruget i casen.....	18
Casebeskrivelse	18
Analyse.....	24
På vagt, del 1).....	24
Frivillighed som begreb	27
Politisk hotness	29
På vagt, del 2).....	31
Frivillighedens krise.....	32
Kritik af definition på frivilligt socialt arbejde og dets politiske muligheder.....	34
Forskydninger i arbejdets betydning og de biopolitiske implikationer.....	36
Socialt entreprenørskab – en åbning mod en bedre forståelse af det frivilliges dynamikker?.....	38
En politiseret forskningsdiskurs – delkonklusion	41
På vagt, del 3).....	43
Det frivillige sat på filosofiske begreber	44
Virno og Michael Hardt & Antonio Negri: multitude og commonwealth	44
Multituden – fælleshedens værdiskabelse.....	46
Michel De Certeau – Strategi & taktik og hverdags-navigering i byrummet.	48
Byrummet og socialt arbejde	51
Richard Sennett – Håndværkerens genkomst	53
Arbejdsrummet som værksted.....	54
Mod en ny forståelse af frivilligt arbejde.....	56
Det moderne arbejdsliv – kreative klasser og mulighedsskabende rum	57
Det frivilliges bidrag til forståelsen af arbejde - delkonklusion.....	61
Opsummerende diskussion og afsluttende bemærkninger	63
Værdibegrebet.....	63
Den sociale entreprenør som håndværker	65
Det frivillige som en politisk handling	66
Konklusion /perspektiv/finishing remarks	69
Litteraturliste	72
Bilag	78

”Put me here

And I’m all yours

It’s not for the money and

It’s not for the applause, no”

- Melanie Safka, ”The people in the front row”

Forord:

Der var et problem. En ruhed i en overflade, som alle ellers synes at forholde sig til som var den helt glat og uproblematisk. Men når jeg kørte mine fingre over den, var der en modstand, som ikke var til at gå fejl af. I sit spædeste stadie var dette speciale en idé: At der var noget mangelfuldt i den politiske og akademiske diskurs om det frivillige arbejde.

Denne diskurs blev hurtigt afdækket som værende meget usikker, fuld af selvmodsigelser og varierende definitioner alt afhængigt af afsender og agenda. På det tidspunkt, forekom den Focualtianske metode at gå til stoffet og lade problemer og modsigelser træde frem af sig selv, som den bedste vej og med det in mente, gik jeg til det frivillige arbejde, jeg kender til.

Det forekom hurtigt, at rummet havde en særlig betydning i forhold til arbejdet, med argumenter om lokale initiativer til globale løsninger – lokale borgere, som bedriver harmreduction på et niveau, den politiske ledelse ikke ønsker eller magter at være på. Derfor blev materialiteten og rummet det centrale fokus for specialet. Men den tydelige politiske diskurs kunne ikke fornægtes og har stadig en vægtig indflydelse som årsag til valget af dette speciales emne, det frivillige arbejde.

Den anvendte vifte af filosofiske teoretikere, der derfor er brugt i specialet, afspejler denne blanding af rummets betydning og den politiske modstand, der ligger i det specifikke initiativ. På samme måde trækker casen interessen i retning af det sociale, frivillige arbejde som en undergruppering af opgavens overordnede felt, det frivillige generelt.

Indledning: Det frivilliges resultater

I august 2011 rullede det Mobile Fixerum – en ombygget, tysk ambulance købt for private, donerede midler – ud på gaden som det seneste skud på stammen i en langvarig proces, hvor private borgere på Vesterbro har søgt at gøre noget effektivt ved både narkohandel og synlig, uhygiejnisk stofindtagelse. Meget arbejde er gået forud, adskillige projekter er blevet startet og stoppet igen undervejs, af mange forskellige årsager.

Som kernen i denne indsats er det frivillige, sociale arbejde – en række frivillige, engagerede mennesker der ulønnet gør hvad der behøves for at dæmme op for et åbenlyst socialt problem. Dette speciale har ikke til hensigt at glorificere indsatsen og det skal indledningsvist siges, af hensyn til den videnskabelige lødighed, at forfatteren til dette speciale selv var med som chauffør på netop det Mobile Fixerums første tur. Men der er noget interessant i den løsningsmodel, der ligger til grund for indsatsen. Som Lærke Sødring, en frivillig i Foreningen Fixerum siger det: ”...[det er] en politisk aktiv handling at melde sig som frivillig.” (Sødring, Interview B). At det giver mening at inddrage projektet, inhabilitet til trods, skyldes den særlige struktur, som den frivillige sociale indsats på Vesterbro har; nemlig at der er en kerne af dedikerede individer som udvikler projekter og engagerer andre til deltagelse. Den indsats vil være nedslagspunktet i specialet, hvad angår et konkret eksempel på frivillig indsats.

Der er især to ting i det Mobile Fixerum, som gør det interessant som case for dette speciale. Dels den politiske vinkel, der på overfladen synes at tjene som motivationsfaktoren og som samtidig viser en tilgang til den værdi, der føles opnået; dels det spændingsfelt af principielle holdninger, som arbejdet foregår i – en kraftfuld illustration på en skabende modstandskraft.

Derfor er specialet også krydret med billeder af fixerum, som de tager sig ud, dels i det Mobile Fixerum og dels i andre dele af verden. Det skal ses som en illustration på den værdiskabelse, der genereres i det direkte materielle arbejde og samtidig give en geografisk fornemmelse af det beskrevne rums udformning for læseren.

Det mobile Fixerum parkeret i Lille Istedgade i maj 2012. Der er gæster i bilen, derfor er døren lukket.

At være ude og hjælpe til med det Mobile Fixerum, er en speciel oplevelse for selv de mere hærdede sygeplejersker og læger, jeg har talt med. Der er en helt omvendt oplevelse i forholdet til de, der kommer og benytter tilbuddet om varme, lys og sundhedsfaglig overvågning, i forhold til den dynamik der normalt er på skadestuer og sygehuse. Her er det, der foregår en ting som ikke fordømmes, ikke ses ned på – men blot opleves fra første parket. Det er de færreste, der har overskuddet til ikke lade sig påvirke det mindste, første gang de ser en person fixe sig i lysken. Pludseligt bliver rummet man sidder i, meget småt. Den lille nål der – ofte efter flere mislykkede forsøg – finder en vene at pumpe stoffet ud i, forårsager en blodudstrømning og det er tydeligt at den lille smerte der er forbundet hermed, en smerte der for langt de fleste er en del af ritualen. De kalder det ”nålelir”.

Men hvad er frivillig indsats? ”Det frivillige arbejde” bruges i dag, særligt i politisk regi, som en paraply-beskrivelse af aktiviteter rodfæstet i et civilsamfund med handlekraft. Alt efter hvad man søger at beskrive, synes frivilligheden at give et ordforråd der beskriver alting og dermed intet. Metodiske kampe for at beskrive forskellige dele af det frivillige har tillige haft store konsekvenser for opgørelser og forståelse af feltet, hvilket i udgivelser om emnet synes at være en konstant hovedpine. Eksempelvis skriver Jørgen Anker og Inger Koch Nielsen at ”Overalt udføres der frivillige aktiviteter af formel og uformel karakter... eksemplerne spænder vidt, og det kan være svært at afgrænse, hvad der egentligt kan kaldes frivilligt arbejde” i 1995 (Anker & Nielsen 1995,

p. 14-15) og Lars Skov Henriksen og David Rosdahl kommenterer ti år senere, at de har ”...en god fornemmelse af den heterogenitet og mangfoldighed, der karakteriserer sektoren.” (Henriksen & Rosdahl 2005, p. 39).

Frivilligt arbejde kan i litteraturen og forskningen dække over et bredt spektrum af aktiviteter, rangerende fra kasserer i en lille forening over sportsklub-indsatser og besøgsvenner til ensomme gamle og i fængsler, til den mere hardcore ende, hvor politisk aktivisme er en del af dagsordenen. Der er forskellige metodiske årsager til at samle eller opdele feltet, men med valg af case-nedslag ønsker jeg at vise, at dette speciale primært fokuserer på den frivillige, *sociale og politiske* entreprenør-indsats. Frivilligt, *socialt* arbejde, er her forstået som en side af det frivillige arbejde, hvor frivillige hænder afhjælper statens byrder i form af sociale ydelser, som ved eksempelvis besøgsvenner på plejehjem, rehabiliteringsprojekter for eks-fanger, arbejde med udsatte og rodløse unge... og meget mere i den dur. Det kan både kan være af lavpraktisk karakter som eksempelvis at hjælpe med ældrepleje og børnepasning; men også, som det er tilfældet i casen, at tage hånd om komplicerede og kontroversielle problemstillinger, hvor der er en klar følelse af, de ikke bliver varetaget af velfærdsstaten selvom de måske burde (Nørvig, Interview A).

Det er en side af det frivillige, der stiller nogle interessante spørgsmål til frivillighedens ellers ofte positivt omtalte væsen, da den indeholder et sprængfarligt emne: civil ulydighed som led i det sociale entreprenørskab. Som det tager sig ud på nuværende tidspunkt, er ’social entrepreneurship’ en meget bred betegnelse for en lang række aktiviteter, der på grund af store definitions-uenigheder spænder vidt mellem helt entydige for profit- entreprenørskaber med tentative sociale muligheder og helt over til nonprofit-organisationers (og –indviders) dedikation til bedring af både lokalmiljø, sociale forhold og globale ulighedsproblematikker. I dette speciale vil det sociale entreprenørskab blive behandlet som frivillig eller lavtlønnet indsats på iværksættelniveau. En mere specifik diskussion af begrebet følger senere i opgaven.

Men der er stor uenighed om definition af, hvad der konstituerer et social entrepreneurship. Særligt hviler problematikken på definitioner af centrale begreber inden for feltet herunder eksempelvis profit, social benefit, sustainability, self-reliance vs. Government cooperation og benchmarking-praksisser.

Der er en tendens til, at frivilligt arbejde strømlines, når det møder de institutionelle omgivelser – men der findes også taktikker til at finde nye løsninger og fastholde de originale mønstre, udefrakommende strategiske påvirkninger til trods (Henriksen 1996 p. 144).

I sig selv synes det frivillige arbejde at være en besværlig størrelse. Det bruges i vidt forskellige forståelser og med kraftigt varierende definitioner, når det indgår i den almindelige diskurs i såvel presse som politisk kommunikation og sågar i det akademiske (Anker & Koch Nielsen, 1995). For at indsnævre mit felt og begreb omkring det frivillige arbejde, er casen i denne opgave møntet på en beskrivelse af det frivillige, sociale arbejde – et felt der også i litteraturen forsøges udskilt og diskuteret adskilt fra almindeligt frivilligt arbejde, der har langt bredere applikationsmuligheder.¹ Derfor vil et speciale, der kun beskæftiger sig med det frivillige arbejde som en selvstændig enhed, være en besværlig størrelse, der sandsynligvis ikke vil kunne konkludere noget spændende. For at belyse hvad frivilligt arbejde er, hvad dets ontologi er, må man ty til en afgrænsning ved hjælp af de omkringliggende begreber. Det tungeste nabobegreb er, en kende indlysende, begrebet arbejde, hvilket det er formålet at skulle kunne bidrage med yderligere indsigt i, når først det frivillige arbejde er blevet bedre udfoldet via en udvidet problematisering.

For at nå frem til, hvad det er, der adskiller det frivillige, sociale arbejde, fra det lønnede arbejde og det almindelige frivillige arbejde i den private sektor, vil indeværende opgave lægge en linje der undersøger arbejdets udvikling med stadig større antal ”interessetimer” og flydende produktionsformer. Det giver en forankring af begreber om det frivillige over for almindeligt arbejde der udføres. I kulturindustrien og i den kreative branche. I informationssamfundet er det en gennemgribende tendens at se en sammenflydning af arbejdet og privatlivet, særligt i, men ikke begrænset til, bymiljøerne.

¹ Denne sontring kan evt. ses på Frivillighed.dk der er Center for Frivilligt, Socialt Arbejdes hjemmeside. Ydermere ligger den aldrig undersøgelser om frivilligt arbejde fjernt fra sinde. Eksempelvis hos Jørgen Anker og Inger Koch Nielsen (Anker & Koch Nielsen pp. 15-17, 85).

”Plads til alle” er navnet på pladsen ved siden af Øksnehallens parkeringsplads. Her ligger et tilbud til stofbrugere, Dugnad. En café der samarbejder med et sundhedsrum om at give god mad og sundhedspleje til udsatte.

Genstanden for dette speciale er altså en undersøgelse af det frivillige arbejdes værdi – og som en yderligere indsnævring det frivillige sociale arbejde. Det frivillige sociale arbejde hører til som en kategori under den meget brede vifte, der er det generelle frivillige arbejde. Jeg ønsker at bryde med den herskende forståelse af begrebet om det frivillige arbejde som en fastlåst genstand der i sin u håndgribelighed næsten til udelukkelse af alle andre vinkler, bliver behandlet som en sparringspartner til arbejdsmarkedet.

Værdien af det frivillige arbejde, set på en ny måde, vil, er mit argument, kunne bidrage langt mere produktivt til en forståelse af dets nabobegreber – herunder i relation til emnet der ligger CBS kraftigt på sinde: arbejdet. Men det vil ske på nogle nye præmisser, i en undersøger nogle niveauer af det frivillige, der sjældent – hvis nogensinde – har været udpeget og bearbejdet i sig selv.

Jeg vil i specialet pege på, at frivilligt arbejde genealogisk har været behandlet påfaldende snævert og som svar på dette søge at udvide problematiseringen, der belyser emnet. Det giver sig selv, at både pladsmæssige og kronologiske begrænsninger ikke tillader en fuldstændig åbning for problematiseringen og jeg har derfor lavet en teoretisk pyramide der gør det muligt at afdække værdiskabelse på tre niveauer af det frivillige arbejde. Kort fortalt vil jeg undersøge det sociale niveau gennem en begrebsliggørelse ud fra multituden og commonwealth, som den diskuteres og anvendes hos dels Michael Hardt og Antonio Negri og dels hos Paolo Virno. Dernæst vil jeg snævre en anelse ind, dels med blik for den case, der indtil videre er begrænset i byrummet til netop dettes betydning for udfoldelsen af kreativitet og følgende sociale løsningsmodeller. Slutteligt vil jeg med

afsæt i Richard Sennetts begreb om håndværket og håndværkeren undersøge værkstedets forudsætning for den måde, det frivillige udføres på; den måde der produceres på i det daglige i det frivillige arbejde.

Arbejdskultur

Den moderne arbejdskultur har en del til fælles med den eksisterende forståelse af det frivillige arbejde. Diagnosen er, at der forskydes en grænse imellem arbejdet og det private, det der ligger udenfor i takt med intensiveret kapitalisering og teknologisering (Terranova, 2004; Pedersen, 2009; Raastrup, 2010; Hardt & Negri, 2009a). Men det er netop denne forskydning i arbejdets betydning, vil jeg argumentere for, der ligger op ad en frivillig indsats og ikke den anden vej rundt. Det frivillige arbejde er blevet gjort til genstand for samme undersøgelser som arbejdet blev, før det humaniseredes – nemlig de kvantitative. Netop fordi arbejdet i dag fylder så meget og i sig selv er til en metafysisk debat, idet fysiske grænser ikke længere denoterer et binært skel mellem arbejde og ikke-arbejde, som Raastrup argumenterer (Raastrup, 2010, p. 14), er det væsentligt at lade den type af arbejde der vitterligt er fritaget for løn-spekulationen, yde en mere betydningsfuld indsats i forståelsen af arbejdslivet.

Det filosofiske perspektiv

Arbejdet har en særlig konstituering i dag i vores forståelse – det ligger i centrum for en måde at forstå borgeren i forhold til det øvrige samfund (Bauman, 2001; Jacobsen & Tonboe, 2004; Terranova, 2004), men det meste analytiske arbejde om emnet lægger vægten på en undersøgelse af dets relation til det åbenlyse: lønnen og det, at være en produktiv skaber i relation til et samfund der lægger stor vægt på et løseligt begreb om værdiskabelse, der er størknet i en nær relation til pengeverdi.

Som omtalt i første afsnit, ønsker jeg – i kraft af dette speciales undersøgende karakter – at bruge en mere bred tilgang til det frivillige arbejde. Formålet er at indkredse en forståelse som hviler på det frivillige som ontologisk genstand i sig selv og ikke som udelukkende en arbejdsmarkedspolitisk, kvantificerbar, men derudover lukket, størrelse. Derfor bruger jeg de tre følgende niveauer af filosofisk analyseredskaber.

Michael Hardt og Antonio Negri & Paolo Virno – Multitudens makrosociale åbning

Meget groft sagt beskriver Hardt & Negri et makroplan – en organisering af samfundet baseret på en ny måde at tænke produktion og produktionens værdi på. De tager fat på et samfund i en brydningsfase hvor industrielle og post-industrielle produktionslogikker strider og er i et stadigt

flux, en voldsom forandringsproces. Denne forandring er en krise i sig selv, men også en mulighed for at gentænke hele samfundets sammenhængskraft og ontologi. De ser en krise i Imperiets, en global ensrettende hegemonisk størrelse, udbredelse, men også en mulighed for at udnytte Imperiets indre kriser til at vinde terræn fra biomagten.

Særligt i deres trilogi om imperiet, multituden og *the commonwealth* bedriver de en diagnostik, af et samfund hvor kapitalismen har sejret, eller er meget tæt på. De indstifter herefter en række begreber om fællesskaber, deres organisering og produktionsmuligheder, som rækker ud over kapitalismen (Hardt & Negri, 2009a; 2004; 2009b). Denne øvelse introducerer multituden - det store mindretal, der fuldt af modsætninger og bevægelser - som begreb, der tillader et mere dynamisk og smidigt værdibegreb. Multituden finder sin organisering i form af fællesskabet (*the commonwealth*) der krystalliserer og målretter forskellige former for produktion og samarbejde. Det skal give et overordnet sprog for de produktionsformer og interaktioner, der er i spil i det frivillige.

I anvendelsen af begrebet multitude, er det desuden relevant at anvende en sideløbende læsning af Paolo Virnos Grammar of the Multitude. Her beskrives multitudens begrebsmæssige modsætningsforhold til *folket* og italesætter dermed en forskel på at anskue sammenhængskraft i et samfund som værende baseret på ensrettet produktionslogik over for et modsætningsfyldt og dynamisk begreb om det samme. Der er heri en mulighed for at få et sprog for en alternativ produktionsform, som er fri af, eller hinsides, kapitalismens logikker og værdilogik og det er formålet med multituden som begreb at argumentere at det kan lade sig gøre. Konkret handler det om den produktive modstandsform som eksempelvis et kontroversielt tiltag i et krydsfelt mellem det sundheds- og retspolitiske, som det Mobile Fixerum er, udgør.

Michel De Certeau – Byrummet og det mikrosociale

Denne forfatter bliver relevant for mit speciale fordi han med sin sondring mellem det strategiske og taktiske gør det muligt at analysere beslutningsprocesser på et tættere mikrosocialt felt og niveau, der endvidere synes at være på højde med den udvikling der for tiden forestår omkring figuren og begrebet 'den sociale entreprenør'.

Rummet bliver en central genstand i undersøgelsen af adfærd og hverdagsnavigering samt værdiskabelse i mødet mellem det ovenfrakommende strategiske felt og den hverdagsnære taktiske navigation. Det er en transformation af rummets forventede anvendelse og dets konkrete, nære udfoldelse for subjekter, der må tage stilling til det, der resulterer i en værdiskabelse mellem subjekt og objekt. Forskellen på det statiske og overordnede, men på mange måder 'kolde' og

bevægelsesblinde strategiske blik og den aktive, evigt forandrende og nære – men for mestendels overbliksløse – taktik. Dette niveau giver mulighed for at se på byrummet omkring det Mobile Fixerum som en udfordring og give sproglighed til mødet mellem politiske beslutninger om rummets, Indre Vesterbros, beskaffenhed og aktiviteterne med at omforme rummet og anvende det som nomader.

Richard Sennett – Materialitetens forarbejdelse og kvalitetsbestræbelse

Richard Sennett begrebsliggører i sin trilogi om 'materiel kultur' menneskets forhold til materialiteten, som det er så tæt på. I den første bog undersøges håndværket som sin egen dyd og som hele grundlaget for en drivkraft i mennesket mod stadig bedring af produktionen og dens form. Ikke for at tjene penge, ikke for at udstille sig selv som et særligt individ med en særlig værdi, men derimod af hensyn til håndværket selv. For håndværkeren er det afgørende ikke, hvad man laver, men hvordan man arbejder. Håndværkeren ser arbejdet som et mål i sig selv. Håndværkeren danner ikke sig selv i forhold til sine 'ressourcer' og 'sin indstilling', men i forhold til en faglighed – med kvalitetens forøgelse som primær motivation. Håndværkeren bliver et projekt for Sennett, der ønsker at genindstifte mennesket med en retning, en sikkerhed og en sammenhængende livsfortælling. Det er et brud med en fragmenteret ontologisering af mennesket hvor der skal være en konstant overskridelse af selvet for at skabe værdi, i stedet for at selvets egne præmisser bliver sat i spil i nye former og med nye evner i takt med erfaring og forfinelse af faglighed. Dermed er håndværkeren heller ikke kun folk i blå Kansas-tøj og med en hammer i hånden. Enhver der forarbejder materialitet antager håndværkerens kvaliteter, lige fra dirigenten, over programmøren til laborieteknikeren og den sociale arbejder. Det afgørende for håndværket er hvordan, ikke med hvad, man arbejder. Værdien forskydes her helt ned til det nære, og som tredje niveau tjener Sennetts begrebsliggørelse til at forankre den frivilliges aktiviteter som en værdi i sig selv og i noget socialt som antager en virtuel karakter.

Jeg bruger denne forfatter til at vise et værdifuldt perspektiv til at forstå sammenhængen mellem sociale og etiske kompetencer, som de frivillige udvikler igennem deres arbejde og deres berøring med en konkret materialitet, en bestemt gruppe mennesker - en færdighed til at håndtere socialt udsatte, at kunne bruge byrummet og det Mobile Fixerum som et slags 'værksted' med alt hvad det indebærer af konkret erfaring med de ting og de situationer der helt konkret sansemæssigt berører og påvirker de implicerede frivillige og som man må inkorporere og arbejde med for at udvikle sine sociale og etiske evner til at fungere og producere i disse sammenhænge.

Undersøgelsesspørgsmålet og problemformulering

Det er den grundlæggende påstand, at det frivillige arbejde med meget få undtagelser – herunder eks. hos Anders La Cour – behandles som en kvalitativ størrelse, der skal andet end at kvantificeres på samfundsplan. Studier, der har nære cases at arbejde ud fra viser sig ofte mere interesserede i en fastlåste vinkel med hvad det betyder for samfundet i runde tal, end hvad der egentligt er i spil, når det frivillige arbejde udføres. Den kraftige politiske interesse for det frivillige arbejde i nyere tid skaber et skisma omkring hvad staten og forskningen ønsker med et felt, der kunne ses som væsentligt rigere end blot den forestillingen om frivilligt arbejde i tillæg til det lønnede og statsvaretagne. Spørgsmålet der bliver presserende er, hvad der egentligt er af forskelle imellem den moderne tidsalders arbejdslogik og hvad der reelt er skellet mellem denne og så det frivillige arbejde. Det er tesen, at, der er forskel på værdierne i de to konstruktioner. Arbejdets humanisering kan ses som udtryk for en neokapitalistisk produktionsform, mens det frivillige arbejde i casen mere peger på en følelse af nødvendighed og social indignations-drevet affekt, som det eksempelvis interviews med de frivillige peger på (Nørvig, Interview A.; Sødring, Interview B)

Formålet er ikke at lave en enkelt undersøgelse i dybden med et filosofisk begreb omkring det frivillige arbejde, men i stedet at vise at der over en bred kam kan skabes langt større viden om det frivillige ved at undersøge det på egne præmisser og som sin egen konstitution.

Til formålet undersøges tre de filosofiske perspektiver for deres mulige beskrivelser af befolkningens og individets sammenhængskraft og den affektive værdiskabelse i forlængelse af et længere casestudie af det Mobile Fixerum på Vesterbro.

Projektbeskrivelsen ser således ud:

Spørgsmålet til materialet er: Hvordan kan begrebet om 'fælleshed' hos Hardt & Negri, de Certeaus begreb for taktisk mikrointervention samt Sennetts 'håndværksetik' udvide vores forståelse af social værdiskabelse i fixerummets frivillige arbejde'?

Ud fra en undersøgelse af begrebet frivilligt arbejde som det i dag problematiseres, vil jeg bidrage med en kritik af det bestående begreb og søge at italesætte nogle af de problemer, det frivillige arbejde dag møder.

Dernæst vil jeg tage fat på de muligheder, der bidrages med i filosofien til at finde en anden forståelse af det frivillige. Til det formål vil jeg beskrive det frivillige arbejdes kvaliteter i forhold til

immateriel økonomi i hhv. den kreative- og kultur-industrien og i det frivillige, sociale arbejde. Her undersøges forholdet mellem værdiskabelse i byrummet og i den kreative modstand. hos Virno og Hardt & Negri." Dette gøres med udgangspunkt i Hardt og Negris begreber om "Multitude" og "Commonwealth" samt en inddragelse af Michel de Certeaus begreb om performativitet i byrummet og skellen mellem "strategi" og "taktik" og slutteligt Richard Sennetts begreb om arbejdet med materialiteten hos Håndværkeren. Den nye indsigt i det frivillige arbejde åbner for en diskussion af den sociale entreprenør som aktør og kaster lys over spændingen mellem social værdiskabelse i byrummet og kreativ modstand, med afsæt i en primær kildeundersøgelse af det arbejde med stofmisbrugere på Vesterbro, primært via det Mobile Stofindtagelsesrum.

Besvarelsen denne problemformulering vil i undersøgelsen overordnet finde sted i tre led.

- 1) En undersøgelse af og diagnose på begrebet frivillighed i den politiske og den akademiske diskurs. Dette Med henblik på at bevæge mig mod en mere prægnant forestilling om det frivillige arbejde igennem forståelsen – og kritikken – af feltets problematisering hidtil
- 2) Introduktion og applikation af filosofiske perspektiver, der kan benyttes til at åbne op for en mere bred forståelse af det frivillige arbejde.
- 3) En anvendelse af hvad, der er lært om det frivillige arbejde, på arbejdsforståelsen – med henblik på at påvise, en mulighed for vidensforøgelse i forhold til både det frivillige og det lønnede arbejde

Som allerede antydnet i indledningen, vil min undersøgelse af det frivillige arbejde fungere som en kvalificerende analyse, dels af dets egen konstituering og dels som det forstås i relation til arbejdet, som vi opfatter og analyserer det i dag.

Jeg vil forsøge at gå uden om den slagne sti i analysen af forholdene omkring arbejdets konstituering og levere en kritik af den eksisterende forståelse af det frivillige arbejde som en meget konkret ontologisk størrelse. En størrelse, der er i umiddelbar relation til arbejdsmarkedet. Det står i undersøgelsen af det frivillige i stedet for at undersøge det udførte i som en kvalitativ størrelse i sig selv. De indledende undersøgelser har vist, at de færreste, der engagerer sig i det frivillige arbejde, ser det som et reelt arbejde – der er åbenbart nogle ting i spil, som ikke er anskuet som ligeså væsentlige i nabobegrebet.

Metodiske overvejelser

Jeg vil i dette kapitel redegøre for den metodiske tilgang og besvarelse af dette speciales problemstilling. Kapitlet rummer en nærmere beskrivelse af begrebsliggørelsen jeg anvender og dens filosofiske baggrund såvel som en overvejelse af problemer og begrænsninger foranlediget af dette valg.

Derudover er der forklaringer på hvordan det empiriske genstandsfelt er kommet til anvendelse i specialet.

Det skal nævnes at specialets form og sprog indebærer at en række metodiske overvejelser introduceres og behandles efterhånden som de mødes. Formålet her er at give en kort introduktion til tankerækken.

Den diagnostiske filosofi og genealogien

Det første, der foretages i dette speciale er en diagnostik af begrebet frivilligt arbejde, som det udfolder sig i dag. Det kræver en tilgang, der kan gribe fast i et begreb og beskrive det ud fra den måde det omtales, opstilles i forhold til nabobegreber og generelt problematiseres. Michel Foucaults genealogi har bidraget med denne måde at gå til begrebet på. Genealogien fastholder han som metode igennem sit forfatterskab, selvom han undervejs også har gennemgået mange forandringer og ikke selv ønsker at fastlåse sig i en definition som eksempelvis ”strukturalist” (Foucault, 2001 p. 42-43). Filosofien anvendes i Foucaults tilgang som et analytisk redskab, der kan hjælpe til at beskrive forskydninger i begreber og mening der udfolder sig forhold til samtiden, der i færd med at hænde. Altså anvender jeg Foucaults tilgang med afsæt i et syn på Foucault selv som en *diagnostisk filosof* (Raffnsøe *et al.* 2008, p. 322). Jeg anvender denne filosofiske vinkel på begrebet frivilligt arbejde, for at se hvorledes det bringes i spil, hvordan det problematiseres i forhold til et centralt begreb om dets værdi og hvordan det gestaltes som selvstændigt begreb.

For at få en rimelig forståelse af begrebet, er det nødvendigt at gribe fat i det i diskursen og undersøge hvordan det anvendes, både for sig selv og i henhold til andre begreber. En tilgang Michel Foucault – hvem de anvendte teoretikere skylder en ikke lille mængde teoretisk baggrund – gør en stor dyd ud af, i sine genealogiske undersøgelser. Han omtaler eksempelvis i bogen *Talens Forfatning* at en fastholdelse af et begrebs mening gennem en fasttømret og gennem tiden upåvirket forståelse, er at misse noget meget væsentligt i en begrebsafklaring: ”....-Som for eksempel ved at underordne hele moralens historie under nyttehensynet: som om ordene havde bevaret deres mening, begærene deres retning, ideerne deres logik; som om denne verden af sagt og villet ikke

havde kendt til indfald, kampe, rov, forklædninger, kneb. Deraf Genealogiens tilbageholdenhed: hændelserne må stadfæstes i deres særegenhed, på afstand af enhver monoton finalitet..." (Foucault 2001, p. 57)

Der ligger i genealogiens fremgangsmåde, som Foucault fremfører den i sin læsning af "Genealogen Nietzsche", at en oprindelsessøgen er en falsk sandhed – en uskønhed vi først nu har lært at påskønne som noget andet end en reel sandhed: *"Sandheden – en slags fejltagelse, som har det fortrin ikke at kunne gendrives, uden tvivl fordi historiens langsomme kogning har gjort den uforanderlig."* (Foucault, 2001 p. 61). Der er dermed lagt op til, at genealogien beskæftiger sig med en udvikling, en række brudflader og forskydninger, som ikke kan påregnes at have haft et urpunkt, en oprindelig sandhed. Terry Pratchett fortæller os at filosofien er ligesom almindelig grublen – men med den tilføjelse til tilgangen, at man ved man kan tage fejl. (Pratchett, 2011)

Den kritiske læsning af arkivet, har vejledt læsningen om det frivillige arbejde. Beskrivelsen af konstruktionen af begrebet frivilligt arbejde baserer sig derfor på store mængder læsning i arkiver om emnet. En lang række uformelle interviews er blevet foretaget og i sidste ende har jeg valgt at fastlægge mig på en relativt lille mængde materiale, som jeg direkte henviser til, idet det udtrykker den brede linje og bedre eksemplificerer problemet som jeg ønsker at diskutere. En større afdækning af materialet ligger uden for rammerne af dette speciale. Undersøgelsesfeltet, det frivillige arbejde, vil netop blive analyseret med henblik på at dechifrere reglerne for dannelsen af diskursen omkring det. Dette i en bestræbelse på at få greb om den logik, der gør sig gældende og dermed åbne op for at kunne tænke anderledes på indenfor feltet.

Undersøgelsen af ytringerne i diskursen og den problematisering, undersøgelsen åbner op for, er ikke en jagt på en sandhed eller en ground zero for diskursen, men i stedet en undersøgelse af den lov, den værdiladning, der informerer begrebets fremtoning (Foucault, 2001 p. 61).

Problematiseringen af et begreb er den afgrænsning der er indeholdt i ytringerne om det. Det er afgrænsningen, der tegner hvordan et begreb forstås. En mere nøjagtig forståelse af et begreb må formodes at kunne opnås ved at stille en større mængde af problematiseringer op. Problemet og den måde det anvendes i forhold til et begreb er en anskueliggørelse af begrebet. Hvis, til eksempel, man kun spørger hvor mange der er involveret i det frivillige arbejde og hvordan man måler på dette parameter, bliver begrebet om det frivillige arbejde til en størrelse der kun udfolder sig som et mængdespørgsmål. Det er ikke en forkert tilgang, da hver problematisering åbner op for yderligere sider af begrebet – men det kan uddybes med andre former for problematiseringer og derved blive

aftegnet bedre. Genealogien bliver her et redskab til at afdække, at der ikke er nogen glatte overflader med rene historier, men at der konstant er brud og tektoniske bevægelser, som han angiver med en geografisk metafor der bringer rummet i spil som forståelsesramme.

Den kritiske læsnings rolle bliver i forhold til det frivillige arbejde at undersøge den eksisterende problematiserings begrænsning af sit emne. I det frivillige arbejdes tilfælde er denne begrænsning en ensidig forestilling om det frivillige arbejde som noget samfundsnyttigt, der skal gøres op på tal og gerne være i vækst. Væsentligt er det at bemærke at formålet med at bedrive kritikken ikke bliver at negligere den allerede opnåede viden, men at udvide den ved at udvide problematiseringen. Denne vidensforøgelse i kraft af udvidet problematisering, konstituerer den nye viden, der er specialets sigte.

Tilgangen til specialets udformning

I dette speciale anvender jeg en særlig tilgang til casen. Resultatet af opholdet ved det Mobile Fixerum og deltagelse i det frivillige arbejde har resulteret i en nærhed til stoffet, der ikke, vil jeg mene, kan opnås via en læsning om stoffet. Det har også en konsekvens for den måde, det fremlægges på. Foruden den konkrete tilgang i specialet, hvor der er en tematiserende indledning, en kritisk første del og en teoretisk udbygget anden del samt en opsummerende diskussion og konklusion, har jeg valgt nogle beskrivelser af det Mobile Fixerum som er mere skønlitterære i deres træk. Disse beskrivelser hører under overskrifterne ”På vagt”. Det skyldes primært inspiration fra materialitetens filosofi, Richard Sennett, der søger en nærhed til stoffet, en nærhed til det konkrete materiale. Men også Michel De Certeau er interesseret i den skønlitterære fremstilling, der i højere grad er ærlig om sit udgangspunkt, sin affektværdi og sin plads i den problematiske opstilling af ”real”/”false”-dikotomien (De Certeau, 1983, pp. 41-43). I fraværet af papirdokumentation af den daglige aktivitet omkring det frivillige arbejde, der foregår synes tilgangen at give en værdifuld indsigt i aktiviteterne der udgør det frivillige sociale arbejde i det Mobile Fixerum. De skønlitterære beskrivelser kommer af min egen deltagelse i projektet og den primære observationsteknik kan forsvares ved at disse nære beskrivelser ikke kan opnås på interviewbasis – men skal opleves i kulde og sne og med fortsat kontakt til hvad der foregår både inden i og udenfor det Mobile Stofindtagelsesrum. Det skønlitterære kan her noget, som det faglitterære ikke kan (ibid. p. 41). Det kan male og fremelske billeder og har i kernen af sin væren, evnen til at rekonceptualisere og male nye problematiseringer.

Casen fungerer i specialet som en backdrop for en generel diskussion. Den er anvendt fordi det mobile fixerum illustrerer nogle centrale punkter omkring beskrivelsen af det frivillige arbejde og forholdet til det politiske, sociale og økonomiske.

Det er også væsentligt at holde for øje, at min deltagelse i projektet gør, at specialet kun forholder sig til alternative værdiforståelser i det frivillige arbejde, som det er tilfældet i det Mobile Fixerum og for så vidt søger at undgå en diskussion af legitimiteten eller den generelle politiske linje omkring stoffer. Dertil er jeg som undersøger sandsynligvis for inhabil.

Den afsluttende og opsummerende diskussion skylder sin forholdsmæssigt mindre størrelse, at der føres løbende diskussioner igennem specialet, hvor mange greb diskuteres som de indføres og påstande om forhold vedrørende eksempelvis arbejdets karakter indeholder et krav om diskussion fra starten.

Etablering af det empiriske genstandsfelt

Dette speciale er som udgangspunkt en undersøgelse og en diagnostik på det frivillige arbejde, som det udstilles i den politiske diskurs såvel som den akademisk teoretiske. Denne undersøgelse underbygges med et nedslag i et illustrativt eksempel på frivilligt socialt arbejde – det Mobile Fixerum. Det frivillige arbejdes felt, som der refereres til i denne opgave, består primært af forståelser som det akademiske har behandlet ud fra den politiske diskurs, da de politiske forskningsvejledninger² har stået for den primære information til feltet. Det frivillige felt er et meget omfattende område, som der gøres store metodiske bevægelser for at behandle i en afgrænset form, eftersom de gældende definitioner ofte efterlader store huller i beskrivelsen af, hvad der reelt betragtes som frivilligt arbejde. Jeg søger for så vidt muligt at holde mig til det frivillige sociale arbejde, der ud over at være mere snævert end det generelle frivillige arbejde også synes at indeholde nogle særlige overvejelser i forhold til værdien af det udførte arbejde. Der er ikke nogen, dimensioner der går tabt, i bevægelsen fra det frivillige arbejde til det frivillige sociale arbejde, blot ekstra der føjes til.

Feltets eksisterende problematisering udfolder jeg mig om i første del af analysen, men det skal her siges at den kritik jeg retter, afslører rig mulighed for at bedrive en bredere problematisering af feltet. Derfor vil anden del af specialet være en anvendelse af filosofiske greb på emnet, bragt i spil i forhold til den konkrete case. Det skal underbygge de teoretiske konklusioner og samtidig bidrage med muligheden for en diskuterende analyse, løbende igennem specialet. Derfor bliver feltet for

² Frivilligrådets forskningsvejledning vil blive diskuteret yderligere senere i specialet.

specialet i anden del udvidet til at omhandle de tre filosofiske bud og hvordan de kan informere det frivillige arbejde som begreb.

Om sprogbruget i casen

Til ordene anvendt i specialet: En lokation, hvor der er mulighed for at indtage et ellers kontrolleret stof går gerne under beskrivelse fixerum. En person, der er i et indtagelsesmønster af stoffer, der påvirker hans livsmodus er gerne omtalt i medier og selv seriøse skrivelser som enten narkoman eller stofmisbruger. Men omtalen i dette speciale lægger dels vægt på en pointe, der er meget udtalt i blandt ledelse og de frivillige i tilbuddene omkring stof-miljøet på Vesterbro og dels i et ønske om at forholde den del af specialet så relativt værdineutralt, i den grad at det ikke er narkopolitik i sig selv, der er til direkte diskussion. Derfor kaldes stofmisbrugere for stofbrugere og Fixerum for stofindtagelsesrum. Der ligger ydermere i dette, at Fixerum, som navnet siger, kun tillader injektion af stoffer, mens der i stofindtagelsesrum også er en eksplicit forståelse af en bredere vifte af muligheder for dets anvendelse (rygning, pilleform, etc.).

Derudover anvender jeg begreb som clean, der i forskellige forståelser af eksempelvis afvænnings, anvendes i forskellige former. Jeg bruger det udtryk i en common sense udgave, der blot beskriver en tidligere bruger der nu ikke er i et misbrug af kriminaliserede rusmidler.

Harmreduction beskriver de allerlaveste tærskler i tilbud, hvor formålet ikke er et endegyldigt brud med stoffer eller anden problematiseret livsstil, men blot bedring af livskvaliteten i form af adgang til sundhedsydelser, mad og rådgivning på stedet.

Et caveat til kønsliggørelse af den sociale entreprenør: Jeg har i specialet angivet den sociale entreprenør som en han. I mangel af et udbredt fælleskønsbegreb har jeg måtte foretage dette valg og har slået mig på det maskuline. Muligvis fordi jeg selv er en mand, men mere sandsynligt at jeg har behandlet en case med en mandlig, social entreprenør. Det skal med andre ord ikke læses som andet end et sprogligt valg.

Casebeskrivelse

Formålet med en opremsning af det Mobile Fixerums virke og dets historik, som lettere mekanisk indføres her, er af to hensyn. For det første at indføre en læser, der er ubekendt med aktiviteten i det Mobile Fixerum, i virket som det tager sig ud rent praktisk. Mediedækning og deslige til trods er det et for snævert projekt til at antage bred viden om de mere specifikke detaljer i arbejdet og det vil derfor her blive beskrevet kort. Den anden grund er, at det Mobile Fixerum ikke har produceret meget materiale om sig selv som det tager sig ud nu, men der er rige mængder af beskrivelser at

finde, hvis man dykker ned i de foregående tilløbsprojekter. Projektet indeholder allerede tilbage i 2006, lang tid før introduktionen af det første fixerum i Danmark, en række overvejelser om alternative måder at måle succes og produktivitet. Med bidrag fra en række forskellige interessenter, rangerende fra arkitekt Kenneth Balfelt, Kriminolog Nils Christie, til socialrådgiver Tine Bryld, indeholdes der allerede er overvejelser om, hvordan man går til arbejdet som håndværk og løser opgaven dels til de udsattes bedste og dels på en måde så de frivillige kræfter selv indtager en skabende rolle og kan forbedre et håndværk i forhold til brugergruppen. Derudover indtræder byrummets udnyttelse som en helt central rolle. Det er Vesterbro, der er den primære aktør og der italesættes nye måder at gå til anvendelsen af det byrum, der har problemet med udsatte stofbrugere. Rollen som en nomade i et overordnet net af strategier bliver italesat af arkitekt Kenneth Balfelt, der samtidig forholder sig til den dobbelte rolle af strateg og taktiker, han stilles i, når han designer nye væresteder (Lodberg, Michael & Godtfredsen, Nanna W. 2006 p. 33-35) og som man automatisk bliver stillet i, når man dels selv indfinder sig som subjekt i gadehøjde og dels stiller lokaler til rådighed hvis form og anvendelse har været strategisk overvejet. Beskrivelsen af casen har jeg valgt at holde til en forståelsesramme af primære aktører og overvejelser – der kan skrives mange specialer om forholdet mellem kommune og private aktører, om de juridiske forhold omringende fixerum og brugerne og om lokalpolitik indflydelse på projektets udformning. Det er dog ikke emnet for dette speciale, der derimod søger at undersøge værdien i den produktionsform, der er i spil.

Det Mobile Fixerum er ikke opstået i et vakuum. Så meget er man hurtigt klar over, når man står i den kolde luft og gæsterne begynder at melde sig for at anvende vognens begrænsede, men betydningsfulde rum. Som med mange andre praksisser og alle egentlige håndværk, er folkene i det Mobile Fixerum blevet bedre og bedre til at imødekomme både efterspørgslen og interessen fra det politiske. Før bilen blev kørt ud har der været uhyre mange forsøg med at få politikere i tale og da det ikke er lykkedes at oprette private tiltag. Iværksætterne har studeret brugen af fixerum og stofindtagelsesrum, både mobile og stationære, i bymiljøer rundt om i verden for at have en idé om hvorvidt det ville have effekt.

Stofindtagelsesrum i Canada

Historien om det Mobile Fixerums ophav kort fortalt er således: I 2005 blev foreningen Dugnad stiftet med hjælp fra en række aktører på Vesterbro.³ Formålet var som nævnt at beskrive forholdene på Vesterbro og søge løsninger på de problemer, der var – og er – karakteristiske for en bydel nær en hovedfærdselsåre som hovedbanegården udgør. Det handlede om at få politikere og beslutningstagere i tale og få midler – og hjemmel – til at løse problemerne med hidtil usete tiltag på det sociale område.

³ Informationerne her kan indhentes og læses uddybet på foreningernes hjemmesider. Dugnad er et norsk ord, det betyder et fælles løft, en fælles indsats hvor alle yder efter evne og nyder godt af afkastet. Det er en lokal, social aktivitet der er lige så forbundet til arbejdet, som det er til den sammenskudsfest, man afholder bagefter for at fejre det vellykkede arbejde. Et eksempel kan være at rejse en lade til en landsbys fælles kornbeholdning.

En trappeopgang i Reventlowsgade over for Hovedbanegårdens sideindgang.

Kronen på Dugnads værk er en café, Café Dugnad (i dag kendt under navnet caféen i tilbuddet Den Runde Firkant) der med tilskud fra SATS-pulje midler åbnede i januar 2009. Den har siden sin åbning fungeret som værested med en lang række alternative pædagogiske og sociale mål – primært har været to koncepter: Adgang til toiletter, med tilhørende privatliv og vellavet, gratis mad. Meningen med caféen var at skabe et socialt rum, hvor borgere kunne mødes med udsatte – dels som frivillige og dels fordi tilbuddet skulle være af en kvalitet, så kaffen ikke kun blev drukket af udsatte men også tiltrak almindelige borgere. Desuden ligger der en klar overvejelse i, at et ”normalt” rum, ville give folk der har levet længe i udkanten af samfundet, en følelse af et liv hvor de kan stille krav og besøge café på linje med alle andre borgere. Pædagogikken på stedet mødte modstand⁴ flere steder i det offentlige og det kulminerede med den ene af grundlæggernes, Michael Lodbergs, afgang i juni 2010.

Det har hele tiden været Dugnads formål at få et stofindtagelsesrum (eks. Lodberg, Michael & Godtfredsen, Nanna W. 2006). Derfor fortsatte arbejdet efter Dugnad Cafés overdragelse til Mændenes Hjem og i starten af 2011 meddeles det medier, at der med hjælp fra private midler vil blive oprettet i privatrevet stofindtagelsesrum i Reventlowsgade 28. Projektet blev fra starten mødt med en splittet holdning og voldsomt kritiseret af beboerne i ejendommen, der frygtede stor tilstrømning af udsatte. Til trods for mange argumenter om forbedring af forhold på Vesterbro, blev

⁴ Et udtryk for polemikken omkring tilbuddet kan ses på Dugnads hjemmeside (<http://www.dugnad.dk>) hvor et medlem af foreningen tager til genmæle. Indholdet af det genmæle er ikke det vigtige og jeg skal ikke her tage stilling til konflikten. Blot er det væsentligt at bemærke at der a) blev opnået resultater, men at de blev opnået med b) ikke altid populære tiltag og pædagogik. Eksempelvis intet faguddannet personale, ingen alarmer, ingen karantæneeregler og des lige. De mere specifikke detaljer ved Dugnads konflikt med det offentlige er ikke interessante, det interessante er idéerne bag som fører os til det Mobile Fixerums ideologi.

der derfor nedlagt fogedforbud mod åbning af det private stofindtagelsesrum. Den lektion var den primære at overføre på det Mobile Fixerum.

Rummet er blevet en slagmark, et sted hvor der kæmpes om retten til ophold, retten til fritagelse for andres lidelser og retten til se social værdi på en ny måde.

I september 2011 kørte der så en ombygget ambulance ud på Vesterbro for første gang.

Det Mobile Fixerum under mediebevågenhed på den første tur. Her parkeret ved Reventlowsgade, lige over for sideindgangen til Hovedbanegården, et område der i det hårde miljø går under titlen "Pillebørsen". Michael Lodberg og Christina Gjerskov, hhv. Daværende formand og frivillig koordinator er fotograferet.

Projektet er inspireret af lignende tiltag i andre lande, hvor mobile fixerum dog primært bruges til aflastning og til at mødes med de mest kaotiske stofbrugere. Men på Vesterbro viste det sig som et nyttigt redskab i et rum, hvor den primære kritik går på at oprette nye, faste lokationer med socialt forfald.

Der har været erfaringer i udlandet⁵ og med dem *in mente* har det Mobile Fixerum søgt at holde sig til en funktionel løsning, mens detaljerne har måttet blive udarbejdet undervejs.

Der har været en flydende udvikling med forsøg på bedste steder at parkere, bedste rutiner og så fremdeles, men optælling af besøgende har vist, at det er frugtbart at holde nær Mændenes Hjem i Lille Istedgade.

⁵ Det Mobile Fixerum er det 97. fixerum i verden. Det første oprettet i Schweiz 1986.

Her holder så en bil, med 3-4 kvadratmeter tørvejr og lys, to sundhedsfaglige, en chauffør og en runner der kan forlade bilen i forskellige anledninger. Chaufføren skal helst holde sig til, da mobiliteten er et centralt argument for tilbuddets udformning. De to sundhedsfaglige er også på plads; to i tilfælde af overdoser, ildebefindende eller andre nødsituationer.

Der har været en stor udvikling og et centralt tema for projektet har været en smidig tilgang til processen og måden at løse opgaven på. Men udviklingen har primært været inden for de mere praktiske felter – hvor er det bedst at parkere, hvordan er praksis med at få informationer fra brugerne om, hvem de er, hvad de mener, de skal til at indtage etc. Grunden til at vide disse ting, har primært er sundhedsmæssigt perspektiv. I tilfælde af overdosis skal de sundhedsfaglige vide, hvad brugeren i det mindste *tror* de har købt.⁶ Som det er tilfældet for langt de fleste nystartede projekter, særligt af innovativ karakter eller som i det pågældende land er nye, har der været et stort fokus på udviklingen af de logistiske teknologier: Styling af vagtplanen, placeringen af bilen både i arbejdstiden og uden for, tilvejebringelse af kliniske produkter, der indgår i processen (rene kanyler, staseslanger, rensesprit, ordentligt lys etc.), kommunikation om strategi til både eksisterende frivillige, nye frivillige og mulige frivillige og så fremdeles. Men den primære teknologiske overvejelse har alligevel været i teknologien omkring mødet mellem de frivillige og brugerne af tilbuddet, der har været i særligt fokus.

Der ligger en væsentlig mængde af værdiskabelsen, som jeg vil argumentere for den, i den smidighed og fleksibilitet der her har været vist i forhold til projektets pædagogiske og mellemmenneskelige tilgang. Det er en smidighed der ikke er unik for casen, men som behøves overvejet i stort set alle frivillige sociale indsatser.

Der foreligger rigelige mængder af kvantitative og almindelige argumenter for det Mobile Fixerums eksistens og det stofindtagelsesrum der stadig kæmpes for i forlængelse heraf: Færre kanyler i gadebilledet⁷, mere stabilitet og livskvalitet for borgere på begge sider af situationen, undersøgelser viser at antallet af brugere ikke stiger, men falder; større sundhed – færre sundhedsudgifter og des lige. Men disse er argumenter til at overbevise omverden om det rigtige i at tilbuddet findes. De er ikke, vil jeg og de små 120 frivillige påstå, grunden til at det gør.

⁶ Et kriminaliseret marked har ingen garantier, ingen kvalitetskontrol og ingen forbrugervejledninger.

⁷ Sprøjtepatruljen rapporterer om 12.000 opsamlede kanyler om ugen på Vesterbro. Det er et tal, der kræver mange genlæsninger – de øvrige undersøgelser kan blandt andet findes via www.Gadejuristen.dk

1 Det mobile Fixerum, her fotograferet mens læge Kasper Iversen - der også er bestyrelsesmedlem i foreningen Fixerum, som driver det Mobile Fixerum - forbereder vognen til en aftenvagt. Pladsen er begrænset, men med en essentiel betydning.

Analyse

På vagt, del 1)

Klokken plejer at være lige omkring fem når det Mobile Fixerum – en ombygget, tysk ambulance købt med tilskud fra forskellige, private velgørere – kører ind på sin sædvanlige plads i Lille Istedgade, lige ved Mændenes Hjem. Den holder gerne ud for porten, hvor der er en ledig plads og hvor akkompagneret standsning er tilladt, for det er her der dels oftest er plads og dels er et stort behov, for den service der ydes. Pladsen er fundet efter en længere periode med forsøg forskellige udsatte steder på Vesterbro. Der er visse fordele ved at holde lige her, selvom der lugter af det, som portens lille aflukke oftest bruges til. Andre steder i København har det været svært at opnå kontakt til de udsatte brugere, der ikke gerne bevæger sig langt fra de centrale stofcentraler. Erfaringerne viser at når det først er købt, er det med at indtage sit stof hurtigst muligt for at undgå, at det enten bliver taget af en anden misbruger eller at politiet konfiskerer det.

Chaufføren planter bilen hensigtsmæssigt, med hjælp fra en Runner der er guld værd, når en ca. seks meter lang Ford Transit skal parkeres i en meget lille gade. Når den holder stille, tager de sundhedsfaglige hånd om forberedelsen af interiøret. Sikrer at der er sprittet af på overflader, at der er, hvad der skal være af parafenalia: ”værktøjssæt”, stase-slanger til at få blodårerne frem i arme eller ben, spritservietter, forskellige længder og tykkelser kanyler etc.

Alle de 4-5 tilstedeværende tager deres fixerumsskilte – identifikationsskilte - om halsen – kendetegnet ved et gult kryds på sort baggrund - så man kan se, hvad de er her for og imens bilen gøres klar, går de to støttevagter, der udgøres af chaufføren og den navnkundige "runner" indenfor på Mændenes Hjem. Dels for at meddele at tilbuddet nu er til rådighed og dels for at få strøm til belysning i bilen via et stik nær et vindue i stuen.

Det Mobile Fixerum parkeret og klar til brug

Det Mobile Fixerum, en nomadisk sundhedshjælp og skadesreduktion, er blandt andet et produkt af en overvejelse om imødekommelse af det såkaldte NIMBY-segment. Med parolen "Not In My Back

Yard” klager denne gruppe af borgere gerne over, at stofscenen skabes af hjælpende tilbud – men i Lille Istedgade er der en stor tilfredshed med bilens tilstedeværelse og det har været muligt at skabe en stabil aftale om at holde her, når ambulancen kører ud. Det skyldes primært, at beboerne overfor Mændenes Hjem længe har måttet lægge øjne til at ulykkelige sjæle i tide og utide har indtaget deres stoffer netop i den lille port. Rummet har været podet til en indsats. Derfor leverer Mændenes Hjem strøm til ambulancen, så den kan være opvarmet og oplyst og slipper for at køre på benzingenerator, når den holder åben. Det er denne strøm, der skal forbindes inde fra Mændenes Hjem lokaler. Et kabel føres fra et baglokale ud gennem vinduet og direkte over til bilen, der har et 220-volts strømindtag på siden. På vej ud, er det ikke unormalt at der medbringes en bakke med kaffe og the til de frivillige, der nu starter vagten og det arbejde, de frivillige brænder for, kan tage sin begyndelse. Alt det her fortæller de frivillige gladelig om, til mange nysgerrige forbipasserende, mens der forberedes de sidste detaljer inden det er tid at slå dørene op for dagens service

2 - Øverst: Fixerum i Danmark, Nederst: Fixerum i Canada.

Frivillighed som begreb

I de følgende afsnit vil jeg gennemgå det frivillige i den form, det i dag fremstår som begreb. Målet er at vise, at det i sin nuværende form efterlader en lang række problemer og står alt for åbent til at kunne anvendes i analytisk sammenhæng i sig selv. Det er, så at sige, historien om historien.

For at starte et sted, må jeg kort her lave en undersøgelse af begrebsliggørelsen af det frivillige arbejde, som den har fungeret i nyere tid. Pointen i det følgende kan meget kort opsummeres med følgende betragtning: Det frivillige arbejde har været ontologiseret på en meget bestemt måde – defineret som arbejde uden løn og samtidig som sin egen størrelse i kraft af sin kapacitet til at levere indsats som lønnet arbejde ikke kan. Sådan bliver det især beskrevet i politisk sammenhæng (Kiær. 2011; Frivilligrådets Forskningsoplæg etc.). Men frivillighed bærer samtidig præg, igennem historien, af at være en genstand, der er meget vanskelig at angribe på sin egen præmis – for hvad konstituerer egentligt det frivillige?

En historisk gennemgang af udviklingen af synet på det frivillige arbejde er blevet udlagt i en undersøgelse udgivet af Social Forsknings Instituttet (SFI) (Ibsen & Habermann, 1997) og den giver et godt billede på behandlingen af udviklingen inden for både politisk stillingtagen til - og forskning på - det frivillige arbejde. Det falder med andre ord ikke på dette speciale at præsentere det frivillige arbejdes historie i sig selv, men derimod at gengive og dokumentere en bestemt italesættelse og tilgang, der siden forskningen og den politiske diskurs på emnet for alvor kom på dagsordenen i 1980'erne, har været meget ensrettet og bemærkelsesværdigt umodig. Der er få undtagelser til dette, men de er alle meget nylige og bærer stadig tydeligt præg af den gældende forståelse og værdi-forståelse.

Måden hvorpå emnet frivilligt arbejdes værdi bliver behandlet i forskningsprojekter, er primært kvantitativt når den i det hele taget er blevet anerkendt (ibid. p. 10). I sig selv har frivilligheden slet ikke været gestaltet som anerkendt forskningsfelt. Henvist til bisætninger og sidekommentarer til undersøgelser om velfærdsstatens beståelse, har det frivillige eksisteret som en uhåndterbar størrelse uden anerkendelse i det akademiske eller politiske, men snarere blot som en realitet der ikke kunne gribes ind i og forskes i (ibid. p. 10). Der foretages jævnligt det kunstgreb, at man ikke kan begribe adskillelse af arbejde og frivilligt arbejde før moderniteten, da det ikke før denne periode er særligt meningsfuldt at skelne mellem de tre dele, offentlig, privatøkonomisk og frivillig sektor (ibid. p. 21). Begrebsliggørelsen af hvad folket i sig selv kan byde ind med over for en stat der ønsker et ensrettet samfund uden gråzoner og paradokser synes i sig selv at have en effekt på, hvordan staten

og det offentlige har behandlet emnet. Hverken i offentlige redegørelser eller forskning har feltet nydt særlig fokus og i stedet har det ligget i skyggen af almindeligt arbejdet eller statens rolle i organiserende sammenhænge. Dermed ikke sagt, at det frivillige ikke har været en realitet - det bemærkes at det frivillige arbejde har haft en stor tilslutning i samfundet. Blot har det ikke haft en plads i den overordnede strategisering af samfundet, men udelukkende haft sin plads i det lokale, det taktiske plan.

Vi skal frem til 80'erne før reel fokus bliver sat på frivilligheden som selvstændigt felt at afdække – samme tidsrum som teknologiseringen for alvor begyndte at muliggøre et postindustrielt samfund (Jacobsen & Tonboe, 2004, p. 13; Ibsen & Habermann, 1997). Det er altså først i denne tid, at konceptualiseringen af det frivillige rigtigt finder sted – og som angivet i kritikken nedenfor – er den allerede på dette tidspunkt indskrevet i en særlig form for logik hvor trifektaet stat, privat-økonomisk og civilsamfund er opgjort og indtænkt.

I dag er der en anderledes begejstret tilgang til det frivillige. Både politisk og forskningsmæssigt bliver det frivillige nu behandlet jævnlige og man arbejder hårdt på at kvantificere dets rolle i samfundet. Hvor mange, i hvilke felter og med hvilken effekt? Dette speciale søger ikke at svare på de spørgsmål, de er for velafdækkede – til den grænse det kan lade sig gøre at afdække talopgørelser på et felt der i høj grad er præget af flydende aktører og svingende deltagelse – i anden litteratur og der føjes hele tiden nyt materiale til, blandt andet på grund af arbejdet udført af det relativt nye Frivilligråd. I stedet ønskes det at bidrage med en kritik af den hidtidige ontologisering af det frivillige arbejde som en kvantitativ størrelse og en vending af tilgangen til forståelsen af det frivillige arbejde i sig selv.

Den meget optimistiske bog ”Frivillighedens Velfærdssamfund” af Knud Aarup (2010) proponerer et samfund, hvis velfærd i den grad er båret netop frivillige borgeres store bidrag. De frivillige skal i kraft af engagement levere en vare der højner kvaliteten af liv for alle borgere – men med begrænset beskrivelse af elementerne i frivilligheden og i motivationsfaktoren, andet end på det meget overordnede plan: Social Kapital (Aarup, 2010 pp. 96-102). Social Kapital er en værdi, noget man har og gerne i overskud og som man derfor deler ud af. Der problematiseres med andre ord på baggrund af en kapitalforståelse og selve feltet frivillighed bliver på den måde ikke undersøgt nærmere end, at nogen har større mængder social kapital – med baggrund i uddannelse, velstand og empatiske evner – og at denne skal omfordeles, på lige fod med almindelig kapital i et velfærdssamfund.

Politisk hotness

Den politiske diskurs om det frivillige var, hvad der bragte en gnist af interesse til feltet og det forekommer, at enhver argumentation om det frivilliges plads og behandling, må starte med dets politiske anvendelse. Dette speciales primære beskæftigelse er ikke den politiske anvendelse af det frivillige arbejde, men politikernes holdning til feltet er stadig meget vægtig når det kommer til en argumentation for undersøgelsen af det frivillige som begreb og nabobegreb til arbejde. De to vikles konstant ind i hinanden, i diskursen. Det er væsentligt at have forholdet mellem det frivillige og de øvrige dele af samfundet for øje, når man skal undersøge hvordan det i dag optegnes som genstand (Kuhnle & Selle, p. 1)

2011 var af Europarådet udråbt til at være ”Europæisk Frivilligår” (Liljeroth, 2010). Dette illustrerer glimrende den stigende interesse fra politisk hold, som det frivillige arbejde har mødt de seneste år. Også herhjemme er det frivillige arbejde gennem de seneste år blevet opprioriteret på den politiske agenda (Jørgsholm, 2010). Det frivillige arbejde har historisk set spillet en stor rolle bl.a. gennem foreningslivet, men i takt med at det frivillige arbejde intensiveres som politisk genstand og økonomisk ressource, aktualiseres spørgsmålet om hvad det frivillige arbejde er og hvilke mulighedsbetingelser det har, hvordan det problematiseres i forhold til samfundet og gestaltes som begreb i sig selv.

Fra at have været anset som overflødig i forhold til velfærdsstatens allerede etablerede institutioner ses det frivillige sociale arbejde nu som en potentiel løsning på nogle af de velfærdspolitiske problemer som samfundet står overfor (La Cour *et al*, 2008). Mens velfærdsstaten er under stigende økonomisk pres melder det ulønnede arbejde sig som et omkostningseffektivt supplement, der tilmed på væsentlige parametre såsom nærhed, performer bedre end de professionelle ydelser.

Den frivillige sektor udgjorde i 2004 134,5 milliarder kr.⁸ men motivationen er fra regeringens side at denne sektor skal vokse i omfang. I sin grundlovstale 2010 formulerer socialminister Benedicte Kiær en retning for det civile samfund, herunder det frivillige arbejde, som en ikke blot ønskværdig men også en nødvendig del af velfærdssamfundets redning:

”Vi skal derfor holde fast i, at der er grænser for, hvad det offentlige kan løfte af livets goder og byrder. Og så skal vi også huske, at et stærkt civilsamfund er fundamentet for vores velfærdssamfund.” (Søholm, 2010).

Målet er således at øge omfanget af den frivillige indsats til at hver anden dansker skal arbejde

⁸ Tal opgjort af SFI, publiceret på Frivillighed.dk.

frivilligt i 2020. Ifølge ministeren har civilsamfundet ikke alene et potentiale i forhold til at opretholde velfærdssamfundet, men fremstilles som selve fundamentet, i modsætning til det offentlige og erhvervslivet. Og yderligere italesættes det som et historisk faktum, noget vi skal huske.

I forbindelse med den politiske velvilje overfor det civile samfunds indsats, vis-a-vis det frivillige arbejde, er der iværksat en lang række initiativer til at fremme rammerne for frivilligt arbejde. Herunder en række nye samarbejdsformer på tværs af traditionelle skel mellem det offentlige, private virksomheder og de frivillige organisationer (La Cour *et al*, 2006). Yderligere er der oprettet institutioner med det formål at facilitere produktion og formidling af viden om frivilligt arbejde. Af eksempler kan nævnes Center for Frivilligt socialt arbejde nedsat i 1992 af socialministeriet, samt Frivilligrådet der blev nedsat af velfærdsministeriets i 2008 og drives som en statsinstitution. Men Samtidigt med at interessen for at høste frugten af det frivillige arbejde vokser, viser det sig også samtidigt som en udfordring at behandle dette fænomen strategisk. (La Cour, 2011)

Det frivillige arbejde mødes dermed med en velvilje, der dog har den konsekvens, at det ikke overlades til sig selv, men vikles ind i den politiske virkelighed. Hermed er det frivillige arbejde ikke blot ønskværdigt men fremstår som (med)ansvarlig for velfærdssamfundet - og det forskyder den kontekst som det frivillige arbejde opererer i (La Cour *et al*, 2006). Beskæftigelsesborgmester i København, Anna Mee Allerslev, besvarer mit spørgsmål om hvorfor der er en stigende interesse for det frivillige med en beskrivelse af en tilgang til arbejdsmarkedspolitik hvor frivilligheden ikke ses som et grundkår – men som en beskrivelse af en type aktivitet, der kan tilbydes til aktivering. Altså, en aktivering i en frivillig organisation eller af en statsligt nedsat gruppe (Interview C, spørgsmål 1 og 2).

Det politiske landskab har ændret sig under udarbejdelsen af dette speciale, men regeringsskiftet har ikke ændret på den fundamentale forståelse af det frivillige arbejdes fremgang. Til eksempel afholder enkelte kommuner under statslig ledelse stadig store arrangementer om det frivillige arbejde og hvad det kan byde ind med i både overordnet, velfærdsstatsligt regi og i det daglige velvære for borgere på tværs af mange forskellige felter⁹. Det kan også forventes i takt med at statskassen meldes stadig mere tom end forventet, at den politiske linje vil være at appellere til fællesskabsfølelsen og det medborgerlige engagement. Se her eksempelvis Ritzaus melding om, at regeringen mangler ca. 2 milliarder til velfærdsforbedringer over de næste seks år i ”Regeringen mangler milliarder til velfærd” (Ritzau 2012).

⁹ Eksempelvis afholdt Hvidovre *Hvidovres frivilligdag*, 29. oktober 2011

Der opstår et interessant spændingsfelt imellem den nuværende regerings holdning til de private initiativer i det frivillige og den gamle, afgåede VKO's ditto. Grundlæggende er argumentationen den samme – der er nogle spændende muligheder i det frivillige initiativ - men hvor en liberal politik forventes at sikre en mindre stat, må en mere velfærdsorienteret politik forventes at inkorporere disse projekter mere i statens regi. Mens det er for tidligt endnu, at vurdere hvordan resultatet reelt bliver, er begrebsliggørelsen af frivilligheden fortsat den samme i politiske regi.

På vagt, del 2)

Et forsøg på at tage billeder af det Mobile Fixerum i aktion, afstedkommer sammenbidte ansigter og hurtige ansigtstrækninger fra de frivillige, der har været ude før.

Fotografer er nemlig ikke særligt velkomne, når der er mange udsatte til stede – ikke overraskende bryder folk, der har det dårligt sig ikke om at blive fotograferet. Michael Lodberg fortæller også tit nye frivillige en anekdote om en mand, der blev clean, flyttede langt væk fra byen, stiftede familie og troede at han havde lagt stor afstand til miljøet... indtil han en dag så sit billede i en udsendelse på DR der benyttede arkivmateriale. Ugen efter døde han af en overdosis på stenbroen tæt ved Hovedbanegården. Det er en magtfuld historie, som mange af de frivillige har hørt og som giver et billede af, hvad der er i spil for de udsatte.

Det er også grunden til, at jeg kun har et enkelt billede af bilen på gaden – og det i en rolig stund uden brugere i nærheden. Man bliver hurtigt meget ydmyg omkring dokumentationen og den viden, at et kameras blottede tilstedeværelse kan virke provokerende – særligt hvis man afsløres med et dårligt forsøgt skjult af slagsen.

Men han slipper af sted med det denne gang, da han kun har fanget bilen og en journalist han følger. Den første tid med det Mobile har nemlig været meget præget af pressens interesse på godt og ondt.

Hvem er de frivillige? På en helt almindelig vagt, der overholder de optegnede linjer for drift, er der en bemanning på fire frivillige. De er fordelt, som sagt, på to sundhedsfaglige, en runner og en chauffør. At kunne kalde dem frivillige overhovedet, er at basere sig på den foreskrevne forståelse af frivillige i dag – de er organiserede, altså de har et arbejdschema som de så vidt muligt forpligter sig på. De foretager sig noget almennyttigt godt, der hjælper andre end deres umiddelbare familie og de har en grad af formalisering: Alle der tager på gaden har via de sundhedsfaglige ledere været på et undervisningskursus i relevant livredning. Men på gaden, hvor de står, er der en kultur om bare at være der. Det er lækkert at være med og grundlæggende sætter folk pris på den meget

anderledes kontakt de får med folk som de normalt møder under helt andre omstændigheder og på meget anderledes vilkår. I stedet for at passere hinanden på gaden, at være stressende modparter på en skadestue eller i en lægepraksis og deslige (for de sundhedsfagliges vedkommende), eller beboere der kun oplever følge-gener som affald og larm, fører man pludseligt samtaler med folk, tilbyder hjælp og anvender en helt anden tilgang, end der normalt møder de udsatte. Med andre ord er det folk, der træder ud af deres normale liv og ind i en ny subjektivering, hvor målet med indsatsen, målet med arbejdet, er at bringe en social værdi, som ikke formaliseres i penge men i smil, ikke i antal gæster betjent effektivt men folk hjulpet med noget af det mest intime, svære i deres liv.

Processen omkring det, at klare selve fixet og det dertil hørende meget afslappede møde med brugerne af tilbuddet, som det Mobile Fixerum udgør, er i dag ret finpudset. Der er sket store ændringer i praksis, som har været nødvendige når store dele af bogen om, hvad der skal gøres og hvordan det gøres bedst, skal skrives under erfaringsdannelsen. Processen har været en stadig tilbagevendende øvelse mellem de medvirkendes principper, praktiske muligheder og forventninger til det omkringliggende miljøes reaktioner. Der har altid været en spænding omkring etableringen. Da tilbuddet er det første, officielle,¹⁰ af sin slags, er det vigtigt at det ikke slår fejl eller træder ved siden af.

Frivillighedens krise

I det følgende vil jeg pege på nogle af de problemstillinger frivilligheden konfronteres med i mødet med de aktuelle, politiske ambitioner omkring hvad det er, hvad det kan og hvordan det i den sammenhæng ontologiseres. Kernen er tendensen til, at de frivillige organisationer mister deres ubefæstede status i forhold til staten (Christensen og Molin, 1995, p. 16). Man kan her referere til at der netop i takt med den stigende interesse for det frivillige felt og dets rolle i staten bliver budt på stadigt stigende krav om controlling og indgriben i de frivillige tiltag fra netop statens side (La Cour 2003). Der foregår noget interessant i forskydningen fra at det frivillige har foregået på et meget taktisk plan og nu i stadig voksende grad indgår i overordnede, strategiske hensyn.

Kravet om medarbejderundersøgelser på Roskilde Festival, der ville afstedkomme uoverskuelige mængder administration, er ét eksempel på dette: ”Festen risikerer at blive kvalt af, at blive proppet ned i tykke ringbind, bureaukrati og stive regler”(Stelling, 2010). Efter massiv fokus på emnet, blev

¹⁰ Brugere henviser til at der igennem tiderne har været mulighed for stofindtagelse med større eller mindre tilladelse fra forskellige beværtninger. Det Mobile Fixerum er det første officielt kendte og omtalte, men det vil være naivt at kalde det det første overhovedet.

dette krav trukket tilbage, men kun på grund af vældig modstand. Andre eksempler tæller at Dansk Røde Kors skal holde øje med sygefravær blandt frivillige og indkalde til sygdomssamtale, hvis fraværet bliver for stort. Desuden har det meget konkrete konsekvenser for frivillige initiativer, når der stilles krav om dansk statsborgerskab for de hjemløse, der må betjenes af landets herberger, ellers kan de ikke modtage støttekroner og risikerer lukning (Ejlertsen, 2007)

Et lignende eksempel, nærmere case-materialet, er netop Café Dugnad. Den blev åbnet i 2009 og selvom den stadig fungerer som lavtærskel-tilbud for udsatte på Vesterbro, hvor uenighed mellem det politiske og den frivillige ledelse i form af de sociale entreprenører, der havde lavet benarbejdet for oprettelsen resulterede i, at den ulønnede ledelse blev de facto fyret og en professionel af slagsen indsat, da kommunen ikke var tilfreds med, at pædagogiske krav og retningslinjer ikke blev overholdt til fulde – til trods for at den påkrævede løbende Rambøll-evaluering, sat i værk af Københavns Kommune, viste overvældende resultater på det sociale område (Kristoffersen, 2010; Københavns Kommune, 2011). Caféen var første skud på stammen af tilbud oprettet af de selv samme sociale entreprenører der mestendels er repræsenteret i oprettelsen af det Mobile Fixerum – efter endnu et politisk problematisk forsøg med at oprette et privatdrevet Fixerum i Reventlowsgade. I dag er den underlagt Mændenes Hjem, der i kraft af samarbejdsaftaler med Kommunen driver mange herberger og sociale tilbud på Vesterbro og er en del af det navngivne tilbud Den Runde Firkant, Sundhedsrum og Café.

Denne interventionspraksis skal ses i den kontekst, at de frivillige organisationer i høj grad befinder sig i et afhængighedsforhold til det offentlige pga. tilførslen af økonomiske midler (Berndtson 1995: 38-39). Derved er staten ikke afhængig af at skulle kontrollere gennem regulære lovkrav, men kan i højere grad sætte indflydelse igennem ved indgåelse af samarbejdsaftaler. Alt dette peger på hvordan frivilligheden befinder sig i et problematisk forhold til den politiske praksis. En konsekvens af dette er at det ikke kan være givet, hvad udtrykket frivilligt arbejde henviser til, fordi det anfægter det frivillige i det frivillige arbejde.

Umiddelbart har denne problematik derfor to sider. Dels ved at de frivillige organisationer møder konkrete problemer i deres virke, men derudover også ved at det på et begrebsmæssigt plan bliver udfordret hvad frivilligt arbejde er.

Kritik af definition på frivilligt socialt arbejde og dets politiske muligheder

Det sociale frivillige arbejde bliver i den eksisterende teori beskrevet som frivilligt arbejde udført på det mellemfolkelige, humanitære, sociale og kirkelige område¹¹. Altså arbejde på herberger, i religiøse velgørende projekter og sociale projekter med alle former for udsatte og ensomme. Som en sidebemærkning er det interessant for emnets problematisering, at definitionen igen er at finde under ”arbejdsmarkedet” rent kategorisk.

Der gøres et stort arbejde i litteraturen for at udskille det frivillige, sociale arbejde, da det er væsensforskelligt fra almindeligt frivilligt arbejde i, at det har en social, empatisk kant (eks. Anker & Nielsen, 1995; Kuhnle & Selle, 1992; Aarup, 2010; Christensen & Molin, 1995).

Frivilligt arbejde fremstilles i politisk kommunikation som noget, der findes, noget der har en specifik genstand. Det har mulighedsbetingelser der f.eks. gør det meningsfuldt at sige: ”*Men frivillighed må aldrig blive en pligt, for det frivillige arbejde lever af lyst og dør af pligt.*” (Kiær, 2011). Frivilligt arbejde er ud fra denne forståelse noget man kan vide noget om, dvs. det findes uafhængigt af at vi går ud og undersøger det. Derfor kan det også gøres til genstand for et forskningsprogram som det har været tilfældet¹² i Frivilligrådets Forskningsprogram.

At det frivillige arbejde er givet som en genstand for viden, forudsætter at der er noget i det frivillige arbejde der udviser en stabilitet, at der er noget der *er*. Her bliver det relevant at se på definitionen på frivilligt arbejde, da den om noget skulle besvare spørgsmålet ”hvad er frivilligt arbejde”. I første omgang vil jeg se på den hævdundne definition der gives på frivilligt arbejde, som jeg finder den hos Socialministeriet, Center for Frivilligt socialt arbejde og Frivilligrådet.

Lars Skov Henriksen (Henriksen, 1995) har i forbindelse med det treårige forskningsprojekt ”Frivillig organisering på det sociale område”, der blev foretaget under socialministeriet, antaget følgende definition på punktform, som har informeret feltet lige siden¹³:

- *Handlinger der er frivillige, dvs. udføres uden pres (fysisk, retslig eller økonomisk).*
- *Ikke lønnet (med forbehold for omkostningsgodtgørelse og symbolske betalinger).*
- *Udføres overfor andre end familie og slægt (adskilles fra almindelig husholdningsarbejde og uformel omsorg).*
- *Det skal være til gavn for andre end én selv og familie (sigte på positive velfærdsviklinger.).*
- *Være af formel karakter (en vis grad af organiseret, struktureret frivilligt arbejde forskelligt fra spontan og uformel hjælpsomhed).*

¹¹ I Den Store Danske – Gyldendals Åbne Encyklopædi.

¹² Frivilligrådets forskningsprogram er tilgængeligt på Frivilligrådets hjemmeside. Direkte link på <http://www.frivilligraadet.dk/nyheder/artikler/Frivilligr%C3%A5dets%20forskningsopl%C3%A6g.asp>.

¹³ Det nævnes den dag i dag som udgangspunktet på Center for Frivilligt, Socialt Arbejdes hjemmeside.

I Lars Skov Henriksens definition er det karakteristika der bliver taget frem ganske praktisk, i den forstand at man kan gå ud i samfundet som udefrakommende og skelne de aktiviteter der svarer til betegnelsen frivilligt arbejde. Definition markerer at det frivillige arbejde på forskellige områder adskiller sig fra andre former for aktivitet: Det er en aktivitet der *ikke* lønnet, *ikke* er udført under pres og det er *ikke* udført for venner eller familie. Det giver et grundlag for at selekttere i forhold til hvad der skal have stemplet ”frivilligt arbejde” og hvad der ikke skal. Der er dog ikke sagt andet om selve *aktiviteten* end at den lever op til denne definition. Der er dermed stadig et klart kvantitativt, analytisk snit lagt i definitionen.

Anskuet på denne måde fremstår definitionen kun som et middel til at skelne frivilligt arbejde fra andre aktiviteter, og i den forstand står selve aktiviteten ubeskrevet. De eneste positive betegnelser er at det er til gavn for andre end ens familie og i nogen grad er formelt organiseret.

Når man derfor har udsagnet: ”Aktivitet x er frivilligt arbejde” har man tilsyneladende ikke sagt noget om aktiviteten. Dette har den fordel, at det giver en åbenhed i forhold til hvad aktiviteten kan være, hvilket også afspejler den forskelligartethed som kendetegner frivilligt socialt arbejde. Alligevel optræder frivilligt arbejde som genstand for viden og må derfor henvise til en væren eller samme-hed. Derfor er det interessant at bestemmelsen af denne væren kun griber fat i ydre, arbitrære forskelle, som beskriver hvad frivilligt arbejde *ikke* er. Der synes derfor at være et misforhold mellem en ”aktivitetens essens” og definitionen frivilligt arbejde, hvor formen lader indholdet være ubeskrevet. Så selvom frivilligt arbejde er givet som genstand for viden, peger besvarelsen af spørgsmålet om hvad det frivillige arbejde er, ikke på nogen stabil identitet. Dette påviser ikke nogen krise i sig selv, men kan bruges som afsæt til at argumentere for at det frivillige arbejde befinder sig i en problematisk situation, ved at man forudsætter at det er en stabil identitet men samtidigt undgår at nærme sig den. I forlængelse heraf kan også peges på det forhold at man ikke definerer det som en særlig form for arbejde, men i stedet benytter det langt mere åbne ”aktivitet” (Anker & Nielsen, 1995).

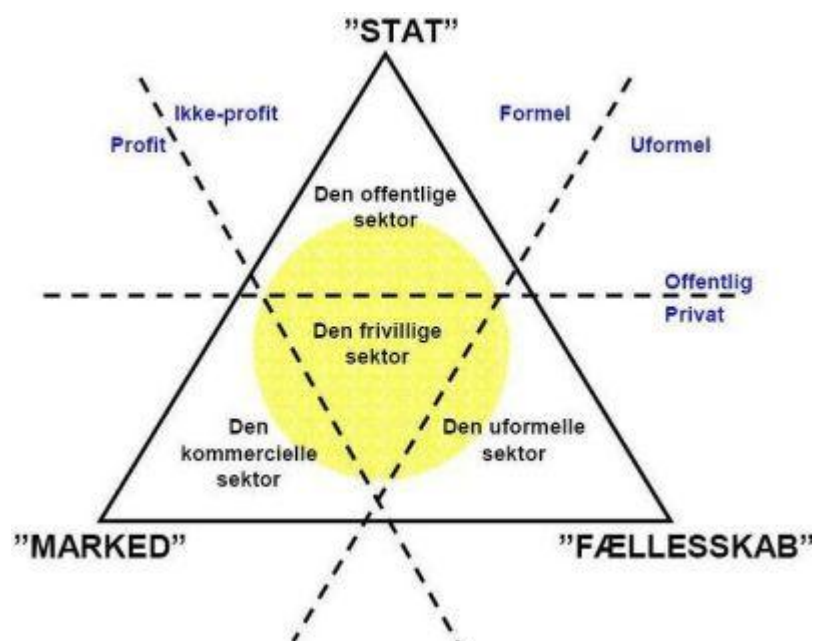
Den definition, der bydes ind med, formår ikke at indfange de problematiseringer, der er blevet påpeget i det foregående afsnit. Mens det frivillige arbejde i sit daglige virke kommer under pres kan der stadig med politisk sindsro peges på, at det til fulde opfylder de parametre, definitionen stiller. Definitionen på frivilligt arbejde rummer derfor ikke mulighed for at lade en begrebsmæssig krise træde frem. Når frivilligheden således synes at være i spil, ved at være viklet ind i politiske dagsordener, træder dette ikke frem som et problem i forhold til definition. Den måde, det givne er givet på, giver derfor ikke mulighed for at det frivillige arbejde kan træde frem som sin egen

genstand, eller problematiseres på andre måder end helt kvantitative. I stedet fremtræder det som en uniform masse, hvor en given aktivitet binært kan placeres uden- eller inden-for denne form.

Forskydninger i arbejdets betydning og de biopolitiske implikationer

Det forekommer at det frivillige arbejde befinder sig i en samfundsmæssig og historisk kontekst, hvor det ikke kan undgå at være problematisk. Jeg vil her pege på at pege på dets forhold til arbejdet, der selv har været igennem en kraftig forskydning i nyere tid.

Det frivillige arbejde beskrives traditionelt indenfor rammerne af en tredeling af samfundet, hvor det indskrives som en del af ”den tredje sektor” (Christensen og Molin; 1995), eller civilsamfundet. De to andre værende staten og markedet:

Model fra frivillighed.dk – en optegnelse der viser hvor det frivillige hører til i forhold til de øvrige. Her transcenderer den frivillige og mødes med de øvrige felter, det ellers skulle være adskilt fra.

Der er noget interessant i, at civilsamfundet (i modellen angivet som ”fællesskab”) er defineret ved at det står uden for det kapitalistiske (markedet) såvel som uden for staten – men at staten og markedet stadig søger andele og styring af det. Men denne skarpt opdelte model af samfundet synes at forbigå væsentlige moderne tendenser i måden der produceres værdi på. Her tænkes især på de forskydninger der arbejdes med indenfor feltet biopolitik, hvor kapitalismen ikke længere efterlader noget ”udenfor” (Hardt & Negri, 2009 pp. 57-62).

Dette viser sig på et konkret niveau i arbejdslivets organisering, hvor især skelnen af work/life-balance illustrerer, at der er noget i spil omkring menneskets arbejdsform og dets sammenhæng med stress (Pedersen, 2009,p.36).

Frivilligheden inden for det normale arbejdsfelt, i kraft af forskydningen af arbejdets betydning synes at være i fremvækst i moderne (løn)arbejdsliv, hvor arbejdet fungerer som middel til medarbejderens individuelle oplysningprojekt (Aagaard & Holm-Pedersen, 2009; Raastrup 2010). Dette står i skarp kontrast til det industrielle arbejde, hvor frihed stod i opposition til arbejdet, og dermed blev aktuelt når man havde stemplet ud. Her er der dog den forudsætning, at begrebet frivillighed har en forbindelse til frihed. Man kan argumentere for, at der i takt med en sammensmeltning af arbejdet og privatlivet (Jacobsen & Tonboe, 2004; Terranova, 2004 etc.) er sket opstået en uskelnelighed imellem frihed som noget man har uden for arbejdet.

Når man undersøger definitioner på det frivillige arbejde, er det særligt den ulønnede dimension, der fremstår som det springende punkt. Men italesættelsen af det moderne arbejdsliv indeholder de samme dimensioner af lønnens uvæsentlighed i forhold til personlige dimensioner som tilfredsstillelse, udfordring og vækst – personlig såvel som samfundsmæssigt. Det frie subjekt står ikke længere overfor arbejdet som noget ydre, men optræder i stigende grad i uskelnelighedszoner hvor produktion og subjektivitet vikles ind i hinanden.

I forhold til det frivillige arbejde er det interessant fordi det også er producerende af subjektivitet. Hvor arbejdet altid i en eller anden grad har produceret subjektivitet, er relationen mellem selvrealisering og frivilligt arbejde særligt tydelig fordi det i højere grad er subjektiviteten selv der er investeret.

Douglas McGregor der skrev den hurtigt populære bog om ”The Human Side of Enterprise”, arbejdede netop på at investere den særlige arbejdskvalitet folk havde når de arbejdede med deres hobbyer, i lønarbejdet (McGregor, 2006). Legen, der muliggør store kvalitets forøgelser er i hans optik blevet et interessant emne for management, da der ligger muligheder for i langt større grad at få et udbytte af medarbejderens arbejdstid. Tiziana Terranova påpeger en udvikling i retning af arbejdets grænseløshed på en lignende måde, dog i langt højere grad er muliggjort af teknologiseringen af arbejdet og arbejdspladsen. Med det virtuelle rum, der forbinder alle rum for vidensarbejderen, medfølger en helt ny måde at producere på, som kræver en uskelnelighed – en ophævelse af grænserne mellem arbejdet og privatlivet, hvor rummet ikke længere angiver noget skel imellem de to (Terranova, 2004, eks. P. 123).

Motivationen for at udnytte frugterne af det frivillige arbejde indenfor rammerne af noget der er kendetegnet af nødvendighed, er derfor ikke en ny opfindelse, men har været en fast bestanddel af arbejdslivets humanisering.

Men i dette møde mellem det frivillige og det nødvendige opstår nogle lidt paradoksale fænomener. Det civile samfund må jo ifølge ministeren løfte sin ende *med nødvendighed*. Fordi det krav om ansvarlighed, den frivillige sektor mødes med, står i kontrast til den mening begrebet frivillighed normalt antager. Anders la Cour peger bl.a. på spændingen mellem den kontraktstyrede professionelle sektor og den mere lystdrevne frivillige indsats og bemærker at ”*Frivillige hænder [ikke kan] bindes*” (La Cour, 2003).

Frivillighed trækker med sine konnotationer til frihed tydelige linjer ind i de biopolitiske styringsteknologier.

Den politiske agenda omkring det frivillige arbejde kan ud fra disse begreber beskrives som en særlig form for subjektivitetsproduktion, som indskriver ansvarlighed og medmenneskelighed i det moralsk frie subjekt. Foucaults greb om udgangspunktet synes her særlig relevant i forhold til den politiske motivation for at opkvalificere civilsamfundet:

” *[det] har haft behov for magtmetoder, som kunne forøge kræfterne, evnerne, livet i det hele tage, men som dog samtidig ikke vanskeliggjorde underkastelsen...*” (Foucault, 1994 p. 148).

I forhold til det arbejdende individ er dét der gør underkastelsen lettere, det forhold, at arbejdet ikke er betalt og derfor ikke har samme følelse af handel eller tvungen gensidig handling.

Hvor underkastelse måske lyder voldsomt er det alligevel naivt at anskue kommunikationen omkring det frivillige arbejde som værende magtfri, blot fordi der tages udgangspunkt i frivillighed. Den politiske diskurs omkring det frivillige arbejde lader sig tværtimod glimrende beskrive gennem som en biopolitisk styringsteknologi hvor friheden står i opposition til magt, men samtidig opererer som et medie for magten.

Et eksempel der illustrerer denne konflikt er indgåelsen af samarbejdsaftaler. Anders La Cour og Holger Højlund beskriver hvordan det frivillige arbejde netop antager en paradoksal struktur. Den nævnte paradoksale struktur forlader sig i sin forløsning på en forudsætning om, at der er en relation mellem frivillighed og frihed. (La Cour & Højlund, 2008)

Socialt entreprenørskab – en åbning mod en bedre forståelse af det frivilliges dynamikker?

Det Sociale Entreprenørskab, betegnes med nydansk i stort set alt materiale som Social Entrepreneurship og i meget få tilfælde som Socialøkonomisk virksomhed (Lavrsen, 2008; Thiessen & Ketler, 2010; Hjort, 2010; Dees, 1998; Martin & Osberg, 2007). Der er en sammenhæng imellem det og det frivillige sociale arbejde. Begrebet om entreprenørskab er et, der kan bidrage med meget

ved at blive erobret tilbage fra den gældende politisk-økonomiske diskurs, som værende noget der kan rekonceptualiseres som en socialitetsskabende kraft, som hører til hele samfundet, og ikke blot til smalle økonomiske diskurser (Hjort, 2010 p. 3). Det socialøkonomiske er i akademiske kredse meget debatteret og udfordret på indhold og formål, definitioner og anvendelse, men har som en kerne et ønske om at basere en forretningsmodel på sociale forbedringer (Lavrsen 2008; Hjort, 2010; Dees, 1998, Martin & Osberg 2007). Jeg inddrager det i denne opgave, da det bidrager med væsentlig aktørforståelse og kan skabe en sammenhængskraft når man skal forstå hvad det frivillige arbejde kan informere arbejdet om.

Mange forsøg på at indsnævre en definition af det socialøkonomiske tager sit udgangspunkt i det entreprenante. Argumentet er at uden en fyldestgørende forståelse af entreprenørbegrebet, er præfixet ”socialt” meningsløst (Martin & Osberg, 2007, p. 30). Entreprenøren bliver i sig selv betragtet som en agent, der ikke blot agerer inden for markedsgivne rammer, men i også forholder sig destruktivt til de bånd der er udstukket: *”The entrepreneur thinks creatively and develops a new solution that dramatically breaks with the existing one. The entrepreneur doesn’t try to optimize the system with minor adjustments, but instead finds a wholly new way of approaching the problem.”* (Martin & Osberg, 2007). Der er en passion i spil, som ikke lader sig begrænse men i stedet inspirere af udefrakommende forhindringer og formninger af landskabet. Det giver med andre ord mening at se på frivilligt arbejde, der har et element af aktivisme eller civil ulydighed over sig, som hængende sammen med entreprenørens tilgang til et problem.

Den konstante afprøvning af nye tilgange, nye problematiseringer af et felt i forsøget på at gå ubetrådte stier bliver central for entreprenøren. Penge-dimensionen, hele det økonomiske incitament for at tage handling bliver sjældent behandlet. Der er noget andet, en kvalitetssøgen i spil. Det centrale i definitionen på en entreprenør bliver her en søgen efter et nyt ekvilibrium, en ny situation, et nyt økosystem der falder bedre i deres smag. Når motivation overhovedet undersøges, konkluderes det hurtigt at finansielle bedrifter sjældent, hvis nogensinde, motiverer den entreprenante – idet chancerne for at tjene penge på projektet er meget små (Martin & Osberg, 2007 p. 34; Dees, 1998 p. 2). Forskellen på den forretningsorienterede og den sociale entreprenør er, hvis noget skal fastsættes, en lethed i hurtigt at få indekseret sin værdiskabelse efter gældende normer. Markedet er med andre ord hurtigt til at fastsætte en værdi på den forretningsorienterede entreprenør – men omvendt er det kritiseret for ikke at bidrage med gode måleenheder for sociale formål (Dees, 1998 p. 4)

Ligeledes er det ikke alle nye initiativer, der kan beskrives som entreprenørskab. Blot at starte en ny virksomhed er ikke nok. Der skal være et element af nyskabelse, af modstand og af modstandskraft. Entreprenøren bliver en biopolitisk magt i sin egen ret – med skæbnen i egen hånd og en vilje til at ændre på noget, hvad end det må være (Dees, 1998 p.3; Hjort, 2010 p. 10). Der er mulighed for at være sin egen skabelseskraft, som er påkrævet for at kunne definere en ny forretning eller et nyt tiltag som entreprenant.

Den sociale dimension af entreprenørens værk sættes på, når det sociale formål ekspliciteres og sættes som centralt for aktiviteten og måleparametrene for virksomheden (Dees, 1998 pp. 4-5; Martin & Osberg, 2007, p. 34). Men det synes at måleenheden er det netop springende punkt i litteraturen. Den bliver, ligesom det er tilfældet med det frivillige arbejde, vagt fastsat til at skulle levere social værdi (Dees, 1998, p. 5; Martin & Osberg, 2007, p. 35)

Der er altså i den sociale entreprenør som begreb en åbning mod nye værdiformer og måder at måle på, som – mens de ikke endnu er fuldendte (Dees, 1998, p. 7; Austin *et al.* 2006 p. 1) – repræsenterer et bud på en ny måde at forstå produktionsformer, formål og værdimåling på. Det er dog stadig primært det entreprenante, der primært er udsat for kvalitativ undersøgelse og derfor indeholder begrebet ikke i sig selv en passende frigørelse fra et værdibegreb der er reproduceret fra kapitalismens logikker. Forsøg på at behandle værdiskabelsen anderledes er foreløbigt primært mundet ud i det såkaldt Social Return On Investment: S-ROI (Linegane & Olsen, 2006 p. 116).

Formålet med S-ROI er at anvende allerede anerkendt teori på området – nemlig opgørelsen over Return on Investment og kan derfor ikke se sig fri fra en meget klar værdiforestilling, der stadig opgøres meget simpelt i tal-værdier tilskrevet arbejdet: *”...-A term originating from return on investment (ROI), as used by traditional investors. It describes the social impact of a business or nonprofit’s operations in dollar terms, relative to the investment required to create that impact and exclusive of its financial return to investors.”* (Linegane & Olsen, 2006, p. 118).

Det argumenteres at perspektivet i S-ROI er en sidestilling af socialt afkast og finansielt ditto. Der er stadig tale om en funktionel kvantificering af værdiskabelse uden en reel undersøgelse af de underliggende værdiforståelser. Blot forventninger (Linegane & Olsen, 2006 p. 127-128).

Forsøg med andre måder at måle frivilligt arbejde, som eksempelvis ”Kvalitet i det frivillige sociale arbejde” (Gruber & Villadsen, 1997) gør det, indebærer denne kvantificering af kvaliteten, der mere er en forskydning af resultatopgørelse, end det er en undersøgelse af den kvalitative værdiproduktion.

En politiseret forskningsdiskurs – delkonklusion

For at forstå, hvordan et begreb anvendes og sættes i spil, må man kigge på hvorledes det problematiseres og ud fra de nabobegreber der tages i anvendelse om det, blive klogere. Det ligger i genealogiens metode at undersøge et begreb på den måde – at grave i arkivet, at tænke med arkivet og at bevæge sig ud over, hvad arkivet direkte siger (Foucault, 2001). Og begrebet om det frivillige arbejde og den samfundsengagerede borger er ét og det samme, fra dets første spæde, selvstændige konstrueren og til i dag. Det stilles op som noget kvantitativt, noget målbart som underkaster sig parolen ”more is better”. Derfor beskæftiger man sig primært metodisk med en metrik omkring det frivilliges resultater og antal deltagere. Men jeg vil argumentere for, at der er langt mere i spil, som vi kan blive klogere på, ved at gå andre veje. Ved at lade filosofien træde til og informere på en anden og ny måde.

Argumentet for at lave en mellemvej mellem offentlig måling og det frivilliges ofte svært målelige elementer, er, at ”*samarbejde mellem de frivillige sociale organisationer og det offentlige er imidlertid en realitet... Kvalitet er blevet et centralt begreb i styringen af den offentlige sektor.*” Denne kvalitet gøres eksempelvis til emne i ”Kvalitet i det frivillige sociale arbejde” (Gruber & Villadsen, 1997). Men spørgsmålet er, hvordan politisk måling og kvalitetsvurdering reelt beriger feltet. Det virker ikke rigtigt muligt at undersøge om der er denne konflikt når det ikke er helt tydeligt, om der tales om det samme. Er det frivillige arbejde, den frivilligt arbejdende taler om¹⁴, den samme som det frivillige arbejde man fra politisk hold taler om?

Når det som hos la Cour antages, at dét der repræsenteres ændres af måden det repræsenteres på (La Cour & Lindberg, 2006) vil vi hævde, at dette skylder at forklare hvad relationen er mellem det repræsenterede og repræsentationen. Udover at det virker som god common sense at det må forholde sig sådan, er der dog ikke nogen aprioriske konstruktioner der kan bakke påstanden op. Tværtimod er det umiddelbart fuldt ud muligt, at repræsentationen er fuldstændigt arbitrær i forhold til det repræsenterede – med mindre man abonnerer på et teoretisk perspektiv der kan udtale sig apriorisk om denne relation.

Det foregående afsnit har handlet om konstruktionen af feltet frivilligt arbejde, som det tager sig ud på dels den politiske og dels den akademiske side. Frivilligheden afsløres som en utroligt vag størrelse, der, selv når den tilbydes definitioner glimrer ved en mangel på sådan. Der tegner sig et billede af et meget åbent begreb, som anvendes lige dele i øst og vest, men som hele tiden synes at

¹⁴ Hvis de overhovedet begrebsliggør det, som man ofte i metodisk behandling ”vasker” dem for ikke at gøre – eksempelvis som de metodiske overvejelser i ”Det frivillige arbejde” (Anker & Nielsen, 1995 p. 15)

vende tilbage til at handle om arbejdsmarkedspolitiske tiltag. Der er derfor et behov for en ny definition der mindre forlader sig på almindelig, sociologisk og samfundsteoretiske grundlag og mere griber fat i, hvad der sker når et individ tager fat i noget konkret, uden at være drevet af, umiddelbare, monetære belønninger. Det forekommer her meget problematisk, at kun ganske få forskere behandler det frivillige som et begreb, der ikke blot er åben for forskellige tilgange, men som noget fokuseret, der hviler i sig selv og har en betydning, der ikke lader sig indkapsle med de meget indskrænkende begreber om arbejdsmarkedspolitik og civilsamfundsstrategier, som man ofte ser udfoldet i litteraturen.

Politisk er det frivillige blot genstand for diskussion af borgerens ret over for borgerens pligt – og med hvilken hjemmel politikere kan anmode borgere om, i større grad at melde sig under fanerne og understøtte velfærdsstaten. Og det politiske har langt hen ad vejen informeret det akademiske. Frivilligrådet har udarbejdet et forskningsoplæg for 2011, hvor man søger at facilitere forskning der kan imødegå disse spændinger, ved at lave anbefalinger til forskningsprojekter om mulighedsbetingelserne for frivilligt arbejde.

Der er altså en tendens til at anskue det frivillige arbejde i forhold til den økonomiske værdi det producerer i BNP, og antallet af mennesker det aktiverer. (på frivillighed.dk; Anker & Nielsen 1995; Aarup, 2010; Kuhnle & Selle, 1992; Ibsen & Haberman, 1997; Gruber & Villadsen, 1997).

Det kunne se ud som om der sker en forvirring af, hvad der er frivilligt arbejde – som engageret, lokalt orienteret og med henblik på bedst mulige løsninger, med størst mulig effekt for folk der umiddelbart er berørt af problemstillingen og så gratis arbejde, hvor alle arbejdets facetter er på plads, men det er ulønnet. Gratis arbejde ville vel som begreb også rumme stort set alt, der er krævet i den ovenstående definition af det frivillig? Selvom eksempelvis nogen arbejder for deres nære familie, er det bestemt ikke udbredt nok til at kunne beskrives som andet end undtagelsen. I takt med arbejdets humanisering, hvor det rækker ud over en klassisk arbejdslivsforståelse, bliver det sværere og sværere at adskille felterne, hvis man ikke tager radikalt anderledes fast på det frivillige og den værdiforståelse, der følger med.

På vagt, del 3)

En stofbruger melder sin ankomst, tydeligvis med kendskab til rutinen, og spørger jovialt en runner med skilt om halsen, om der er plads – imens han griber fat i dørhåndtaget. Runneren har spottet bevægelsen og har tilsyneladende forventet den, for han træder til og holder døren igen. Det Mobile Fixerum er til syvende og sidst en bil og når der sidder to mand indenfor, i intens jagt på en god åre at stikke nålen i, er det ikke smart at trække eller skubbe, for affjedringen kan give store problemer.

Det giver ingen konflikter, at sætte ind og stoppe åbningen af døren. For de fleste kender rutinen, er bare for travle eller syge til at tænke på den. En stor del af arbejdet er på mange måder lavet i forvejen, igennem noget af arbejdet der har foregået på Vesterbro tidligere. Der er et fællesskab, ikke i traditionel forstand, men i en forståelse af, at det her er et projekt der vil det bedste, for de frivillige og de udsatte og de fleste kender hinanden efter kort tid. Velviljen i det møde, der faciliteres når der ikke er nogen autoritet i spil, men i stedet en placering af mennesker i et meget uformelt hegemonisk system.

Produktionsformen er blevet en del af et dagligt møde, en hverdag hvor uligheden for en periode er forskudt. Der er en tryghed for i kraft af varmen, tilstedeværet og et behov for at vænne sig til at folk kan se én i færd med, hvad der meget længe har været en utroligt privat og ugle set aktivitet. Men med den frivillige indsats er livet blevet skudt i retning af en mere lige bane. En politik om livet er i praktisk henseende blevet til et mellemmenneskeligt ærinde.

Når nye tilkomne, der ikke har forsøgt sig med tilbuddet før, anvender bussen for første gang, udtrykker de en klar forbløffelse over situationen. En mand henvendte sig til mig og gjorde mig opmærksom på, at vores lille trick var afsløret. Han vidste godt, at det var en snydeoperation, politiet havde gang i, og at jeg var civilbetjent, der blot ventede på at han skulle vise sig skyldig i besiddelse af stoffer og at ambulancen i sig selv var et salatfad. I sidste ende mandede han sig op, kiggede på de øvrige frivillige og mig og med ordene ”i kan sgu ikke skræmme mig, jeg prøver” satte han sig ind i bilen. Et kvarter senere, stod han igen på fortovet i Lille Istedgade. Helt overrasket konstaterede han, at det var det underligste og bedste han havde oplevet længe. Han gik derfra med en helt ny oplevelse. Nogen observerer aktivt det jeg laver og bidrager med et sted, det kan ske ordentligt – men de dømmer ikke. Rummet har pludseligt fået en modstandsform i kraft af en frivillig indsats der har taget en ny og (for Danmark) innovativ retning. Modstanden er ikke en eksplicit modstand, en harmfuld og kritisk røst der fordømmer de eksisterende tilbud. Den er en modstand i kraft af at være sin egen locus – en mobil sejr af rum over tid.

Det frivillige sat på filosofiske begreber

Det frivillige svækkes af sin egen succes som honnør-ord, et udtryk man ikke kan undlade at være enig i. Alle de elementer i det frivillige og dets potentialitet, det ikke blot lader sig indfange af kvantificeringen eller den politiske diskurs' forestilling om at frivillighed bare er en god ting i rigelige mængder og at en mobilisering af et mudret begreb om civilsamfund vil kunne løse alle problemer uden en nærmere gennemtænkning af produktionsformer og forhold til værdiskabelse i samfundet i dag. I sammenhæng tilbyder filosofien sig, som en analytisk tilgang der muligvis kan gøre os klogere på det frivillige arbejdes "sorte boks".

Virno og Michael Hardt & Antonio Negri: multitude og commonwealth

I indledningen til *A Grammar of the Multitude* argumenterer Virno for det absolut væsentlige i analysen af den offentlige sfære, som forskellen mellem ordet *folk* (*people*) har i forhold til *multitude* (Virno, 2004, pp. 21-24). Han argumenterer der for, at begrebet *multitude* har lidt nederlag i den generelle begrebsliggørelse af mængden, der i stedet har fået et ensrettende og ufuldstændigt begreb i *folket*. Men Multituden er anderledes mangefacetteret. Hvor folket har en ensrettende og enighedens-skabende karakter, er multituden et begreb der omfavner multikulturalisme og kreativt fordrende modstandsforhold inden for den mængde (*the many*), der omtales med begrebet. Det argumenteres at det er svært at lave en historisk undersøgelse af, hvad der positivt har været ment med *multituden*, da store dele af det historiske materiale – som også Virno forholder sig til – er skrevet af dets kritikere og proponenter for *folket* (Hardt & Negri, 2009b p. 41; 2004 pp. 99-102). Men hvor man ser en ensretning og strømligning i begrebet om *folket*, består multituden som en singularitet af de mange. Men det er i mødet mellem de individuelle dele og deres interaktion, at multituden har sin grundlæggende karakter. Det er "... *the ultimate result a process of individuation, not as solipsistic atoms. Precisely because they are the complex result of progressive differentiation, the 'many' do not postulate an ulterior synthesis.*" (Virno, 2004 p. 76). Der er noget skabende i spil og det er vigtigt for dette speciale, netop at anskue multituden som et blik på nye måder at producere på, der i langt højere grad kommer fra et udgangspunkt om fælles forskellighed. Ikke en fagforeningssolidarisk logisk fællesslutning om at udgøre en fælles vektor, men i stedet som en relationelt afhængig ad hoc produktion der er afhængig af forskellige aktørers individuelle møde og interaktion. Der er derfor en mere performativ, ad hoc tilgang til værdiskabelsen her og den åbner for andre måder at gå til værdiens tilblivelse end den klassiske, politiske/monetære værdiforståelse.

Centralt for konceptet om multituden i både Michael Hardt & Antonio Negris forfatterskab og Paolo Virnos ditto er den skabende modstand og modstandens bydende nødvendighed (Hardt & Negri 2004, eks. p. 63-68, p.158; Virno 2004 p. 25). En undersøgelse med et sigte som dette speciales, kan med fordel bruge dette begreb til at begribe nye facetter af det frivillige, i forhold til det øvrige samfund. Der må med andre ord startes i et udgangspunkt som kan rumme modsætninger og kreative modstandsforhold i samfundet.

Rummet er for deres forfatterskab centralt i den betydning, at det er med globaliseringens muligheder for eliminering af afstande gennem diverse teknologier; teknologier der muliggør en samhørighed der burde give uhørte muligheder for udfoldelsen af en demokratisk livsform over hele kloden. Det globale rum og dets lokale lokationer bliver arenaen, hvor den kreative modstand mod Imperiets ensrettede logik skal udkæmpes og som sådan indtager rummet en sjældent ekspliciteret, men konstant hovedrolle i beskrivelsen af de modstandsformer, Hardt og Negri beskæftiger sig med (eks. Hard & Negri 2004, p. xiii, p. 79, pp.158-170.) Det er dog primært deres belysning af den kreative modstand, de her byder ind med i dette speciale. Deres begreb om multituden og dens modsvar mod ensrettet logikker synes at kunne oversættes til det specifikke case-område i den form, at der altid i det sociale, entreprenante (og for at bruge et helt almindeligt, men tilsyneladende politisk sprængfarligt ord, nytænkende), frivillige arbejde hvor vægt lægges på hurtigt implementerede, langtidsholdbare løsninger som måske ikke altid ligger i forlængelse af, hvordan systemet opererer eller ønsker at tingene skal udfolde sig.

De, Virno og Hardt & Negri, giver et sprog, der kan forholde sig til makroplanet, hvor denne synergi imellem magt og modmagt udfolder sig på et globalt eller nationalt plan og hvor civil ulydighed kan spores på stor skala, men deres sprog synes ikke i tilfredsstillende grad at kunne forholde sig til det meget nære, som dette speciale også ønsker at dykke ned i.

På makroplanet er der en dagsorden modsat de indsatte fixerum. ”War on Drugs” som blev etableret af Reagan har en særlig tilgang til regulering af en række. Den dagsorden har i kraft af de mere nære tiltag rundt om i verden ændret sig i den senere tid, med debatter i FN om hvorvidt kriminaliseringen af stoffer skal fortsætte. Der er et modstandsforhold her, men mens det kan diagnosticeres på makroplanet, kommer det fra noget meget mere lokalt.

Til at beskrive den nære relation, flyder jeg fra begrebet om multituden og dens kreative modstand til Michel de Certeaus begreber om taktik og strategi, hvor relationen mellem magt og modstand er

et tilbagevendende, dagligdags problem, baseret på hans tanker om at navigere i et almindeligt byrum, som det tager sig ud i dag.

Multituden – fælleshedens værdiskabelse

Begrebet multitude vokser ud af kritikken af det – og tilhører, da *folket* har sejret, de undertrykte og fattige. (Hardt og Negri, 2009 p. 38-45; 2004, p. 100). Folket er begrebet om et ensrettet folk, som indført i diskursen af multitudens største kritiker, Thomas Hobbes (Virno, 2004 p. 21). Hobbes finder at multituden aldrig træder reelt ud af naturtilstanden, da ingen kontraktuel sammenbinding og overgivelse af rettigheder finder sted. Der er en modstand mod ensheet, mod suveræn autoritet, mod juridisk kropslighed i multituden. Det er centralt for Hardt & Negri i anvendelsen af multituden som betegnelse for de mange, at der er dette modsætningsforhold til *folket*.

Commonwealth (fællesskabet; fælleshed) vokser som begreb ud af denne multitude, som en fælles styreform der kan indeholde de mange modi for produktionsformer og værdifordeling, som multituden tillader og nødvendiggør (Hardt og Negri, 2009b eksempelvis. xiii; pp. 7; 59; 70 etc.). Som styreform er den et forsøg på at finde en fælles forståelse mellem biomagten og de modstandsformer der er mulige i dag. Biomagten er hos Foucault tænkt ind i en sammenhæng, hvor den repræsenterer kapitalens stadig mere subtile magt og styringsteknologier. En teknologi som evner at række meget længere ind i individers liv end i blot overfladisk styring og retningskommanderen. Der ligger i biomagten at man individer disciplineres til at inderliggøre magtens former og budskaber og derved gøres hele deres væsen til genstand for den magt, der kan udøves: ”Biomagt er en magtform, som regulerer det sociale liv indefra, følger det, fortolker det, absorberer det og reartikulerer det.” (Hardt & Negri, 2009a p. 43) Biomagten skal her ses som en magtform inden for biopolitikken – det felt hvor politik beskrives som værende inde i alle aspekter af livet. Biopolitik beskæftiger sig med måder at socialisere på, måder at producere og måder at blive til et subjekt i forhold til det politiske. Men mens Foucault kraftigt kritiserer biomagten, med afsæt i at ville danne et helhedsbillede og krystallisere en allestedsnærværende magtform i kontrolsamfundet, er Hardt & Negri langt mere positive omkring den, i den forstand at teknologien byder på en vej ud af imperiets fastlåste ensretningslogik. Biopolitiske teknologier tilbyder i kraft af sin *produktive* dimension en vej – ikke uden om imperiet, men *igennem* det. (Hardt & Negri, 2009a p.45). I biomagten, det er magten over livet men også reciprokt livet som magt, gentænkes individets rolle i forhold til netop magten og sin egen subjektivering. Der sker en forskydning i

rollen i forhold til produktion, i forhold til subjektivering, i forhold til den socialitet, individer indgår i.

Som begrebsliggørelse af styreform italesætter fællesheden en idealiseret sameksistensform for individer der eksisterer med forskellige udgangspunkter på samme sted. Den sociale værdi, der ligger i mødet og forskelligheden disse mennesker imellem, er den fælles rigdom som et samfund ideelt baseres på. Idet de mange er en singularitet, er der ikke noget udefra hvor værdien kommer ind i fællesskabet. Værdien er en størrelse der er indefrakommende i den relationelle dynamik imellem individer, netop i kraft af deres forskellighed. Den opsamles og gøres kommensurabel med de gældende logikker, men væsentligt er, at den altid stammer fra et indre i fællesskabet.

Begrebet fælleshed har dermed først sin mulighed for udfoldelse i en forståelse af multituden. Det er ikke en krop, med et hoved der tager beslutninger, men ét samlet kød, der er i live og i samme båd. Multituden som begreb om en modsatrettet entitet er ikke et opgør med evnen til at finde en fælles vej, men derimod at finde en fælles vej i en navigation og anerkendelse af mange forskellige livsformer: *"The Multitude, although it remains multiple and internally different, is able to act in common and thus rule itself. Rather than a political body with one that commands and others that obey; the multitude is a living flesh that rules itself...[] it should be clear from the outset, that the challenge of the multitude is the challenge of democracy."* (Hardt & Negri, 2004 p. 100).

Fællesheden er netop hermed ikke et ensrettet begreb, men en anerkendelse af multitudens diversitet og deraf følgende magt. Som nævnt er der en modstand mod det bestående, mod konceptet om *folket* og imperiets reproduktioner til grund for multituden, der igen er grundlaget for en fælleshed. Grundlaget for værdien i den produktion, som fællesskabet muliggør, ligger i netværket og i modstandsformen.

Det frivillige, særligt i det sociale og krystalliseret i det Mobile Fixerum, skal derfor rettes imod det mellem menneskelige og imod en produktiv kraft der ligger i at gribe fat i forskellighederne. Der må ikke være et ønske om at fjerne, ensrette eller afrette en gruppe man går til – men et forsøg på at hjælpe på stedet, at bedre kår som de er. Det Mobile Fixerum går på denne måde til en anderledes værdiproduktion – ikke ved at afhjælpe og forkynde en anden livsstil, men ved at hjælpe hvor man kan i den nuværende situation. Værdien i produktionen bliver en stabil livsførelse i fraværet af en krop-hoved-dynamik imellem frivillige og brugere. Den kommer til udtryk på måder der lader sig kvantificere: Mindre berigelseskriminalitet, færre beboerklager, mindre pres på sundhedssystemet etc. Men det lader sig ikke begrænse hertil og det vil ikke være fyldestgørende at prøve (Hardt &

Negri, 2009a; p. 252). Produktionsformen og hele dens værdigrundlag i det frivillige, hører til noget der er uden for almindelige målestokke (eks. Hardt & Negri, p. 258- 264). Teknologien om mødet mellem mennesker er i centrum og væsentlig for værdiskabelsen i fællesheden.

Ydermere ligger der en modsætning i det frivilliges forhold til aflønning og propagering af indsats defineret som noget andet end et arbejde. I modsætning til en arbejdsform som vi ser den i dag, hvor arbejdet koloniserer privatlivet i stigende grad kommer frivilligheden den anden vej rundt og koloniserer arbejdsforståelsen med en ikke-arbejde-tilgang. Ophold og varetagelse af det frivillige arbejde er ikke noget, man gør i en klassisk byttestrategi for livsopretholdende pengeværdi, men i stedet antager det karakter af en værensform hvor man blot anvender sin person i fællesskabet. Man bliver til en individualitet netop i kraft af en deltagelse i multituden, de mange (virno, 2004 p. 76). Med denne forskydning af det sociale rolle i forhold til dets ditto inden for begrebet om *folket*, lægges der op til en anden art af produktionen, hvor det biopolitiske ikke længere klæder sig i gevandter af mammon og i stedet opfordrer til en ny værdiform i produktionen. En social værdiform, hvor endemålet ikke er monetær forøgelse men socialt samvær og situationsforbedring frem for monetære værdier og det evigt indeksérbare købekraft. Værdipropositionen i det frivillige og det sociale entreprenørskab er altså at træde ud af denne svøbe, at tillade sig at være noget 'udenfor' en kapital, hvis udenfor normalt er et non-topos (Hardt & Negri, 2009a p. 50)

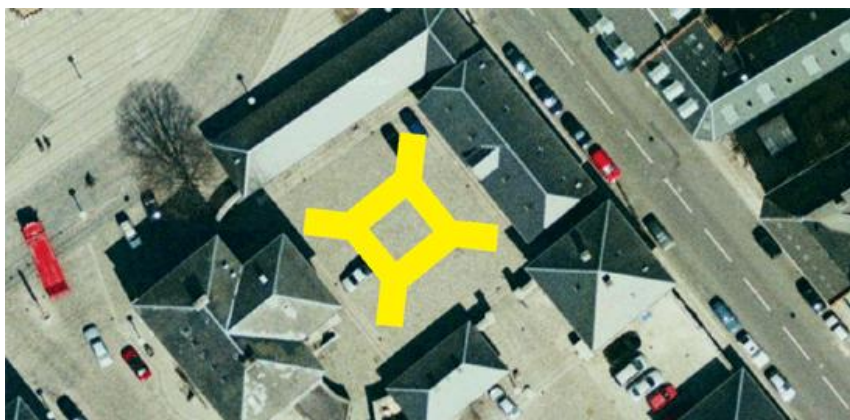
Michel De Certeau – Strategi & taktik og hverdags-navigering i byrummet.

Med afsæt i en byvandring illustrerer den psykoanalytisk inspirerede Michel De Certeau i "The Practice of Everyday Life" (De Certeau, 1984) forskellene mellem politiske, økonomiske og øvrige institutionelle legemer beslutningstageres strategiske overlægning på den ene side og individets nære, dagligdagstaktiske tilgang på den anden side (De Certeau, 1984 pp. 91-111).

"Strategisk" og "Taktisk" blik er grundlæggende skellet imellem beslutninger taget på et kort over en slagmark¹⁵ – et køligt, distanceret planlægningsperspektiv der dels søger at styre og forme den overordnede strømning i genstanden for dens planlægning – og det lokale, nære forhold til vejspærringer og andre forhold som ikke træder frem i det overordnede perspektiv. Sprogligt præsenteres de som henholdsvis et "oppe" og et "nede" (Buchanan, 2000 p. 102, De Certeau 1984, pp. 120-121). Det er et perspektiv, der er realiseret i panoramaet, i et højt placeret panoptikon som

¹⁵ Den militaristiske konnotation er ikke tilfældig. Overordnet kan strategien ses som indretningen og de store linjer tegnet henover slagmarken, mens taktikken er den praktiske udførelse. De nære beslutninger om udfordringer og forhindringer her og nu – jordens beskaffenhed, dækning, vindretninger og alt hvad der måtte give en soldat på jorden udfordringer, der ikke kan ses på kortet, i det forestillede artefakt om altseenheden, men som skal omgås og forholdes til ikke desto mindre.

eks. kunsten muliggjorde det i middelalderen og i renæssancen, hvor man gav form og perspektiv, til et øje der ikke eksisterede (Buchanan, 2000 p. 102). Det er et "celestial eye" der reducerer det sete til en repræsentation at analysere og reproducere. Det kender kun til døde og stilstående kroppe, der i yderste konsekvens ses som strømninger men aldrig som individuelle subjekter. Der er en distancering som reducerer overblikket til et visuelt simulacrum – et optisk artefakt (Buchanan, 2000; De Certeau 1984, pp. 52-54). Tidligere var dette et udelukkende spekulativt fænomen – en konstruktion som kun kunstnere kunne tillade sig. Men teknologiseringen har ændret på mulighederne for det brede perspektiv, selvom det kun gør faren for misforståelser og fejlslutninger større i kraft med tilliden til det observerede perspektiv.

Plads til alle – et statisk perspektiv på en åben plads tæt ved halmtorvet

Taktikken lever derimod i det nære, i et "nede". Den eksisterer på et niveau, hvor overblikket, sigtbarheden, svigter og der kun er den nære, umiddelbare bevægelse og ageren som mulighed. Poetisk udtrykkes det som: "*The raw material of this experiment are the walkers, Wandersmänner, whose bodies follow the cursives and strokes of an urban "text" they write without reading.*" (Buchanan, 2000 p. 102)

Taktikken foregår i en ikke-selvbevidst anvendelse af rummet fra en nært perspektiv, der hele tiden handler om at blande anvendelse og udformning. Taktikken er en handleform der altid tilhører den anden, en indtræden på andres præmisser end den handlendes egen. Den er af natur en nomadisk karakter uden en spatial hjemstavn, et udgangspunkt den kan trække sig tilbage til – et sted den kan opbevare sine vundne ejendomme.

Taktikken er en stadig tilstand, uden ophør – en flydende størrelse der udtrykkes i det nære. Som begreb om det frivillige – om den stadige handling uden belønning – åbner taktikken op for en forståelse af det frivillige arbejde og det sociale entreprenørskab som en krybskytte (*poacher*) i byrummet, der udnytter strategiens åbninger og oversigter i det nære. Værdien bliver øjeblikkelig og uden baggrund i en nødvendig overordnet plan, men i stedet nær og bydende imellem mennesker

der indser, at de kan gøre noget for hinanden. Der sker et skifte i forståelsen af udvekslingen i det frivillige arbejde.

Plads til Alle set i taktisk perspektiv, designet med både begrænsninger og muligheder

Udgangspunktet for forholdet imellem pålagte strategier og udtrykte taktikker i det moderne byrum og moderne forbrugerkultur, er måden at forbruge en genstand, et rum eller en kulturel norm. Forbruget kommer til udtryk som sin egen form for modstand, der ikke behøver være aggressiv, udtalt eller overlagt – den kan dog være det (De Certeau, 1984 p. xiii). Små, symbolske revolutioner kommer hele tiden til deres udtryk på denne måde. Symbolske, da de indikerer mere end de effektuerer; revolutioner fordi de affektivt påvirker hele kæden mellem forbruger og udbyder (Conley, Tom, 2000, p. 63).

Indlagt i De Certeaus forståelse af strategi og taktik er der med andre ord en modstandstænkning, der ikke nødvendigvis er påbudt, men som simpelthen blomstrer ud af relationen, mødet, de to imellem. Hvor taktikken er den nære udførelse og hverdags-applikation af strategien og der her ikke nødvendigvis er en modstand, ser man i de statiske konstruktioner, eks. i byrummet, der oprettes strategisk en tendens til en toleddet modstandsforståelse: Der er en overlagt modstand og en perciperet modstand, der blot udfoldes uden en særlig patos. Han beskriver den marginaliserede majoritet - den nye klasse af undertrykte og biomagt-påvirkede subjekter som uden at være klar over det påvirkes af strategier udlagt for deres livsudfoldelse og som de møder i en ellers meget uskyldig dagligdags navigation, der uden yderligere refleksion bliver til en guerillahandling hvor man yder sin modstand mod de ovenfra pålagte strukturer (De Certeau, 1984, pp..xvii – xix). Man yder en modmagt til biomagten ved at reproducere varen og dens udfoldelse i en stadig bevægelse. Han beskriver historisk en konfliktsituation mellem indfødte indianere på den ene side og koloniserende spaniere på den anden, hvor indianerne både lader sig assimilere og undgår den komplette assimilation ved at gøre udefrakommende ritualer til noget særegent og indoptaget, og

dog væsensforskelligt fra den kultur og de ritualer, der er taget fra (Conley, Tom, 2000 pp. 90 – 92). Han udæsker denne magtrelation og indianernes succesfulde modstand, samt den historiske kontekst fremskrevet til i dag, således: ”*The strength of their difference lay in procedures of consumption. To a lesser degree, a similar ambiguity creeps into our societies through the use made by the 'common people' of the culture disseminated and imposed by the 'elites' producing the language.*” (De Certeau, 1984, p. xiii).

Han følger denne observation frem til i dag og benytter den fragmenterede og mangefacetterede menneskelige oplevelse i alt hvad vi møder, hvor hukommelse og reflekser, erfaringer og nye oplevelser blandes i altid helt unikke handlingsmønstre der subtilt udtrykker taktikkens væsen. Forbruget bliver med denne subtile forståelse en størrelse, der på én gang kan vises på en graf ved analyse og på samme gang på ingen måde lader sig reducere hertil (De Certeau, 1984 p. xviii).

Rummets udfordringer og hvordan det påvirker adfærden hos enkelte subjekter og relationer, er De Certeaus primære interesse (De Certeau 1984, p. 117), men hans adskillelse af begreberne strategi og taktik i denne sammenhæng, tjener til at afdække nogle interessante sider af det skizofrene forhold, staten har til civilsamfundet og det frivillige arbejde – både det sociale og frivilligt arbejde generelt. Desuden er rummets betydning ikke at fornægte som en væsentlig størrelse i de lokale løsninger, hvori det frivillige arbejde, særligt det sociale, ofte indgår.

Byrummet og socialt arbejde

Det Mobile Fixerum har entreprenørens særegenhed i sig. I forhold til De Certeaus forståelse af forholdet mellem strategi og taktik lægger den sig i en særlig mellemtilstand. I forhold til rummets design på et overordnet plan, i forhold til byrummets beskaffenhed, dets udformning og dets intentionerede formål, er det Mobile Fixerum på linje med de fleste former for sociale entreprenørskaber, der ikke har adgang til voldsomme ressourcer fra starten: De agerer som en taktiker – en situation uden locus hvor intet rum er permanent og hvor nomadens logik er den huserende. Et locus er defineret ved en tilegnet plads og en mængde magt til at holde og strukturere denne plads baseret på viden, på en definition af grænser og en konstant søgen efter at overskride disse grænser mod nye tilegnelser. Det er et fast rum at opbevare sine ejendele i og et sted at overskride i stadig vækstsøgen (De Certeau, 1988 pp. 35-36). Men pladsen er ikke blot et sted at være, et sted at have – det strategiske forsøger fortsat at skabe indstifte en totaliseret diskurs, en ensretning inden for det erhvervede rum. Der er en værdifastsættelse – dette er målet og på denne måde undersøger vi, om vi opnår det eller nærmer os. I den fastlagte diskurs ligger en fast

værdisætning, som ofte ikke er en tilstrækkelig diskurs for beboere og lokale i rummet. Det ses eksempelvis i en kvantitativ forståelse af sundhedsyndelser og retsforhold. Parametrene er let målbare, ofte, men ikke fuldendte.

Taktikken har ingen fast plads, intet permanent rum og dermed intet udgangspunkt for sin aktivitet, sin konstante kamp for tilegnelse, andet end tiltro til egen overbevisning og forhåbning om strategisk velvilje (De Certeau, 1988 p. xix). Den er en situation i tid, som er dens eneste redskab. Men tiden tillader at indføre vektorer: retninger, hastigheder, tidsbestemtheder. Tiden er redskabet der transformerer den ubemægtigede flade (*place*) til et beboet rum, et rum i bevægelse og i anvendelse, et space (De Certeau, 1988, p. 117).

Denne ændring af et rum fra et statisk *place* til et dynamisk, levende *space* er et udtryk for taktikkens modstand mod det statiske. Taktikken anvender sin tid som et redskab til at udtrykke utilfredshed og egen vilje over for rummets beskaffenhed. Det er netop i mødet mellem strategien og taktikken og den omformning der foregår, at biopolitikens dobbelte mulighed kommer til udtryk og tillader en værdiskabelse, der ikke var mulig i det statiske, strategiske alene – men heller ikke i et alene taktisk perspektiv, der mangler rummet at udfolde sig i. Her kommer der for alvor et udtryk for forholdet mellem magt og liv til udtryk. Strategien forsøger at anvende biomagt i kraft af entydige diskurser og ensrettede bevægelsesmønstre, men taktikken udfordrer og anvender rummet på nye måder, uforståelige måder. En produktion af værdier finder sted, som kræver begge dele og som ikke lader sig begrænse. Den tilhører dels det etablerede system for værdiforståelse og dels et nyt felt, et nyt område hvor værdier er af en anden slags.

Der er netop en dobbelthed i det frivillige arbejdes, såvel som i det entreprenantes, rolle – særligt på det sociale arbejdes plads. Man ser elementer af både taktikeren og strategen. I casen, som det er tilfældet med den undersøgte verdens gråzoner, er det ikke så skarpt opdelt men rollerne spiller en betydning i forståelsen af værdiskabelsen. Der er et udgangspunkt, et kontor med sparsomme ressourcer liggende, som tilhører en tidligere forening der nu også er sammen med Foreningen Fixerum. Og der er en mobil enhed.

Det er et særkende at der først og fremmest er en taktisk situation i spil, en rumløshed hvor der hele tiden spilles på andres bane, med en snedighed bedrives der krybskytteri (*poaching*) og rummet omformes for korte perioder til at passe det taktiske initiativ. Men bevægelsen i rummet bliver med det Mobile Fixerum en særegen plads, et lille område der er erobret i forhold til de politiske

forbehold og beboerholdninger. Inden i denne nomadiske eksistens er der et rum, som det Mobile stiller til rådighed og gør sig til herre over.

Der synes at ligge en produktivitet i den mellemtilstand, at være både taktiker og strateg. Med et overskueligt rum, der tillader overblik og forståelse, invaderer taktikeren det almene rum, det allerede ejede rum – og det er med dette medbragte rum, at værdien produceres. Det er i kraft af dette rum, værdien produceres. Værdien skal med andre ord her forstås som et forhold imellem taktik og strategi, hvor rummet på en måde bliver oprevet og forandret og på en anden rekonstrueret og grundet på ny, med nye præmisser – men præmisser ikke desto mindre.

I det Mobile Fixerums virke ligger der et overordnet forhold, en politisk modvilje mod kriminaliseringen af stoffer, men den er samtidig en størrelse, der skal respekteres, eftersom den er gældende lov. Den lov informerer også en politisk holdning til, hvordan miljøet på Vesterbro skal se ud. Men ved at begynde at udfolde en taktik, får det Foreningen Fixerum indflydelse på det strategiske niveau og kan på lang sigt forestilles at have en indflydelse på tilgangen til stofregulering på et nationalt plan, der igen informerer et transnationalt plan. Mens dette speciale skrives er der eksempelvis gennemført lovforslag om oprettelsen af et offentligt drevet stofindtagelsesrum, beliggende på Mændenes Hjem. Beliggenheden er vedtaget lokalt, men beslutningen om den nye tilgang til stofbrug er et nationalt træk, der kommunikationsmæssigt skylder meget til oprettelsen af det Mobile Fixerum. Dobbeltrollen har tilladt nomaden at blive en indflydelse på det strategiske blik.

Richard Sennett – Håndværkerens genkomst

I sin bog, *Håndværkeren* (2008), viser Richard Sennett udviklingen af håndværket, fra en tid hvor der var en fælles forståelse af hånden og hovedet – the art and the craft – og frem over en stadig større forskydning i udviklingen mod det først industrielle og dernæst post-industrielle samfund. Men hans bog og tanker handler om meget mere end blot en historisk ontologi om arbejdets udvikling. Den er en fortælling om den spænding, undren og nysgerrighed, som han identificerer i roden af al skabelse, al håndværk, al kreativitet, al forarbejdelse af det materielle (Sennett, 2008, p. 12) *Håndværket (the craft)* er med andre ord langt bredere end blot en forståelse af en snæver gerning der har direkte relation til at arbejde i et værksted i klassisk forstand. I hans 'homo faber'-forståelse af kultur, er alt hvad vi omgiver os med, forarbejdet og fabrikeret og kan forstås med et håndværksbegreb. Det tillader, at det snævre begreb om få gruppers arbejde for kvalitetens egen skyld, kan inspirere forståelsen af det større perspektiv (Sennett, 2008, p. 17, 29-31 etc.)

På inspirerende vis åbner han for begreberne for på ny at fange dem i en mere prægnant form, der langt bedre synes at kunne bruges analytisk og samtidig viser han noget om, hvordan felter der sjældent har været anset for håndværk kan bidrage med mange lærerige lektioner: *”Den kulturelle materialist, der er ven med sanserne, vil gerne kortlægge glædens udbredelse og organisation. Han eller hun viser nysgerrighed i forhold til tingene selv og vil gerne forstå, hvordan de kan tænkes at skabe religiøse, sociale eller politiske værdier. Animal Laborens kunne blive homo fabers vejleder.”* (Sennett, 2008, p. 17-18). Hans diagnose på, hvad han kalder en middelmådig produktionsform i dag, er at mange produktionsformer er håndværk, der ikke ses som håndværk.

Der foregår på én gang en kritik af argumentationen for motivation og kvalitetssøgning i dag – henvisningen til at skulle kunne leve og leve godt af sit erhverv er ikke for alvor en motivationsfaktor, men et forhold der blot skal anerkendes som et livsvilkår, hverken mere eller mindre, for håndværkeren (Sennett, 2008 p. 19).

Som den analytiske pyramidespids i min teoretiske konstruktion, træder Sennett helt op til det frivillige arbejde og anskuer det som et håndværk, en materiel forarbejdelse der ikke kun står som et politisk projekt, men også som en handling, der giver en dyb tilfredsstillelse at udføre ordentligt. Han skaber en logisk kæde i begrebsliggørelsen hvor der er en udveksling, såvel som en udvikling fra erfaringen over kropsligheden og videre ud i den konkrete materialitet (Sennett, 2008). En sådan kæde fra berøringen og til forarbejdelsen, synes at bringe en sammenhæng mellem Virnos lignende kæde på makroplanet hvor det er individuationsprocessen, der behandles.

Med begreberne håndværk og værksted som nærværende og produktive redskaber for en ny tilgang til det frivillige arbejde, der netop er fritaget – insofar at det ikke-lønnede kan bidrage med en indre logik – fra forholdet til at arbejde for løn og livopretholdelse.

Arbejdsrummet som værksted

Håndværket er en måde at gå til produktionen på. Det er ikke et obligatorisk snit, men et syn på et alternativ til en produktionsform der er primært drevet af profithensyn og søger at generobre arbejdets etos fra markedets drivkræfter, der ellers forstår det entreprenante element i produktionen som værende beliggende i et langsigtet investeringsperspektiv. I modsætning til de øvrige teorier, der præsenteres i dette speciale, synes håndværket at være en glemt dimension der på ny tages op af Sennett, frem for en ny form for modstand og produktion, muliggjort af den stadig mere intensiverede biopolitiske konstellation i samfundet. Historisk synes den beskrevne håndværker at være en fortrængt størrelse – et fænomen der i industrialiseringen og post-industrialismen har set

sig slået af masseproduktion og markedskompromiser. Men det er for snævert et perspektiv at anskue håndværkerens produktionsform i (Sennett, 2008, p. 30). Håndværkeren består igennem hele processen – i kulturen, i designet, i familiemedlemmet.

Overalt hvor der er et møde, en modstand i forstanden at noget skal forarbejdes og der er en motivation til at forarbejde på en særlig veludført måde, er der en håndværker. Selv den klassiske håndværker kan vælge ikke at være en håndværker i Sennetts forstand, hvis der ikke er et særligt snit tilstede – en særlig tilgang til arbejdet.

I det frivillige arbejde, synes denne dimension, dette snit, i høj grad at være til stede. Den produktive modstand, der er indlagt i dét at arbejde med materialiteten, er hos håndværkeren kornet og knasterne i træet, metallets beskaffenhed etc. Hos den sociale entreprenør og i det frivillige arbejde der muliggøres derigennem, er det spændingsfeltet mellem lovgivning og menneskerettigheder, borgerrettigheder og habitatforbedring.

Der ligger en værdi i kæden fra mødet med materialiteten og den effekt det har på erfaringdannelsen og relationen til håndværkerens egen kropslighed. Den udtrykkes i det direkte greb, som udføres af håndværkeren, deraf udtrykket om at komme til grebs med en genstand eller et koncept (*Getting to grips with*) (Sennett, 2008, p. 157). Abstraktionen er ligeledes en genstand at komme til grebs med. Åndens og det sociale arbejde er lige så præsent i Sennetts begreb om håndværket, som det fysiske materiale og håndværkeren er optaget af en konstant dialog med materialiteten (Sennett, 2008 p. 133).

Stedet hvor håndværket finder sted, er et værksted. Det er i dag ikke håndværkerens hjem i andet end overført betydning – men det er stadig centrum for kvalitetens udfoldelse (Sennett, 2008 p.63). Denne indsigt bringer rummet tilbage som fundamentalt for forståelsen af det frivillige arbejde. Det foregår i rummet og det kræver et locus, hvorend småt og midlertidigt. Rummet er på samme tid en tryghed og en modstand, et sted der leverer de nødvendige redskaber og albuerummet, men som samtidig indeholder en autoritet og fordrer mødet med materialiteten. Der ligger en nærmere forståelse af motivationen for det frivillige arbejde i en afdækning af forholdet mellem værkstedet, håndværket og det frivillige arbejde. Motivationsfaktoren, som ultimativt forstås i en higen efter kvalitet, er en væsentlig mere prægnant indgang til at forstå værdien af det frivillige arbejde.

Dermed bliver tilbageerobringen af rummet en kamp for en tilegnelse af et værksted, et sted at praktisere håndværket, at søge kvaliteten i det valgte arbejde. Det Mobile Fixerum er på én gang sit eget værksted og en erobring af et sted, afgrænset af tid hvor det sociale arbejde omformes fra det overordnede formål, til det præcise håndværk der udføres på stedet.

I det Mobile Fixerum er det væsentligste krav til de sundhedsfaglige frivillige, at de er netop det. Færdiguddannede inden for et sundhedsfagligt felt – læger eller sygeplejersker. Men der er mange ting de ikke ved om den konkrete materialitet. Ligeledes er selve initiativet til det Mobile Fixerum grundet i en viden indhentet fra lignende projekter i Hamburg, Berlin og Vancouver. Men mens man kan have en viden om, at der skal være rene kanylesæt, spritservietter, ordentlig belysning, en indretning der både er indbydende og kan holde til ”fnidder”¹⁶ og at tilbuddet skal være der på faste, nemme tidsrum for at få fat i de mest kaotiske brugere, er der uendeligt mange erfaringsdannelser der først kan gøres når projektet er i luften og man sidder der. Der sker en konstant tilbagevirkning imellem brugere og de frivillige, når arbejdet udføres. Runneren lærer at holde øje med folk, der kommer og tager fat i bilen, chaufføren opdager at passe på høje kantsten, der kan give problemer når folk skal ind og ud, de sundhedsfaglige hvordan man taler og relaterer til folk der er påvirkede af stoffer og hvordan man forholder sig når de rammer forkert eller har brug for at sidde stille, før de forlader bilen igen. Det er en erfaring, der ikke kan forfalskes og når først den er gjort har den en stor indflydelse på de frivilliges tilgang, både i det Mobile Fixerum og udenfor – man lærer at interagere med miljøet på en oprigtig måde. Der er en kobling mellem håndværket, færdighedsopbyggelsen og den løbende identitetsskabelse og troværdighed.

Mod en ny forståelse af frivilligt arbejde

Det frivillige arbejde ontologiseres i dag på en måde, der synes at anerkende, at der er en ”sort boks” i det frivillige arbejde. Men denne sorte boks er for indeværende stadig en uberørt genstand, et lukket rum der, til trods for at det holder informationer om den værdi, de frivillige får ud af at deltage ikke behandles på en måde der sigter at åbne op for det. At bemærke, som det er tilfældet i den eksisterende litteratur om det frivillige arbejde, at der sandsynligvis er personlige grunde og muligheder for personlig tilfredsstillelse i udførelsen af det frivillige arbejde, eller betragtninger til den effekt, er at ignorere elefanten i rummet. Ikke desto mindre er det tilfældet i den gældende diskurs. Case in point er den korte rapport Projekt Kommune og Civilsamfund (Socialministeriet, 2011, pp. 14-15) der påpeger at de frivillige kan skabe en anden relation og udføre et andet arbejde – og lader det blive ved det. I betragtningen om et mere intenst forhold mellem frivillige og brugere er der en åbning mod noget nyt, men denne bliver aldrig udfoldet eller udfordret. I det foregående afsnit har jeg tilbudt en gruppering af vinkler, alle kredsende om relationen mellem livet og

¹⁶ Et fænomen, der særligt relaterer til indtagelse af kokain. Brugeren af stoffet kommer i en tilstand af paranoia og en besættelse af, at der må være noget stof at finde, hvis man blot kigger nært nok. Nogen må have glemt noget. Det fører til endevendte skraldespande, væltede lamper og andet roderi.

produktionen, den biopolitiske produktion. Det gælder nye måder at forstå værdien og indholdet i det frivillige arbejde og komme med nye bud til en forståelse.

En regulær definition synes at være hvad der har fået ontologiseringen af det frivillige i uføre til at begynde med. Dette speciale er ikke ude i et ærinde om at præsentere en ny beskrivelse eller klar definition på hvad frivilligt arbejde er og skyldes. Det præsenterer derimod nogle alternative måder at se på værdien i det frivillige arbejde, afkoblet fra en rendyrket arbejdsmarkedspolitisk nytteetik, der ikke flover sig ved at tænke i ”more-is-better”. Det er min påstand at den definition, der har været anvendt har gjort emnet kvantificerbart og tilgængeligt for metrik – men samtidig lukket ned for andre snit på det frivillige, både politisk og akademisk. Og det er en skam, da det frivillige tilbyder en indsigt i det humaniserede arbejdsliv og vor tids produktionsformer.

Det frivillige har et formål som er separat fra en monetær tænkning. Profitlogik er skubbet til en side og ikke længere primær, selvom den i kraft af en stadig kolonisering af kapital altid er til stede i periferien, hvis ingen andre steder. På samme måde forholder det sig med håndværkerens situation.

Set med mit alternative bud på værdiformer i det frivillige arbejder, viser monetære hensyn sig at forfladige kvalitetsjagten og tvinger den til at gå på kompromis. Den ulønnede, eller håndværk undtaget lønlogikken, er mere fri til at forfølge en rigtig kvalitet – Der er bedre mulighed for at udfolde legen leg (Sennett, 2008 pp. 270-271). Den sociale entreprenør og i forlængelse det frivillige arbejde har med andre ord et tydeligt slægtskab med håndværkerens etos og fokus på kvalitet som motiverende drivkraft. Når det er bemærket, og underbygget, at det frivillige med filosofiens hjælp kan ontologiseres på nye og mere prægnante måder, måder der giver bedre adgang til den sorte boks – til den værdiforståelse der ligger i det, at arbejde uden monetær værdi. Dette speciale opfordrer til mere forskning i den retning.

Det moderne arbejdsliv – kreative klasser og mulighedsskabende rum

Arbejdet er i dag et voldsomt fyldigt emne for alle mennesker, hvad enten de er på arbejdsmarkedet eller ved siden af. Der er en tendens mod en identitetsskabelse som ikke kender sin lige i andre områder af samfundets opbygning og det kalder derfor på den konstante spørgen til: Hvad er arbejdet, hvordan er det konstitueret? (Hviid & Tonboe 2004, p. 12; Hardt & Negri, 2009 eks. P. 44; Pedersen, 2009). Og behøver det i sin intensive form overhovedet være lønnet? Der er en tendens mod at arbejde mere, for at forsørge en dyrere levevis, men i takt med at dette bliver

normen, sættes en række andre dynamikker omkring arbejdets nødvendighed, endsige ontologi, sig igennem. Det bliver til en livsform, en måde at konstruere selvet og at påvirke sin omverden på. I traditionel, økonomisk teori, som stadig kommer til udtryk i lærebøgerne for eksempelvis mikro- og makroøkonomi og investeringsteori på CBS, er det ikke en alt for overstrakt påstand, at påpege at der er et meget direkte modforhold mellem en arbejdsydelse og den monetære compensation, der ydes (Frank 2001, p. 1 og frem). Robert Franks bog om emnet har længe været undervisningsmateriale på mikro- og makro-økonomisk undervisning, bl.a. på CBS i København og central for forståelsen, de nyuddannede elever bliver podet med.

Der er tilsyneladende sket noget med den økonomiske logik – og forestillingen om dens agenter – siden de økonomiske teorier formuleredes. Arbejdet ses i dag som værende noget andet og mere end blot en levevej. Man arbejder altså ikke så meget for at leve, som man lever for at arbejde, i den gængs retorik om emnet (Raastrup 2010, p. 15). Og i dag er der, med opstanden af særlige videns- og kultur-producerende klasser hjulpet kraftigt på vej af digitalisering og kommunikationsfrihed samt politisk velvilje, et kraftigt fokus på en arbejdstype – eksemplificeret ved vidensarbejde - der minder om det frivillige. Det er en bevægelse, der blandt mange anses som hængende sammen med arbejdets stratifikation – at det bevæger sig mod immaterielle goder og idéer frem for håndgribelige genstande (Bauman 2004, p. 65). Der kaldes på ressourcer som ligger uden om det direkte jobrelaterede og appelleres til en intern glød i medarbejderen, der kan aktivere noget andet og meget mere, end det blot professionelle, distancerede forhold kan tilbyde (Raastrup, 2010, p. 84). I takt med en kapitaliseringsprocess, bevæger man sig imod stadig større inderlighed, stadig større identitetsskabelse i arbejdet. Denne proces, der identificeres i 70'erne og 80'erne som det post-industrielle samfunds kommen (Bauman 2004; Tonboe 2004, p. 27-28; Jacobsen & Tonboe 2004, p. 13-14; Jacobsen 2004) synes at kunne kædes sammen med den stadig større interesse for civilsamfundets og den frivillige indsats mulighedsrum, både politisk og akademisk, som begyndte at tage form i de tidlige 80'ere. At der har været en vækst i antallet af frivillige arbejdere siden man begyndte at måle på det parameter, synes at understrege dette (Anker & Nielsen 1995; Ibsen *et al.* 2008).

Denne måde at forstå arbejdet, som et brud med tidligere tiders industriarbejdere og fastlagte, skemasatte arbejdsdage, medfører en dynamik der påvirker det ganske samfund, politisk, kønsrollemæssigt, velfærdsstatens konstruktion osv. (Jacobsen & Tonboe 2004, p. 15). Det, at arbejdet forstås som en værdi helt i sig selv, for det enkelte individ og dets identitetsskabelse,

betyder at der bliver en større og større uskelnelighed imellem det, at arbejde lønnet og det blot at være til i sit arbejde. Eksempelvis ser kulturindustrien klare eksempler på dette, hvor filmselskabet Zentropa helt naturligt forventer op mod et års til halvandet gratis arbejde (Bjerre & Larsen 2002). Andre eksempler tæller at kunstnere i mindre og mindre grad kan forvente lønninger som en del af at udstille på gallerier, med henvisning til at det er trinbræt og ”oplevelse i sig selv at være udstillet” (Lenler, 2012). Men det er ikke kun i kulturindustrien: Hele den vidensbaserede økonomi oplever i større og større grad denne uskelnelighed og grænseløshed mellem arbejdet og privaten, aktiviteten og identiteten, som det elegant påpeges i Anders Raastrups Ph.d. afhandling, *Metaphysical Labour – Flexibility, Performance and Commitment in Work-Life Management* (Raastrup 2010, p. 15, 84-85 etc.)

Interessen i dette speciale går på den produktionsform i det sociale, der i dag vinder frem – nemlig det frivillige, det entreprenante. Der er politiske motivationer, i hvert fald i den tidligere regering (Kiær. 2011), som vi afventer svar på fra den nye, for at inddrage frivilligt, socialt arbejde i meget høj grad i udfoldelsen af velfærdsstaten med henvisning til kapitalismens to kerneinteresser: større dedikation og knaphedslogik.

En så gennemgribende påvirkning af samfundet ude omkring det udførte arbejde, medfører en kulturel gennemsyning, der kan tydes i det moderne rums udformning.

Med det moderne rum, tænkes der spatialt om både hvordan vi forholder os til rummet som arbejdende individer og hvordan vi analyserer på dets indvirkning akademisk (Bjerre & Fabian, 2010) og det er i den anledning ikke så meget en ny idé, som det er en genopfindelse der på ny sætter fokus på dets indflydelse – i dag med netop de centrale menneskelige kår i en økonomisk og værdi-relationel sammenhæng.

Rummet får en tilbagevirkende effekt, hvor det påvirkes med nye teknologier der fordrer det kreative og det arbejdende menneske og samtidig påvirker det mennesket til særlige livsformer og opfordrer til en særlig måde at skabe værdi på. Denne udvikling i rummets betydning for arbejdet er efterhånden så universalt anerkendt, at den anvendes selv i den gratis omdelte dagspresse: Eks. hedder det sig i et interview med Birgitte Maisner Nielsen til MetroXpress, at ”... der [er] vigtigt at vi udnytter vores arbejdstid, når vi for eksempel hænger i en kø eller sidder i toget på vej på arbejde.” (Citeret i MetroXpress artikel ”I fremtiden er vi ikke på arbejde fra ni til fire”, pp. 10-11, MetroXpress, tirsdag den 27. marts, 2012, København).

For de tænkere, dette speciale anvender til at analysere på forholdet mellem det frivillige, ulønnede arbejde og det ”almindelige” lønarbejde, betyder rummet også noget meget specielt. Mens det hos Hardt og Negri fremstår som en sondren i specielle livsformer og logikker, der langsomt nedbrydes med Imperiets fremkomst, ses det som fuldstændigt centralt i modstanden, taktikken tilbyder mod strategien i De Certeaus analyse. Hos Richard Sennett er der en sammenhæng mellem rummets muligheder og den kvalitet, der tilstræbes i forarbejdelsen af materialitet.

Tydningen synes klar: Når det frivillige arbejde, der er i vækst i disse år, ikke beror på lønforventning, må der forefindes andre mekanismer, som skaber den værdi, der arbejdes for. En tydning, der er foretaget mange gange før, men sjældent med analyseredskaber leveret af filosofien. Sådan som arbejdet og dets analyse i dag former sig, synes det frivillige arbejde en åbenlys tilgang til en undersøgelse af, hvad der ligger i arbejdsbegrebet som strækker sig væsentligt ud over den klassiske forståelse af salg af tid og evne mod monetær kompensation.

Forholdet mellem arbejdets moderne konstituering og det frivillige arbejde bindes sammen i den arbejdsmentalitet man ser i dag (eks. Jacobsen & Tonboe 2001, Raastrup 2010). Der er en stor tilgang til og interesse for frivillighed i kulturindustrien, hvor man hele tiden spekulerer i anvendelsen af kunstnere og nye i faget som frivillig og ulønnet arbejdskraft med en konstant lovning om noget mere ude i fremtiden eller slet og ret henvisninger til at det bare er vigtigt at være med her. Men det er netop ikke kun i kulturindustrien, at man udnytter de ”nyttige idioter”. Der er en overlapning i forståelsen af det frivillige arbejde, der kommer fra behandlingen af arbejdsmarkedet generelt. Det er i litteraturen sådan, det frivillige behandles. Det forklarer at definitionerne på frivilligt arbejde i dag langt hen ad vejen blot er beskrivelser af arbejde, der ikke er lønnet. Dette uden særlige, kvalitative distinktioner andet end få bemærkninger om, at der må foreligge kulturelle og personlige betingelser for, at man er villig til at udføre et arbejde uden monetær kompensation. De to størrelser angribes med andre ord på ganske samme måde (Anker & Koch Nielsen 1995, p. 14). Der er et skisma her, i forhold til dette speciales antagelse om, at der det frivillige arbejde kan vise sig langt mere prægnant, hvis man vurderer det kvalitativt og med blik for dets grundlæggende forskel til det almindelige arbejde. Der er kun ganske få undtagelser til den regel, at det frivillige behandles som et udelukkende arbejdsmarkeds-politisk objekt. Der er steder, hvor det bemærkes, at der måske er forhold der differentierer det frivillige fra arbejdet, som når Jørgen Anker og Inger Koch Nielsen bemærker at det ”... ofte [vil være] en indsats, som man slet ikke tænker å som arbejde, netop fordi det udgør en del af en hobby eller en interesse.” Men de

vender hurtigt tilbage til kun at anvende denne betragtning i forhold til at spørge ind til – da det kun er fordi de adspurgte ikke antages SELV at være er klar over, at de indgår i en arbejdsmarkedspolitisk sammenhæng (Anker & Koch Nielsen, p. 15).

Det frivilliges bidrag til forståelsen af arbejde - delkonklusion

Humaniseringen af arbejdet har medført en udvikling, hvor arbejdet har en problematisk afgrænsning. Man kan tale om at vidensarbejdere ikke længere defineres ud fra en tidsafgrænset ansættelse, men lønnet/ulønnet *arbejdsidentitet* hvor arbejdet skal udføres uafhængigt af en forestilling om den almindelige arbejdsuge. I takt med denne videnskultur, bliver flere og flere stillinger til projektansættelser, der skaber en flydende overgang mellem arbejdet og privatlivet.

Tiziana Terranova beskriver om et fragmenteret og stadig mere teknologiseret miljø for arbejdet, særligt det vidensproducerende arbejde, der gør en skelnen mellem konkrete aktiviteter i en binær forestilling om arbejde / ikke-arbejde meget svær at udføre i praksis (Terranova, 2004 eks. pp.17, 27,73) Arbejdskraften er med denne udvikling blevet en størrelse der kan kapitaliseres langt kraftigere på og der sker en oscillation imellem en eksistens hvor det udførte arbejde ikke føles som arbejde og den modsatte effekt – hvor arbejdere i perioder udnyttes på helt nye måder i kraft af deres personlige investeringer i arbejdets udførelse og mulighederne for fortjeneste (Terranova, 2004 p. 75). Diagnosen hos Terranova er at digitaliseringen har medført denne udvikling og udvidet hele rummet til at være en potentiel arbejdsplads.

Virno beskriver i sin tese fem om post-fordismen, at der er sket en forskydning i forholdet mellem det specifikke koncept ”arbejdstid” og det mere flyvske ”produktionstid” (Virno, 2004 pp. 104-105) Spørgsmålet bliver centralt i afgørelsen af, hvornår arbejdet starter og slutter og en lukrativ fortjeneste ligger i at lukrere på arbejderens manglende evne til at sondre imellem de to.

Det moderne arbejde og de immaterielle produktionsformer kræver en tilgang til arbejderen som er coaching-orienteret, i en anden grad end den industrielle leder behøvede. Når produktion er umiddelbart kvantificerbar, kræver det kun at fastholde arbejderen ved et samlebånd eller en anden produktionsform der stiller produktionstiden uden for arbejderen selv. Arbejderen skal her bare følge med et flow. Men når det er viden kræver man en blød tilgang, en ”soft control” (Terranova, p. 123). Det er dermed ikke noget tilfælde, at der i den litteraturen, som jeg har nævnt, er meget stort fokus på netop management af frivillige kræfter. For hvordan administrerer man en ”soft control”, når man kun har en gulerod og ingen kæp?

Arbejdet er et magtfuldt potentiale. Paolo Virno omtaler det som ”*Labor-power*”, hvilket er det navn han giver biopolitikkens magtindgydelse i arbejdet. Arbejdet er her som håndværket. Enhver handling ”...*be it the manufacture of a car door, or the harvesting of pears, the babble of someone calling in to a phone 'party-line', or the work of a proofreader*” indeholdes i det potentielle i *labor power*. (Virno, 2004 p. 81) Denne magt hos arbejderne er kernen i biopolitik for Virno.

Multituden har her sin mulighed for realisation. Multituden bærer en viderebyggelse på naturtilstanden, i kraft af at den aldrig har eksisteret som en kontraktlig overenskomst og suverænitetsafgivelse, men i stedet forudsætter alles frihed og særegne suverænitet over sig selv.

Det er ingen tilfældighed at arbejdet nyder så stor opmærksomhed i det akademiske og er blevet ophøjet til central figur i politisk retorik. Men som begreb er det også under angreb. Det er besværligt at afgrænse hvad arbejdet er og hvordan det kan opmåles og dermed bestyres – noget der ofte falder ud til arbejdsgiverens fordel (Raastrup, 2010 pp. 162-165).

Det synes at det frivillige indeholder meget store, uopdagede potentialer indenfor forståelsen af arbejdets motivation, værdiformerne der er i spil når løn ikke er et emne og det forhold der opstår imellem de frivillige, de sociale entreprenører, brugerne og det omkringliggende rum.

Jeg har vist nogle elementer af disse hidtil ubelyste værdiformer og vil hermed påpege, at der er stærke incentiver til at forfølge hvad de kan betyde for den moderne arbejdsforståelse.

Opsummerende diskussion og afsluttende bemærkninger

Kvantifikationsspørgsmålet er ikke et irrelevant emne. Eksempelvis angiver jeg i casebeskrivelsen at der er 120 frivillige i det Mobile Fixerum. Men det er meget svært at vide præcis hvor mange, der reelt på et givent tidspunkt er deltagende medlemmer. Teknologier der søger at opgøre disse ting har væsentlige administrative fordele og dermed er metoder til at lave bedre optællinger og i bedre grad have et overblik over tilbuddets størrelse, er ikke uvæsentlige. De tilbyder bare ikke, i min optik, et bredt nok billede til at begrebsliggøre hvad det frivilliges værdi er.

I kraft af undersøgelser med afsæt i biopolitiske sammenhænge kan man pege på, at der ligger et stort potentiale i at behandle multituden som den produktive kraft i det frivillige sociale arbejde.

I forlængelse af det Mobile Fixerum, der har leveret casemateriale og til dette speciale, virker en meget nærværende værdiforståelse som vigtig. Både adspurgte interviewsubjekter og analysen peger på, at det er det meget nærværende og dét at have adgang til rent faktisk at have en indflydelse på det daglige, der er væsentligt i skabelsen af den social politik, politisk indflydelse og de løsninger arbejdet leverer.

Meget af diskussionen i dette speciale er fortløbende og har forekommet efterhånden som den har været påkrævet. Derfor er denne afsluttende diskussion mere af en karakter som runder af og samler op. Jeg vil her bruge pladsen til at berøre og perspektivere tre elementer der har været i spil i forhold til det frivillige arbejde. Det drejer sig om værdidebatten, det idealiserede syn på den sociale entreprenørs rolle som håndværker og samt et perspektiv på det politiske, hvilket dette speciale kun let har berørt..

Værdibegrebet

Det synes at det er værdibegrebet, der er i spil med en meget central rolle. Hele diskussionen af, hvilken kompensation en ydelse skal mødes med, synes båret af hvilke værdier der er i spil. Det samme gælder måden at problematisere det frivillige arbejde: Hvor mange udfører det, hvor mange flere kan. Der er en afgrænset forståelse i spil, hvor selve den positive værdi er taget for givet, endog nærmest aksiomatisk. Spørgsmålene der stilles er generelt hvordan vi kan få flere i frivilligt arbejde. Det er som udgangspunkt antaget at det kun kan blive bedre og at der er en konstant vækst i værdien, vi får ud af frivillige, hvorfor det politiske felt også kalder på en forøget deltagelse fra alle. Værdien har med andre ord været en ensidig størrelse og det har været i min interesse at få udvidet forestillingen om værdien i det frivillige arbejde til at omfatte noget væsentligt mere nært, noget der

i større grad bringer den frivilliges egen værdi i spil. Da jeg har vinklet specialet på det Mobile Fixerum, men undladt at tage den politiske diskussion om andet end hvad jeg kan observere på gadeplan, er min tilgang til værdien i det frivillige sociale arbejde blevet en abstrakt størrelse.

Værdien som jeg søger at beskrive den, er et modsvar til en økonomisk og arbejdsmarkedspolitisk monetær logik om deltagelsen i samfundet. Der finder for stor en reduktion sted, når fokus forbliver her og denne reduktion har langt hen ad vejen tjent som inspiration til behovet for nye måder at se værdiproduktionen på. En værdiproduktion der står udenfor en logik om hvilke beløb der siver hvorhen, når det frivillige arbejde udføres, men i stedet ses som en måde at overføre arbejde til dets rene begejstring, til et ikke-økonomisk mål/middel-forhold og til en produktionsform der bliver til i et samspil mellem rummets muligheder og begrænsninger og den rene håndværksmæssighed, der ligger i at yde en kvalitet i det daglige.

Men taget til sin logiske konsekvens betyder en sådan omformning af arbejdsbegrebets kerne – lønnen – en radikal størrelse. Hvis lønnen ikke er et centralt forhold men en sideting, et forhold stillet i parentes ved siden af arbejdet, sker der noget med måden at forstå forbruget.

Serge Latouche plæderer i *Fornuftig Modvækst* (Latouche, 2011) for en modforståelse til, hvad han beskriver som det centrale for vor tids økonomiforståelse: *væksten*: ”Vort samfunds skæbne er tæt knyttet til en organisering, der bygger på ubegrænset akkumulation. Dette system er dømt til vækst.” (Ibid. p 35) Han identificerer en række problemer i forlængelse af ubegrænset vækst i et lukket system (Ibid. p.40-42), der ultimativt rækker tilbage til Malthus’ varslinger, men argumenterer ikke for blot at lade negativ vækst være løsningen. I stedet skal modvækst forstås som vækst kørt ud på et sidespor, hvor stigende forbrug ikke længere er i centrum for hverken arbejdsindsats eller produktionsformerne. Det er samfundstænkning og hvor den aktivt holdes på et plan der er bæredygtigt, men også hvor der foregår en afkolonisering af vores forestillinger (Ibid. p. 140). Afkoloniseringen han primært henviser til er et opgør med reklame og forbrugsforøgende industrier, der gennem oprettelsen af stadig nye behov og krav maner til et stadigt stigende forbrug.

Det er i en afkobling af værdiforståelsen fra det monetære, at denne afkoloniserings-process har sin rod. Det interessante her er måleenheden for værdiskabelse. Som jeg har angivet i afsnittet om den sociale entreprenør, bliver selv forsøg med at anvende alternative værdiundersøgelser i større eller mindre grad reduceret til investeringsteori. Hos den sociale entreprenør er begrebet der bringes i spil S-ROI og kommer med gode intentioner, men en baggrund i traditionel værdiforståelse, ikke desto mindre. I kraft af en genovervejelse af frivillighedsbegrebet på de præmisser det er sket i dette

speciale, ligger der et næste skridt i netop gentænkning af modvækst og bæredygtighed på en anden måde, end monetært drevne produktionsformer synes at kunne overskue. Den begavede sociale entreprenør taler derfor ikke om vækst. Det er ikke et ord han forholder sig til – han forholder sig til erkendelser i et socialt rum, erkendelser der videreproduceres på og som giver værdi i det sociale frem for det kapitale. Den sociale entreprenør og de frivillige er ikke orienteret mod en vareproduktion. Derfor skal han ikke producere varer der kaster produktion af flere varer af sig, for forbrugeren der står i forhold til den sociale entreprenør er ikke interesseret i en vare. Han er interesseret, der er et mellemværende som produceres i sig selv.

Den sociale entreprenør som håndværker

Værdiproduktionen hos den sociale entreprenør er en interessant størrelse. Den Sociale Entreprenør er i et spændingsfelt mellem gammel forståelse af værdiproduktion og en ny tilgang til måden hvorpå værdi både forstås og produceres. I min aktørforståelse af den sociale entreprenør, er han af en type, der er en central figur i en ny måde at producere og forstå værdi.

Hans centrale placering kommer i kraft af hans inkarnation af værdifulde sider af det moderne arbejdslivs energier: Han arbejder meget tæt på det konkrete, navigerer i åbne felter, opererer med kontingente møder og indsamler konkrete fortællinger, som han forudsætter for at kunne fortsætte en innovation, udnytter entreprenørens usikkerhed, gør bruderfaringer og imødekommer dem, dyrker iscenesættelsen og performance. Han fungerer som etnograf, som gadeforsker og kropsliggør brudflader.

S-ROI har sine værdier, men som jeg har argumenteret for, også sine begrænsninger. Der er simpelthen mere i spil i det arbejde, der foretages med socialt mål for øje, når det, som det er i sin idealiserede form, hævet over det økonomiske hensyn.

I sin idealisering er den sociale entreprenør en person dedikeret til håndværket.

Der ligger i håndværket en distancering til profit-dimensionen og til kapitaliseringen af produktet. Der ligger ligeledes en adskillelse af produktionslogikken og investeringsteori, idet produktionen foregår på en anden måde i forhold til håndværkerens identitet.

Mens der ligger en antagelse så grundlæggende at den ikke behøver udtales, om at den almindelige entreprenør agerer ud fra en investeringsteoretisk logisk mode, er den sociale entreprenør ikke drevet af denne logik (Martin & Osberg, 2008). Allerede i sin definition beskrives den sociale entreprenør, til tider, som værende foruden, eller uden bekymring for, denne grundlæggende drift der ellers er grundlæggende for en kapitalistisk forståelse af arbejdets motivation. Den almindelige

entreprenør forventer at en større indsats naturligvis er indpasset i et relationelt forhold til forventet afkast, hvor end udsagt denne forventning må være.

På denne måde, som håndværker, står den sociale entreprenør i et spændingsfelt mellem en værdiforståelse hvor vækst og produktion stadig er i centrum på den ene side og en immateriel, ikke-profit-orienteret produktionsform i nye felter afkoblet fra vareliggørelse af ydelser. Han står hermed både indenfor det økonomiske system, inden for det alt enkompasserende kapitale system, men samtidig står han i et udenfor. I kraft af brudfladens anvendelse som innovationsdrivkraft, står han i en ny økonomi – et nyt subjekt i kraft af et nyt udenfor. Han træder ind i nye måder at tænke værdi på, der er hinsides de økonomiske.

Det er også i denne produktionsform at pladsen til legen, som håndværkeren dyrker, for alvor kommer til udfoldelse.

Legen er den åbne udfoldelse af eksperimenteren af reglerne, hvorinden for simple handlinger gøres komplekse og er centrale for det kvalitativt gode håndværk: *”At kunne gøre sine arbejdsrutiner komplekse hviler på disse evner... de [redskaberne] kan kun bruges til komplekse opgaver, fordi vi som voksne har lært at lege med deres muligheder i stedet for at behandle dem som målrettede redskaber”* (Sennett, 2008 p. 274). Den sociale entreprenør opererer med sociale redskaber, social kontakt, med alternative løsninger og gør sig i stor grad afhængig af at kunne lege med redskaberne i stedet for at behandle dem som låste i deres funktion. På samme måde behandler han vareliggørelsen som en ting, der ikke er fastlåst. Legen med redskaberne indeholder muligheden for det ekstravagante, den virker derfor modsat effektivitet men alligevel fordres effektivitet i den. Effektiviteten ligger i nytænkning og i bedre, anderledes anvendelse.

I dette blik er værdien noget, der er til stede, noget der med forskellige, fantasifulde greb gøres kommensurabel for brugere og forbrugere, snarere end at være skabt ud af ingenting. I kapitalistisk tilgang betyder dette vareliggørelse af værdien. Hele fordelene ved innovation er her salgbarhed på lang sigt. Den sociale entreprenør står i et felt hvor han på én gang skaber økonomisk og social værdi.

Den sociale entreprenør er ikke en frivillig arbejder på samme måde som en hverdags vagt-passende er det. Men logikken er sammenhængende i sin omformning af værdibegrebet.

Det frivillige og det sociale entreprenørskab som en politisk handling

Det politiske som motivation og central aktør har ikke været emnet for dette speciale. Det har dog hele tiden hængt som en udtalt aktør by proxy, i forholdet mellem modstand og produktion.

Det første, de frivillige i mine indledende interviews henviste til, var en sondren af deres arbejde som en politisk handling (Interview A; Interview B). Den politiske motivation til at indgå i en rolle som frivillig social arbejder tyder på en sondring imellem politik som en tilstand, en karriere, en måde at fordele normer på og politik som en handling, hvor der sker en forandring i de normer, der fordeles. Der er en selvforståelse i det frivillige arbejde, særligt det frivillige, sociale, at man tager stilling og handling i politisk forstand. Man udfører en politisk handling der er central for udviklingen i samfundet i en retning, man ønsker. De interviewede taler om at give stemme til stemmeløse, om at tage ansvar for de, der ikke har noget locus. Aktivisme er for mange af de deltagende i det frivillige sociale arbejde en del af selvforståelsen – ikke forstået som en autonom, destruktiv aktivisme men som en handlingens politik. Der er et ønske om at politik skal fungere på et andet plan end et *lex mercatoria* (Hardt & Negri, 2004 pp. 169-171) hvor det politiske er reduceret til en kontrakthåndhævende instans for det private, men i stedet tilskyndes handling og pragmatisme gennem handling, der viser hvad staten kan tage ansvaret for. Den civile ulydighed er her uhyre interessant for et andet perspektiv på det frivillige sociale arbejde.

”Jeg tænkte vel hele tiden, at der nok kom nogen fra kommunen og ordnede det. Og i starten kan jeg huske, jeg gjorde mig umage med at se lidt sur ud, når jeg skulle hjem og så nogle stofmisbrugere på trappen - men senere fandt jeg ud af, at det var meget bedre at tale pænt og smile, de har jo ikke andre steder at gå hen, så man kan lige så godt få det bedste ud af det,”¹⁷

Denne sondring imellem politik som en lov-håndhævelse og politik som en aktiv handling for at forbedre forhold, der ikke kun vedrører kontraktuelle forhold, for borgere, foretager eksempelvis Jacques Ranciere. Med begreber om politik og politi, hvor politik bliver deskriptivt for noget æstetisk, en omfordeling af normer og en ny produktion af værdier, mens politi er den jævne distribution af ensrettede normer.

Der er en kamp imellem eksisterende normer og denne omfordeling, når NIMBY-borgere kalder på frihed for det sociale skyggesider. Denne normfordeling bliver udfordret og identificeret af den sociale entreprenør, der hele tiden forskyder rummets beskaffenhed imod større sociale fordele for aktørerne i det: *”Entrepreneurship has the power to provoke conceptions of what the social could become, beyond the limits of the necessary as confirmed by today’s dominant institutions.”* (Hjort, 2010, p.12).

¹⁷ Frank Hvam, nuværende (pr. 31. maj, 2012) formand i Foreningen Fixerum. Interviewet af Michael Lodberg - <http://socialogco.dk/der-kom-ikke-nogen-fra-kommunen-nu-l%C3%B8ser-vi-det-selv>)

Både Ranciere og Hardt & Negri peger på noget utroligt fattigt i en rendyrket stat/marked-tænkning. Der skal en anden fortælling til, som det har været forsøget i dette speciale at give, da den gængs fortælling – arbejdsmarkedslogikken – ikke fortæller noget om udfordringen af det politiske i andre perspektiver end det legale.

Konklusion

Jeg har med dette speciale undersøgt nye måder at gå til det frivillige som produktionsform – dette med henblik primært på at forstå hvad det er ved vores produktionsform i dag, der gør lønnen så irrelevant for både det akademiske og det politiske. Jeg har søgt den konstruktion af det frivillige, der i dag er herskende og erkendt, at den ikke er fyldestgørende for den rigdom, der ligger i værdibegrebet når netop lønnen træder til side som motivation.

Det originale spørgsmål jeg stillede mig selv var dels hvordan det frivillige var begrebsliggjort. Og da jeg havde svaret på det, forekom opfølgningsspørgsmålet ”*Hvorledes kan filosofiske perspektiver med andre blikke end primært økonomiske og realpolitiske bidrage til forståelsen af frivilligt arbejde og frivilligt, socialt arbejde?*” uundgåeligt. Hvordan kan det filosofiske bidrage med forståelse af udførelsen af ulønnet arbejde.

Frivillighed som begreb har i litteraturen været præsenteret som en meget vigtig del af arbejdsmarkedspolitikken. Det bliver behandlet som en ontologisk uantastelig størrelse, der har en kvantificerbar karakter – eller hvor det kvantificerbare er det primært interessante. Men det er ikke i sig selv en tilfredsstillende forståelse, som vist i dette speciale.

Der er mange gode kvaliteter i den tilgang, der allerede forekommer – det falder ikke på dette speciale at fornægte værdien af kvantitative undersøgelser. Men der kan åbnes meget mere op, ved at fokusere på en anden værdisætning i det frivillige – og det kan åbne op for forståelse både af begrebet selv, dets relation til nabobegreber og mange af nabobegreberne selv.

Der er andre ting i spil, og der kræves andre logikker for at forstå, hvad der fører hånden i den indsats, der lægges for dagen i det frivillige sociale arbejde, end kun de arbejdsmarkedslogiske og økonomiske analysemodeller.

Frivillighed bliver derfor et overordnet tematisk begreb der, selvom det er det, der ønskes behandlet, belyser de øvrige begreber som indgår i dets egen analyse. Således er en undersøgelse af frivillighedsbegrebet langt hen ad vejen blevet en undersøgelse af det moderne, immaterielle arbejde. Det frivillige arbejde er et overset felt, når det kommer til at undersøge humaniseringen af arbejdet i dag og dets stigende grad af uskelnelighed. Jeg har i specialet forsøgt ikke blot at trække en lang linje ved at pege på brudflader i forhold til værdiforståelse i produktionen i dag men af hensyn til de mange perspektiver i en umiddelbar videre forskning også forholdt mig til det frivillige arbejdes relation til arbejdet som det tager sig ud i dag og forsøgt at beskrive hvor der er et forhold som langt bedre kan belyses.

Jeg påpeger i dette speciale en vej til ny viden om det frivillige arbejde og en mulighed for at koble denne viden til arbejdet og øvrige nabobegreber. Når man for en stund vender blikket fra en monetær-værdimæssig vinkling af det frivillige arbejde i sig selv, viser det sig som meget underordnet i forhold til hvad det frivillige opnår – værdien opstår i det nære, i materialiteten og i forarbejdelsen af materialet. Ved at indramme (*frame*) spørgsmålet til det frivillige arbejde på en ny måde, har jeg påvist at der stadig er værdifulde dele af begrebet, der kan afdækkes. Den nye viden, der er produceret her, er derfor både en indsigt i, at der her et prægnant emne at afdække i værdibegrebet og derudover den indsigt, de anvendte teoretiske modeller har givet os om værdien i det frivillige arbejde.

Jeg vil vove den påstand at den observerede manglende forståelse for, og begrænsede tilgang til, det frivillige arbejde, ligger i roden af konflikter imellem politiske interesser og de frivillige, organisationer.

Det filosofiske perspektiv på det frivillige arbejde, viser en produktionsform som foregår på præmisser forskudt af entreprenørens tænkning.

Kritikken af det frivillige har været en nødvendig tilgang for at kunne komme til at stille spørgsmålet, hvad fælleshed, taktisk mikrointervention og håndværksetik kan bidrage med til forståelsen af værdiskabelse i det frivillige sociale arbejde.

Det har vist sig nødvendigt at udvide forståelsen af begrebet om det frivillige arbejde og få en mere kompleks forståelse af det sociale og økonomiske der er i spil. Desuden har det været nødvendigt for at få det fulde udbytte af den anvendte teori, at vende mig mod en bedre forståelse af den sociale entreprenør og hans rolle i den nye værdiproduktion, der ligger i det frivillige arbejde.

Igennem den løbende diskussion og analyse er det lykkedes at trække nogle nye konceptualiseringer op omkring det frivillige arbejde og værdiskabelse. Konceptualiseringer der ikke, denne specialeforfatter bekendt, har været udfoldet før.

Det frivillige arbejdes værdi, peger jeg på, ligger i en social konstruktion og udnyttelse af rummet på et lokalt plan, hvor modsætninger og forskelligheder bliver produktive forhold og tvinger autoritet ud af forholdet mellem de frivillige arbejdere og brugere. I stedet bliver der i kraft af den nomadiske karakter udfoldet et øjenhøjde-forhold hvor det væsentlige ikke er tid, fortjenestemuligheder eller vareliggørelse af arbejdets produkt.

De centrale elementer i det frivillige arbejde, der bliver kropsliggjort ved den sociale entreprenør, giver tydeligheder af en ny forståelse af produktion i denne retning.

Den sociale entreprenør forstår at forholde sig til sociale problemstillinger med friske øjne, på en måde der ikke ville være muligt, hvis det primære forehavende var profitorienteret. At der er krav til økonomisk sammenhæng er, hvad der fastholder den sociale entreprenør i spændingsfeltet mellem den eksisterende kapitalforståelse og en anderledes måde at producere på. Men dette krav om økonomi kan stadig imødekommes ved en sekundær tilgang, der ikke har med det primære formål at gøre. Den sociale entreprenør har med andre ord indset en vigtig pointe: Det er ikke hvor mange, der i makroperspektiv er engageret i frivilligt arbejde, hverken på procenter eller i hele tal, men i stedet hvad de opnår, hvad de producerer og hvordan de producerer.

Litteraturliste

Aagaard, Stig & Holm-Pedersen, Peder (2009) "Danmark i den kognitive kapitalisme" i Holm-Pedersen, Peder (red.) *Turbulens.net* tryksag, pp. 33 – 37, Scan Print, Danmark.

Aarup, Knud (2010) *Frivillighedens Velfærdssamfund*, Frydenlund Forlag, Danmark.

Anker, Jørgen & Koch Nielsen, Inger (1995) *Det Frivillige Arbejde*, udgivet af Socialforskningsinstituttet, København.

Austin, James; Stevenson, Howard & Wei-Skillern, Jane (2006) "Social and Commercial Entrepreneurship – Same, Different or Both?" i *Entrepreneurship - Theory and Practice*, Nummer 30, 1. Udgave, januar 2006, pp. 1-22

Bauman, Zygmunt (2001) (oversat 2004 af Tom Havemann): "Arbejdets storhed og fald" i Jacobsen, Michael Hviid og Tonboe, Jens (2004) *Arbejdssamfundet*, Hans Reitzels Forlag, Danmark

Bjerre, Henrik Jøker & Fabian, Louise (2010) "Rummet finder sted", forord i *Slagmark – Tidsskrift for idéhistorie*, nr. 57, sommer 2010. Narayana Press, Gylling, Danmark.

Bjerre, Michael & Larsen, Steen (2002) "De Nyttige Idioter" i *Berlingske Tidende, Nationalt*, 10. november 2002, Danmark.

Boje, Thomas P. (2004) "Velfærd, medborgerskab og lønarbejde" i Jacobsen, Michael Hviid og Tonboe, Jens (2004): *Arbejdssamfundet*, Hans Reitzels Forlag, Danmark

Buchanan, Ian (2000) "Other People: Ethnography and Social Practice" i Ward, Graham (2000) *The Certeau Reader*, Blackwell Publishers Ltd. Redigeret af Graham Ward, Oxford, England.

Christensen, Søren og Molin, Jan (1995) *I den gode sags tjeneste*, Handelshøjskolens Forlag, Danmark

Conley, Tom (2000) "Other Cities: Cultural Politics" i Ward, Graham (2000) *The Certeau Reader*, Blackwell Publishers Ltd. Redigeret af Graham Ward, Oxford, England.

De Certeau, Michel (1988) *The Practice of Everyday Life*, University of California Press, oversat fra fransk ved Steven F. Rendall, USA

De Certeau, Michel (1983) "History: Science and Fiction" i Ward, Graham (2000) *The Certeau Reader*, Blackwell Publishers Ltd. Redigeret af Graham Ward, Oxford, England.

Dees, J. Gregory (1998) "The Meaning of 'Social Entrepreneurship'" Stanford University Press, 31. Oktober, 1998.

Ejlertsen, Martin (2007) "Herberger klar til at trodse velfærdsministeren" i Kristeligt Dagblad, 29. December, 2007.

Frank, Robert H. (2003) *Microeconomics and behavior – 5th edition*. McGraw-Hill, USA, International edition.

Friedman, Milton (1970) "The Social Responsibility of Business is to Increase its Profits" i

Hofmann, W.M.; Frederick, R.E. & Schwartz, M.S. (redaktører) (2001) *Business Ethics – Readings and cases in Corporate Morality*, McGraw-Hill, USA.

Foucault, Michel (1994) *Seksualitetens historie Bind 1: Viljen til Viden*. Det Lille Forlag, Danmark

Foucault, Michel (2001) *Talens Forfatning – Nietzsche, Genealogien, Historien*. Dansk udgave fra Hans Reitzels Forlag, Danmark. Efter fransk udgave *L'ordre du Discours* (1971) ved forlaget Gallimard, Frankrig.

Frivilligrådets Forskningsoplæg (2010) Udgivet af Frivilligrådet sammen med det politiske udspil Den Nationale Civilsamfundsstrategi, 8. oktober, 2010. Tilgængelig pr. 30. maj på:

<http://www.frivilligraadet.dk/nyheder/artikler/Frivilligr%C3%A5dets%20forskningsopl%C3%A6g.aspx>

Giard, Luce (2000) "Other Times" i Ward, Graham (2000) *The Certeau Reader*, Blackwell Publishers Ltd. Redigeret af Graham Ward, Oxford, England.

Gruber, Thomas & Villadsen, Kasper (1997) "Kvalitet i det frivillige sociale arbejde" i *Frivilligt Arbejde i Fremtidens Velfærdssamfund* (1997) udgivet af Socialministeriet ved Udvalget om Socialt Frivilligt Arbejde. København, Danmark.

Hardt, Michael & Negri, Antonio (2004) *Multitude – War and democracy in the age of the Empire*. Penguin Books, New York, USA.

Hardt, Michael & Negri, Antonio (2009) *Imperiet*, Informations Forlag, Danmark. Oversat til dansk af Meyhoff, Karsten Wind og Gjerding, Helene. Fra Hardt, Michael & Negri, Antonio (2000) *Empire*, Harvard University Press, USA. (2009a)

Hardt, Michael & Negri Antonio (2009) *Commonwealth*. The Belknap Press of Harvard University Press, USA. First edition, Harvard University Press (2011), USA. (2009b)

Hjort, Daniel (2010) "Public Entrepreneurship – the Art of Creating Sociality", paper til Entrepreneurial Societies and the English-speaking World, 16.09.2010 – 18.09.2010, Paris, Frankrig. Publiceret for CBS Institut for Ledelse, Politik og Filosofi, Danmark.

Henriksen, Lars Skov (1996) "Kapitel 7. Lokale frivillige organisationer – autonomi eller underordning" i Rasmussen, Elisabeth Toft & Koch-Nielsen, Inger (1996) *Den tredje sektor under forandring*. Københavns Socialforskningsinstitut, Danmark.

Henriksen, Lars Skov & Rosdahl, David (2005) "Hvad forklarer forskellige typer af frivilligt engagement?" i Ibsen, Bjarke; Bøje, Thomas P. & Torben Fridberg (red.) (2005) *Det Frivillige Danmark*, Narayana Press Gylling, Syddansk Universitet, Danmark.

Ibsen, Bjarne & Habermann, Ulla (2005) "Definitionen af den frivillige sektor i Danmark", temahæfte udgivet af Center for frivilligt, socialt arbejde, tilgængeligt på www.frivillighed.dk i .pdf-format. Danmark.

Ibsen, Bjarne & Habermann, Ulla (1997) "Den frivillige Sektor i Danmark – 150 års historisk udvikling" i *Frivilligt Arbejde i Fremtidens Velfærdssamfund* (1997) udgivet af Socialministeriet ved Udvalget om Socialt Frivilligt Arbejde. København, Danmark.

Jacobsen, Michael Hviid & Tonboe, Jens (2004) "Introduktion" i Jacobsen, Michael Hviid og Tonboe, Jens (2004): *Arbejdssamfundet*, Hans Reitzels Forlag, Danmark

Jacobsen, Michael Hviid (2004) "Fra moderne arbejdetik til senmoderne selvvalgt slaveri - en kritisk analyse af arbejdets betydning hos Bauman, Beck og Sennett" i Jacobsen, Michael Hviid og Tonboe, Jens (2004): *Arbejdssamfundet*, Hans Reitzels Forlag, Danmark

Jensen, Mette (2004) "Mobilitet i tid og rum" i Jacobsen, Michael Hviid og Tonboe, Jens (2004): *Arbejdssamfundet*, Hans Reitzels Forlag, Danmark

Jones, Campbell; Parker, Martin & ten Bos, Rene (2005) *For Business Ethics*, Routledge, Great Britain.

Jørgsholm, Jesper (2010) "Regeringen: Hver anden skal udføre frivilligt arbejde", DR nyhedsarkiv, 07. oktober, indland: <http://www.dr.dk/Nyheder/Indland/2010/10/07/232040.htm>

Kiær, Benedicte (2011) "Civilsamfundet er i bevægelse" – kronik i Information, 4. marts, 2011. Danmark

Kræn, Kristoffer (2010) "Københavns Kommune fyrer ledelsen af Café Dugnad" i Information d. 10. oktober 2010, Danmark.

Kuhnle, Stein & Selle, Per (1992) "Government and Voluntary Organizations: A Relational Perspective" artikel i Kuhnle, Sten & Selle, Per (1992) *Government and Voluntary Organizations: A Relational Perspective*, Ashgate Publishing Company, USA.

Københavns Kommune (2011) Socialudvalgets referat af møde d. 9. februar 2011. under pkt. 7
Punkt 7. Hentet 11. oktober, 2011, tilgængeligt på siden:

<http://www.kk.dk/PolitikOgIndflydelse/ByensStyre/Moeder/NyeDagsordenerOgBeslutningsreferat/Socialudvalget.aspx?show=%2F02%2FSocialudvalget%2F09-02-2011+19.00.00%2FDagsorden&type=Dagsorden>

La Cour, Anders (2003) "Frivillige hænder kan ikke bindes" (2003) Lederportalen, Københavns Kommune, Danmark

La Cour, Anders (2011) "Frivillighedspolitikken hos parterapeut" i Information, 29. september, 2011.

La Cour, Anders og Højlund, Holger (2008) "Voluntary Social Work as a Paradox" Acta Sociologica 2008 51: 41

La Cour, Anders og Lindberg, Birgit V. (2006) "Nye vilkår og ledelsesperspektiver i frivillige organisationer", LPF-nyt - April 2006, Danmark

Latouche, Serge (2011) *Fornuftig Modvækst*, Forlaget Politisk Revy, Danmark. Oversat til dansk fra fransk (2004) *Petit traité de la décroissance sereine*, Fayard, Frankrig.

Lavrsen, Lasse (2008) "Verden reddes ikke af ånd eller politik – men af kapitalisme" i Information, trykt udgave, 9. februar 2008. Information, Danmark.

Lenler, Jens (2012) "Arbejder vi gratis?" i *Politiken*, trykt 12. januar 2012. Danmark

Liljeroth, L. Adelsohn (2010) "COUNCIL DECISION of 27 November 2009, on the European Year of Voluntary Activities Promoting Active Citizenship" (2011). Indhentet online 20. februar 2011 fra <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2010:017:0043:0049:EN:PDF>

Lingane, Allison & Olsen, Sara (2004) "Guidelines for Social Return on Investment." i *California Management Review*, nr. 46(3). Pp. 116-135, USA.

Lodberg, Michael & Godtfredsen, Nanna W. (2006) *Dugnad – Danmarks Problemer på Vesterbro*. Udgivet af Dugnad Vesterbro – et samarbejde mellem Narkoløsninger Vesterbro, Center for Narkotika Indsats, Vesterbro Lokalråd, Brugerforeningen, PH Caféen og Kommunikationsbureauet Taletid. København, Danmark.

Martin, Roger L. & Osberg, Sally (2007) "Social Entrepreneurship – The case for a Definition" i Stanford Social Innovation review, forår 2007, Stanford University Press, USA

McGregor, Douglas (2006) *The Human Side of Enterprise*, McGraw-Hill, USA. Revideret genudgivelse af McGregor, Douglas (1960) *The Human Side of Enterprise*, McGraw-Hill Book Company, USA.

Mortensen, Iben Munk (2012) "I fremtiden er vi ikke på arbejde fra ni til fire" i MetroXpress, fra tirsdag d. 27. marts 2012. pp. 10-11, tilgængelig på <http://www.metroxpress.dk/nyheder/i-fremtiden-er-vi-ikke-pa-arbejde-fra-ni-til-fire/KOblcz!yVSrysBv4EaM/>

Pedersen, Michael (2009) "Arbejde – nu med livet som indsats" i Holm-Pedersen, Peder (red.) *Turbulens.net* trykt udgave, pp. 33 – 37, Scan Print, Danmark.

Pratchett, Terry (2011) *Snuff*, Doubleday of Transworld Publishers, England.

Raastrup, Anders (2010) *Metaphysical Labour – Flexibility, Performance and Commitment in Work-Life Management*, i Ph.D. Series 2. 2010, CBS, Danmark.

Raffnsøe, Sverre; Gudmand-Høyer, Marius; Thaning, Morten (2008): *Foucault*, Samfundslitteratur, Danmark.

Ritzaus Bureau (2012) "Regeringen mangler milliarder til velfærd", telegram til Information, publiceret 10. april 2012 – tilgængelig på <http://www.information.dk/telegram/297987>

Sennett, Richard (2009) *Håndværkeren*, oversat - fra engelsk *The Craftsman* fra 2008. Forlaget Hovedland, Danmark.

Socialministeriet (2011) *Projekt Kommune og Civilsamfund – en erfaringsopsamling fra 19 kommunale projekter*. Udarbejdet af Lundsgaard Konsulenterne for Socialministeriet og udgivet januar 2011 af Socialministeriet, Danmark.

Stelling, Irene (2010) "Regler kvæler frivilligt arbejde" i Avisen.dk, 10. maj 2010, Danmark.

Søholm, Rikke (2010) "Socialministerens grundlovstale: Frivilligt arbejde er vejen frem."

Hørsholm lokalavis 5. juni 2010, Danmark

Terranova, Tiziana (2004) *Network Culture – Politics for the Information Age*. Palgrave MacMillan, USA.

Thiessen, Christine & Ketler, Anette (2010) "Socialøkonomi på vej frem" i DJØF Bladet, nr. 19, 3. november 2010, Danmark.

Tonboe, Jens (2004) "I dit ansigts sved... Danmark som arbejdssamfund" i Jacobsen, Michael Hviid og Tonboe, Jens (2004) *Arbejdssamfundet*, Hans Reitzels Forlag, Danmark.

Vallentin, Steen & Murillo, David (2009) "CSR as Governmentality", Working paper no. 4 -2009, CBS Center for Corporate Social Responsibility, Danmark.

Hjemmesider for instanser: (alle tilgængelige pr. 29. maj, 2012)

<http://www.dugnad.dk> (foreningen Dugnads Hjemmeside. Dog med meget få opdateringer siden oprettelsen)

<http://www.frivilligraadet.dk/> (Frivilligrådets hjemmeside)

<http://www.frivillighed.dk> (Center for Frivilligt Arbejdes hjemmeside)

<http://fixerum.dk/> (Hjemmeside for det Mobile Fixerum og Foreningen Fixerum)

<http://gadejuristen.dk/> (Hjemmeside for Gadejuristen)

<http://socialogco.dk/> (Michael Lodberg Olsens Blog om det sociale arbejde på Vesterbro)

Interviews:

Interview A. Johanne Nørvig, frivillig på Vesterbro, i foreningen Dugnad og i det Mobile Fixerum. Foretaget den 23. Marts, 2011.

Interview B. Lærke Sødring, frivillig på Vesterbro, i foreningen Dugnad og i det Mobile Fixerum. Foretaget den 23. Marts, 2011.

Interview C. Anna Mee Allerslev, beskæftigelsesborgmester i København, udført pr. mail i perioden 1. februar til 1. marts 2012.

Bilag opgørelse:

Bilag A: Interview A. Johanne Nørvig, frivillig på Vesterbro, i foreningen Dugnad og i det Mobile Fixerum. Foretaget den 23. Marts, 2011.

Bilag B: Interview B. Lærke Sødring, frivillig på Vesterbro, i foreningen Dugnad og i det Mobile Fixerum. Foretaget den 23. Marts, 2011.

Bilag C: Interview C. Anna Mee Allerslev, beskæftigelsesborgmester i København, udført pr. mail i perioden 1. februar til 1. marts 2012.

Bilag D: Oplæg til såkaldt Frivillighedsplan. Politisk plan for implementering af frivilligt arbejde i aktivering af arbejdsløse.

Bilag

Bilag A: Transkription af interview fra 23. marts 2011

Johanne Nørvig – Frivillig i Fixerum.

Du kan starte med at præsentere dig selv:

Johanne Nørvig, frivillig i fixerummet og generelt én, der har lavet meget frivilligt arbejde. Og så ufrivilligt arbejde over en længere periode.

Hvad ligger der i ufrivilligt arbejde? [00:40]

Det er en længere historie, men det var hvor jeg troede jeg ville få løn og så ikke fik det – hvilket jeg først fik at vide, efter jeg havde lavet arbejdet. Men så er det praktisk, at det alligevel er halvt frivilligt, halvt lønarbejde – for så kalder man bare den slags for frivilligt arbejde.

Vi er meget interesserede i, hvad frivilligt arbejde er og det har vi en forventning om, at du måske kan gøre os klogere på. Kan vi få dit bud på, hvad der ligger i frivilligt arbejde? [1:20]

Der ligger flere forskellige ting i det. Der er forskellige SLAGS frivilligt arbejde, altså. Der er den slags hvor man eks. melder sig som papstoresøster for en eller anden, fordi man ikke har noget at lave selv og så synes det kunne være hyggeligt møde andre mennesker. Og så er der ting man gør, fordi man ser at der er behov for at det bliver gjort. Enten fordi man er strategisk over for sit CV eller fordi man brænder for sagen. Men i hvert fald noget man oplever, er nødvendigt og noget der skal gøres.

Man hører tit at det med frivilligt arbejde er LYSTEN der driver og ikke pligten, men det lyder på dig som om pligten betyder noget? [2:15]

Jah, for mig startede det meget med lysten – nogen havde lavet et fedt projekt, hvilket jeg havde lyst til at give en hånd med i, på et venskabeligt plan. Så handler frivilligheden om, at man er der alligevel eller at man har lyst til at være til stede og derfor ikke ser det som et reelt stykke arbejde, man burde få løn for. Men hvis man så kommer til at lave noget arbejde, som stadig er frivilligt, men som man indser er dybt nødvendigt, så giver det en anden slags lyst. For det gør at man tænker, lækkert at have noget mellem hænderne, som er ekstremt nødvendigt. Men det er også her, det bliver problematisk. For så betaler man pludseligt folk med følelsen af, at de gør en forskel – i stedet for at lønne et stykke arbejde, der faktisk er nødvendigt for samfundet. Og så bliver det en underlig dobbeltheds: man skaber et samfund hvor folk på den ene side mangler mening og derefter tilbyder man dem mening igennem et arbejde, hvor man eks. tørrer blod op fra gulvet på en torsdag.

Så kan de, der ikke har brug for mening, tjene penge i stedet. [4:10]

Du snakkede før om, at der også var noget reelt arbejde. Hvad skulle der til, for at du skulle have løn for det, du laver? [4:25]

Altså forskellen er – der hvor jeg arbejder nu har jeg både lønnede og frivillige vagter – at når man har et lønnet arbejde, har man et ansvar som er højere. Arbejdsgiveren kan forvente at man har et ansvar, hvis noget går galt. Men hvis man er frivillig er man der for at gå til hånd og være med og hygge sig med det, på forskellige måder. Skabe en "ej hvor er vi fælles".

Det lyder nærmest som moderne vidensarbejde, hvor arbejdet er noget, man skal hygge sig med. [5:35]

Jah, jeg så lige at man i japan har lavet sådan nogle frokostpauser hvor man i IT-virksomheder spiller golf i bare tæer. Græs mellem tæerne og så kan man vende tilbage til arbejdet.

Det er det, der mangler, når man kommer som frivilligt, at man ikke kan være skyld i noget.

Men er det også et problem, jf. det, du sagde tidligere om at der er noget arbejde, der skal gøres, men som ikke bliver udfyldt? [6:45]

Ja altså både med det her Fixerum og så med Dugnad før det. Der har det været sådan, at man påtager sig et arbejde, man er NØDT til at tage fat. Det føles umuligt ikke at involvere sig, for man

bor midt i problemstillingen. Nødvendigheden er der ikke bare for sagen, men også for én selv. Man bliver NØDT til at gøre noget, men man har ikke nogen midler at gøre det for = frivilligt arbejde. Nød lærer nogen kvinde at arbejde frivilligt.

Altså, og så bliver det mærkeligt – her siger man: Der er blevet lavet et samfund som slet ikke fungerer. Det taber nogle centrale problemstillinger på gulvet og så fra politisk hold, i stedet for at spille på det reelle plan, hvor det handler om, hvordan problemet løses, ender med at spille på for det første den med at folk mangler mening og at man bare kan lokke dem til at lave noget gratis. Så bliver det faktisk gratis arbejde, i stedet for frivilligt. Og det er vel en vigtig forskel? Og så burde man indse, at det her er der behov for. Lige så meget som at buslinje 4A kører til tiden.

Hvad er så dine tanker om den politiske interesse, der er for frivilligt arbejde? Mærker i nogen effekter af den velvilje, der vises fra politisk hold? [9:15]

Altså, hvis man godt vil både være økonomisk og politisk uafhængig og samtidig godt vil i gang NU, så må man starte frivilligt og vise at projektet virker indtil man kan få noget driftsstøtte. Og så snart der kommer penge i det, bliver det professionelt. Der er også en skelnen her mellem professionel og amatør. En medborger der hjælper en omkuld faldet person på gaden har et helt andet ansvar, end en fagligt uddannet redder eller læge.

Og mens det er fedt at vide, at man er med i noget vigtigt, noget der rykker, så er det samtidigt ærgerligt at vide, at man har en kommune der budgetterer ud fra at der er nogen der gider udføre arbejdet frivilligt/gratis.

Eksempel her på win/win: Udviklingshæmmede ensomme, besøgsvenner for gamle mennesker – gratis og begge parter har glæde af det. Det er et godt eksempel på, at der ikke er grund til at nogen får løn som sådan. Men hvis det så går over i, at man skal til at tørre røv på den gamle, uden at vide hvad det er værd på et samfundsmæssigt plan – så er der igen et problem. Især, hvis man ikke får den anerkendelse som éns projekt dybest set er værd. Hvis det man laver bliver decideret kritiseret og man bliver kritiseret på sin person for at være med i det. Så bliver det altså noget ærgerligt. Så sidder man og kigger på kommunens fejlprioriteringer gennem tiden og ærgrer sig en del. (lad være med at kaste 350 mio. efter Bondam)

Der er et nødvendigt samfundsproblem – folk dør på gaden, der kanyler på gaden, sundhedsudgifterne er enorme, der er meget sygdom og så videre.

Men der er det jo smart for politikerne bare at vente – så skal det frivillige arbejde nok løse problemet: Og det er win win for hver enkelt embedsmand kan så skrive på sit CV, at her har man været positivt stemt over for det frivillige initiativ. En underlig situation, hvor man kan vokse i sin karriere ved at lade være med at betale folk, men stadig få røde kors mærkatet.

Bilag B: Transskription af interview fra 23. marts 2011

Lærke Sødring – Frivillig i Fixerum

Hvis du til at starte med måske vil lægge ud med hvad du forstår ved frivilligt arbejde:**[00:59]**

Jeg forstår mange forskellige ting ved frivilligt arbejde – min indgangsvinkel er én ud af mange. Den består i, at der er et problem lige ude foran min dør som ikke bliver håndteret af staten og derfor bliver jeg sammen med en masse andre mennesker engageret i at prøve at løse den problematik. Men nogen frivillige bliver det, fordi de ikke kan finde et almindeligt arbejde og ikke har lyst til at gå derhjemme – vist nok, nu jeg tænker, er der noget med at man ikke må det? Men derudover er der mange der, ligesom mig opsøger de steder hvor de kan løse problemerne de ser i deres dagligdag. Derudover er der nogen, der har en faglig/akademisk interesse og helt andre der finder en måde at vise sig som ansvarlige borgere, uden at have en faglighed på emnet. Der er garanteret mange flere måder at være frivillig på. Til sidst kan jeg tænke på dem, der selv har problemet og på en måde har fundet overskuddet til at gå ind i løsningen af det, problemet handler om.

- Telefonbreak.

Her tænker jeg konkret på folk der har haft, eller stadig har, stofproblemer og som ønsker at hjælpe andre for på den måde at hjælpe sig selv.

Oplever du nogen grænseområder, hvor det frivillige lidt flyder sammen med noget der måske ikke er så frivilligt igen, eks. lønarbejde/professionelt? [03:52]

Jeg oplever, med min egen erfaring, at man efter noget tid begynder at tage en masse ansvar på sig. Jeg håber da, at når man gør det, så er det fordi man har en interesse i at tage det ansvar, altså at man er motiveret og det inspirerer en i forhold til sit frivillige arbejde. For mit vedkommende er det eks. ikke så interessant at stå og vaske op, der er det mere interessant at have en mere interagerende rolle i det, man nu laver. De fleste frivillige er indstillet på at tage et større ansvar, end de ville i et lønnet, hvor de ville være principielle om, at lønnen skulle følge med nye ansvarsområder. Dog er der det skel, at der skal være én til stede, som formelt kan tage ansvaret på sig. I tilfælde af, at noget går galt eller der er grænser for ens kompetencer. Som frivillig bevæger man sig mere frit, på den måde. Personligt tror jeg, at det har at gøre med at man ikke stilles til ansvar. Så har man lettere ved at gå ind i det. Det, at der er nogen med det formelle ansvar, så er man ikke nervøs for at gå langt ind i en situation. Jeg har aldrig set en frivillig træde ud af en situation der potentielt kunne være farlig, jeg har snarere set dem træde ind i dem. Der har jeg ofte tidligere været den, der har været lønnet og har måtte tage meget ansvar på mig i de situationer. Både i Dugnad og tidligere. Det generer mig ikke [06:45] at tage et ansvar sådanne steder, for der er folk som har forstand på det, man kan kontakte. Eks. har jeg mulighed for at kontakte Michael Lodberg i forbindelse med Fixerummet. Men igen handler det om, at det er *lokal* frivillighed, altså det betyder at lokale aktører prøver at løse et problem, som der ikke er en samfundsmæssig løsning på. Vi er en masse der så løfter i fællesskab, hvilket vil sige at den, der påtager sig det største ansvar, er den der ønsker sig det. Man skal aktivt sige ja til det og man kan til enhver tid lægge det fra sig.

Vi er her jo primært for at stikke en finger i jorden, for at se hvor det frivillige arbejde kan føre os hen. [08:00]

Så har jeg lidt en anden tese, en makrotese, som kommer ned til en mikrotese, hvis i lige følger mig. Igennem en lang periode er vi blevet opdraget til at være utroligt materielle og vi skaber et samfund der på mange måder er mere klassesdelt end det har været tidligere. Der kommer, i en flydende bevægelse, flere private enheder i samfundet, hvilket betyder at skellet bliver større – nogen har mere end andre. Og i takt med, at man kan se ud i verden og mange måske begynder at føle en... meningsløshed som jeg ikke skal putte på folk, det er et meget tungt ord, men, man er tilgodeset

med så meget materielt at man får overskud til at kigge sig om, og tænker over hvad det vil sige at være en aktiv borger. Særligt i et samfund som vores, der i lang tid har ligget på kanten til et socialistisk samfund, kan det godt være svært for den enkelte at tænke, at de skulle gøre noget selv. Der er en svær overgang fra institutionerne, hvor staten har håndteret alt for individet. – hospitaler, a-kasser/bistandskontorer, kurser, etc. – Det har så ændret sig til en eksplosion af materielle goder, som først og fremmest kommer ud af noget friværldi og andre ressourcer der er blevet frigivet og har skabt nogle skel – men som først og fremmest har skabt nogle personer, der har brug for at være aktive borgere. Også selvom man stadig ikke rigtigt kan være en aktiv borger i det her samfund fordi det ligger lige i skellet mellem et socialistisk og et individualistisk. Så det vil sige, at folk er nødt til selv at finde et problemområde, der på en eller anden måde motiverer dem til at gøre noget og føle at man har bidraget. Ud over at betale skat. [11:12]

Tænker du at der kan være sådan en essens i det frivillige arbejde? Måske er det lidt meget at lægge i munden på dig, men det lyder som om den meningsløshed har noget potentiale som drivkraft. [11:28]

Jeg tror helt klart, det er identitetsskabende på et politisk plan. Når politik begynder at blive noget pladder og mudderkastning – så får man brug for at vælge noget reelt. Eks. De frivillige der står i café Dugnad, de træffer en beslutning om, hvor de står henne i en helt reel sammenhæng med stofindtag og stofregulering. Derfor er det en politisk aktiv handling at melde sig som frivillig. Det tror jeg har utroligt meget at gøre med det, at man får sig en politisk identitet. Man har kun de ekstreme yderpunkter, som enhedslisten og dansk folkeparti, alt andet gnider sig bare lidt op ad hinanden og er populistiske. Så her har man mulighed for at afgøre noget og samtidig er det en måde at give sin stemme, et andet sted end i stemmeboksen.

Lidt mere konkret i forhold til fixerumsintiativet. Det er måske lidt anderledes end at være frivillig for UNICEF – lidt mere gråtonet problematik. Hvad tænker du om det at arbejde med den slags? [13:30]

Det er superinteressant. Man kommer jo til at tænke på, dengang den franske revolution fandt sted, blev den danske konge skidebange og frygtede en kulturrevolution i Danmark. Så han lavede en grundlov, men sørgede samtidig for at folk ikke måtte samles og tale anti-monarkistisk. Og det er fundamentet for det danske samfund, vores demokrati – at vi i dag HAR lov til det. Så på det plan er det bare samfundet, der er i færd med at lave en lille ændring i relation til nogle problemer. På den måde er Dugnad jo lavet ud fra mange forskellige holdninger. Det er meget normalt i et plenum at alle har brug for at sige den samme ting, men på deres egen måde. Her sidder jeg jo ret privilegeret og kan sætte mine ord på, men havde der været flere havde der været mere konkurrence om ordene. [15:09]

Så på den måde er det, der foregår i Dugnad og i fixerummet jo bare en mikroudgave af det demokratiske samfund der ligger ude omkring. Den ambiguitet, der ligger i projektet, har egentligt ikke internt været så kritisk.

Set i bagklogskaben har Dugnad jo vist at den hurtigste måde, at ødelægge et sted er at ødelægge infrastrukturen – at skabe paranoia og splid omkring personlige agendaer. Eks. kun at ville tale med én bestemt person, som i så ikke helt kan stole på. Så deler man, i hver sammenhæng, gruppen i forskellige grupper og vil under ingen omstændigheder tale med den ledelse, der har dagligdag hvor tingene sker. Der hvor den politiske handling foregår. Så skaber man paranoia, ligesom i en skolegård. [17:03]

Det arbejde, der så foregår i Dugnad er vel så politisk, som du beskriver ovenfor, men der nogle forskelle? [17:35]

Ja, altså der er forskel på politisk handling og politisk diskussion. Altså hvis man diskuterer noget politisk, kan man være uenige, men stadig føre en dialog. Jeg synes ikke det er politisk at køre et strategisk spil, jeg synes det er barnligt. Det handler jo ikke om politik, det handler om at skyde

nogen noget i skoene, så man kan få dem fjernet. RIGTIG politik foregår på to planer: Den handlende politik, der hvor man rent faktisk gør noget, hvor man går på gaden og demonstrerer, eller lukker caféen fordi man ikke vil acceptere de kår, man bydes at arbejde under. Den kan vel udefra betragtes som ligeså barnlig som det andet, men det er en politisk handling, altså. Den er kommunikativ, for den lukker sig ikke af men forsøger netop at kommunikere at nogle grænser er overskredet. Den anden er den verbale, hvor man lægger kortene på bordet og argumenterer ud fra bedste overbevisning – hvor man lytter til det og så måske prøver at få den bedst mulige løsning efter hvad man ønsker. Det er vel ofte i et plenum. Hvor alle tages hensyn til. Det er vel sådan, jeg oplever reel politik. Det andet er mere som at spille stratego eller sænke slagsskibe.

Bilag C:

E-mail interview med Beskæftigelsesborgmester Anna Mee Allerslev, 23. februar 2012.

Foretaget ved henvendelse til administration.

Interviewspørgsmål:

- 1) Der er sket en stor stigning i interessen for brug af det frivillige felt – hvad skyldes det, politisk?

Hele grundlaget for en ændring af indsatsen overfor match 2 ligger i Rigsrevisionens rapport fra sidste år, der viser, at traditionel aktivering ikke virker for denne gruppe. Kun 7 procent af match 2-gruppen kommer i arbejde efter aktivering ifølge rapporten. Det tal er sikkert endnu lavere lige nu, da krisen kradser. Derfor er timingen for forslaget rigtig god.

I København er det et mantra at målrette vores indsats efter de ledige og efter konjunkturerne på arbejdsmarkedet. På den ene side kan vi se, at de aktiveringsmuligheder vi jf. lovgivningen har overfor de svageste ledige blandt match 2'erne, ikke er gode nok til at flytte de svageste tættere på arbejdsmarkedet. På den anden side kan vi se, at arbejdsmarkedet i dag er så trængt, at chancerne for at få foden inden for på arbejdsmarkedet for de allersvageste ledige er små – med mindre der tænkes i nye og alternative veje til beskæftigelse. De mener jeg forslaget er et eksempel på.

- 2) Kan jeg få en kort beskrivelse af den frivillighedsplan, der flittigt omtales i artikler om reformen af indsatsen på aktiveringsfeltet?

Frivillighedsplanen er vedlagt (frivillighedsplanen vedlagt som Bilag E)

- 3) Der er en lang række definitioner på, hvad der inkluderes, når man taler om frivilligt arbejde. Men hvad er -i din optik - frivilligt arbejde? Og hvordan skal den holdes i forhold til forskellen på borgerens pligt og lyst til at deltage aktivt?

Frivilligt arbejde er ulønnet arbejde. Og mht. borgernes pligt og lyst til at deltage, ændre denne plan ikke ved det grundlæggende ret og pligt princip. Hvis man som borger har sagt ja til at deltage i frivillighedsplanen, er det ikke frivilligt om man dukker op eller ej. For frivillighedsplanen gælder de samme sanktionsmuligheder.

- 4) Eks. Er der diskussion om hvorvidt der er tale om det meget bredt favnende ”frivillige arbejde” eller om det skal snævres ind til frivilligt, socialt arbejde. Det virker på de politiske

udtalelser, der er kommet fra Københavns rådhus – og fra Christiansborg – som om der er særligt fokus på det sidste, altså at der skal være et socialt sigte med arbejdet?

Det er rigtigt. Vi er i København på jagt efter frivillige organisationer og socialøkonomiske virksomheder, som er i stand til at løfte en social opgave samtidig med en beskæftigelsesrettet opgave.

- 5) Noget der er centralt for dette speciale, er sammenhængen mellem moderne foreståelse af arbejdslivet og det frivillige arbejdes natur.

Der tales med velvilligt om det frivilliges evner, men på mange måder ligner det, hvad man håber at få ud af lønnede arbejdere – med dedikation, døgnlangt mentalt ”tilstedevær”, passion og så fremdeles. Hvordan er det, at det frivillige kan forventes at trække de affekter frem i mennesker?

Jeg tror det handler meget om tid og tilstedeværelse. Hvordan disse organisationer og virksomheder ’gør det’, har jeg vanskeligt ved at forklare. Men på de besøg og i de snakke, jeg har haft med disse virksomheder og organisationer og borgerne, som har været hos disse, har jeg set, hvordan medarbejderne har haft tid og overskud til at give den anerkendelse og opmærksomhed, som disse borgere har sukket efter. Det er lykkedes grad vist at give disse borgere ansvar og respekt, som disse borgere så har udnyttet og brugt til at bygge deres selvtillid op med.

Min specifikke case er det sociale entreprenørskab der udføres som frivilligt arbejde, særligt med fokus på det Mobile Fixerum på Vesterbro. Jeg ønsker ikke en debat om lige det felt, da jeg er bekendt med dets... omtumlede... politiske situation. Men det leder frem til et spørgsmål:

- 6) Det sociale entreprenørskabs rolle i kommunens tilgang til det frivillige arbejde. Er der i frivillighedsplanen fokus på eksisterende tiltag, eller er der åbent for at man kan være entreprenant og træde ind et sted, hvor man synes der mangler tiltag?

Jeg vil gerne, at der opstår endnu flere virksomheder med fokus på det socioøkonomiske. Jeg tror på, at disse virksomheder kan være med til at udvide rammerne for det rummelige arbejdsmarkedet.

Bilag D:

Iværksætterplan og frivillighedsplan skal supplere jobplan og uddannelsesplan

Vi har et system, der behandler alle ledige ens. Beskæftigelses- og integrationsborgmester i København, Anna Mee Allerslev (R) vil gerne udvide og differentiere indsatsen, så den er tilpasset de lediges ønsker og muligheder. Hun foreslår derfor, at man får mulighed for at lave en iværksætterplan eller en frivillighedsplan som supplement til jobplanen.

De to tiltag skal imødekomme to forskellige behov. Mens iværksætterplanen er møntet på match 1'ere, som kan bidrage til at skabe vækst i Danmark, er frivillighedsplanen møntet på match 2'ere, der er langt fra arbejdsmarkedet, og som kan blive arbejdsmarkedsparete ved at tage frivilligt arbejde eller arbejde i en socialøkonomisk virksomhed i en begrænset periode.

Iværksætterplan:

Anna Mee foreslår

- Iværksættere skal fredes fra rådighedsforpligtelsen i en given periode, mens de starter deres virksomhed op. Konkret udarbejder erhvervskonsulenten og iværksætteren i fællesskab en iværksætterplan, der godkendes af erhvervskonsulenten. Herefter tilknyttes den ledige en løbende opfølgning fx i regi af et erhvervscenter eller et vækstcenter, hvor der sikres progression i planen. Forløbet sidestilles aktivering.
- Længden af fredningsperioden bør være fleksibel og afhænge af, i hvilken fase den ledige er i. Det kan derfor være fra 6 måneder til 12 måneder. Progressionen i iværksætterplanen er afgørende for fredningsperiodens længde.
- Det foreslås, at den ny erhvervsminister sammen med beskæftigelsesministeren laver en positivliste, så vi sikrer, at vi støtter iværksættere inden for de erhverv, hvor vi kan se, at der er vækstpotentiale. Fx ved vi, at der er et særligt potentiale for vidensiværksættere og iværksættere inden for kreative erhverv.

Målgruppe

Alle ledige i matchgruppe 1. Reglerne bør gælde for både kontanthjælpsmodtagere og dagpengemodtagere.

Situationen i dag

En ledig, der vil starte ny virksomhed, skal gøre det i sin fritid og er forpligtet til at deltage i aktivering og i øvrigt stå til rådighed for arbejdsmarkedet, dvs. med kort varsel kunne tage et ordinært job.

Iværksættere kan følge kurser i iværksætteri, fx hos Københavns Erhvervscenter, i deres fritid, ligesom det er muligt at tage iværksætterkurser som en del af 6 ugers selvvalgt uddannelse. Det bør stadig være muligt som en del af den lediges iværksætterplan.

Der er i dag en mulighed for, at beskæftigelsesministeren kan fastsætte regler om, at kravet om at stå til rådighed kan fraviges for både kontanthjælps- og dagpengemodtagere, der deltager i tilbud. I de af ministeren fastlagte regler er det et krav, at jobcentret skønner, at tilbuddet medvirker til, at personen kan opnå fast beskæftigelse, fx fordi der i forlængelse af jobplanen er en klar aftale om et konkret ordinært job

På samme måde skal det være muligt for jobcentret at godkende en fravigelse af rådighedskravet for en periode, når en ledig, der ønsker at blive iværksætter har fået godkendt sin iværksætterplan.

Erfaringen fra den tidligere igangsætter og iværksætterydelse viser, at der er behov for at være målrettet i brugen af redskaberne. Iværksætterplanen er ikke for alle, og effekten er høj når man som ny iværksætter har kompetencer fra uddannelsessektoren eller fra generel erhvervserfaring. Iværksætternes personlige kompetencer som faglig uddannelse, branchekendskab og generel erhvervserfaring er centrale for de nye virksomheders overlevelses- og vækstmuligheder. Dette bør indgå i vurderingen af iværksætterplanen. Erfaringer er blandt andet beskrevet i publikation "*Iværksættere i 1990'erne - Statistisk portræt nr. 2*".

Der er altid tale om en individuel vurdering.

Frivillighedsplan

Anna Mee foreslår

- Ledige i matchgruppe 2 skal kunne fredes fra rådighedsforpligtelsen i en periode, når de tager frivilligt ulønnet arbejde, der får dem tættere på arbejdsmarkedet. Frivilligt ulønnet arbejde sidestilles øvrig aktivering. Konkret skal den ledige og jobkonsulenten udarbejde en frivillighedsplan. Jobcentret skal godkende frivillighedsplanen, og den frivillige organisation eller socialøkonomiske virksomhed får ansvar for at sikre at planen overholdes og skal melde tilbage til jobcentret.
- Længden af fredningsperioden bør være fleksibel, men må ikke overstige 12 måneder. Det ugentlige timeantal fastlægges i fællesskab med den ledige og efter en konkret vurdering fra jobkonsulenten.
- Det frivillige arbejde skal være organiseret hos en officiel forening, der er godkendt som samarbejdspartner, fx gennem samarbejdsaftaler, og det frivillige arbejde skal registreres.
- Frivilligt arbejde omfatter i denne sammenhæng også arbejde i socialøkonomiske virksomheder.

Målgruppe

Ledige i matchgruppe 2, som af forskellige årsager er langt fra arbejdsmarkedet. Frivillighedsplanen er forbeholdt kontanthjælpsmodtagere i match 2, der ikke kan profitere af et virksomhedsrettet tilbud eller et uddannelsesstilbud, men som ikke er så begrænsede i deres arbejdsevne, at de fx kan få førtidspension.

Situationen i dag

Ledige kontanthjælpsmodtagere har i dag ikke lov til at tage frivilligt ulønnet arbejde, mens de er på kontanthjælp, idet de i så ikke kan anses for aktivt at udnytte deres arbejdsmuligheder i forhold til lov om en aktiv socialpolitik.

Ved gennemførelsen af Lov om en aktiv beskæftigelsesindsats i juli 2003 ønskede man en forenklet og ensrettet tilbudsvifte for kontanthjælps- og dagpengemodtagere. Dermed mistede kontanthjælpsmodtagere også den daværende mulighed for at deltage i frivillige og ulønnede aktiviteter efter eget ønske, som kommunen måtte anse for at have samfundsmæssig betydning eller betydning for den pågældendes uddannelses- eller arbejdsmæssige situation.

Ved gennemførelsen af en frivillighedsplan for en målgruppe af ledige langt fra arbejdsmarkedet, vil disse aktiviteter i en periode kunne træde i stedet for aktiveringstilbud, ligesom foreningen eller den socialøkonomiske virksomhed vil være forpligtet til at følge op og evt. indberette overfor jobcentret i forhold til frivillighedsplanen. Arbejde i regi af frivillighedsplanen bør tælle med i optjeningskravet til 225-timers-reglen.

Frivillighedsplanen er forbeholdt kontanthjælpsmodtagere i match 2, idet erfaringer fra den tidligere ordning peger på, at fastholdelseeffekt for unge job- og uddannelsesklare skal undgås.

: